

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Gabrielės Tavoraitės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas (didinimas arba
mažinimas)**

Vadovas: lekt. dr. Tadas Varapnickas

Recenzentas: lekt. dr. Vilius Mitkevičius

Vilnius

2019

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	3
ĮVADAS	4
1. DARBŲ KAINOS NUSTATYMAS IR JO REIKMĖ KEIČIANT RANGOS SUTARTYJE NUSTATYTĄ DARBŲ KAINĄ.....	11
1.1. Darbų kainos nustatymas ir praktikoje pripažinti kainos nustatymo metodai	11
1.1.1. Fiksuotos kainos sutartis (konkrečios sumos metodas).....	14
1.1.2. Fiksuoto įkainio sutartis (vieneto kainos metodas)	16
1.1.3. Išlaidų atlyginimo metodas	18
1.2. Darbų kainos nustatymas pagal rangos sutarties priedą – darbų sąmatą.....	20
1.3. Netinkamas darbų kainos nustatymas – aplinkybė, lemianti poreikį keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą	21
2. RANGOS SUTARTYJE NUSTATYTOS DARBŲ KAINOS KEITIMAS.....	25
2.1. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo būdai pagal UNCITRAL vadovą.....	25
2.1.1. Darbų kainos pataisymas (koregavimas).....	26
2.1.2. Darbų kainos peržiūrėjimas	29
2.2. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas (didinimas)	31
2.2.1. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas dėl papildomų darbų arba kitų svarbių priežasčių.....	32
2.2.2. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas, kai iš esmės padidėja rangovo sąnaudos	34
2.3. Statybos rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas (didinimas).....	35
2.3.1. FIDIC modelinių sutarčių sąlygų taikymo reikšmė keičiant statybos rangos sutartyje nustatytą darbų kainą	36
2.3.2. Statybos rangos sutartyje nustatytos konkrečios darbų kainos keitimas (didinimas).....	37
2.3.2.1. Konkrečios kainos peržiūrėjimas, kai iš esmės padidėja rangovo sąnaudos	40
2.3.2.2. Konkrečios kainos pataisymas, kai paaiškėja būtinybė atlikti papildomus darbus	42
2.3.2.3. Konkrečios kainos pataisymas, užsakovui keičiant sutarties dokumentus	48
2.4. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos mažinimas	50

2.4.1. Darbų kainos mažinimas dėl atlikto darbų rezultato trūkumų	51
2.4.2. Darbų kainos mažinimas, kai nustatoma neigiama rangovo ekonomija darbų kokybei	53
3. VIEŠŪJŲ PIRKIMŲ BŪDU SUDARYTOS RANGOS SUTARTIES DARBŲ KAINOS KEITIMAS	55
3.1. Viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje nustatytos kainos keitimas pagal sutarties sąlygas.....	57
3.2. Viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje nustatytos kainos keitimas pagal VPI įtvirtintus pagrindus	61
3.3. Esminiai skirtumai tarp viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties ir rangos sutarties, sudarytos ūkio subjektų, kainos keitimo	66
3.3.1. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas konkludentiniais veiksmais	67
3.3.2. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo pagrindų taikymo ypatumai	68
IŠVADOS	70
LITERATŪROS SĄRAŠAS	72
SANTRAUKA	79
SUMMARY	80

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
CPK	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
DCFR	Bendros principų sistemos metmenys (angl. <i>Draft Common Frame of Reference</i>)
Direktyva 2014/24/ES	2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama direktyva 2004/18/EB
FIDIC	Tarptautinė inžinierių konsultantų federacija
Kainodaros taisyklių nustatymo metodika	Kainodaros taisyklių nustatymo metodika, patvirtinta Viešųjų pirkimų tarnybos direktoriaus 2017 m. birželio 28 d. įsakymu Nr. 1S-95 (Viešųjų pirkimų tarnybos direktoriaus 2019 m. sausio 24 d. įsakymo Nr. 1S-13 redakcija)
KSPI	Lietuvos Respublikos pirkimų, atliekamų vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srities perkančiųjų subjektų, įstatymas
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Teisingumo teismas	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
UNCITRAL	Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija (angl. <i>United Nations Commission on International Trade Law</i>)
UNCITRAL vadovas	Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (angl. <i>United Nations Commission on International Trade Law</i>) 1987 m. rugpjūčio 14 d. patvirtintas Industrinių objektų statybos sutarčių sudarymo vadovas
VPI	Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas
VPT	Viešųjų pirkimų tarnyba

IVADAS

Temos aktualumas. Pagal rangos sutartį viena šalis – rangovas – įsipareigoja kitos šalies – užsakovo – naudai atlikti tam tikrą darbą savo rizika ir perduoti jo rezultatą, o užsakovas įsipareigoja atliktą darbą priimti ir už jį sumokėti (CK 6.644 str. 1 d.¹). Kilusi dar iš klasikinės romėnų teisės², ši sutartis ir šiandien išlieka ypač reikšminga ir viena iš dažniausiai sudaromų sutarčių, nes be šios sutarties tiek statybų, tiek kitų darbų procesai negalėtų tinkamai funkcionuoti.

Rangos sutartinių santykių turinį sudarančios rangos sutarties šalių teisės ir pareigos turi priešpriešinį pobūdį, t. y. vienos šalies teisės atitinka kitos šalies pareigas³. Sudarydamas rangos sutartį rangovas įsipareigoja už nustatytą atlygį atlikti kito asmens naudai tam tikrą darbą (pasiekti rezultatą), pavyzdžiui, pastatyti namą⁴. Taigi, akivaizdu, kad rangos sutartis yra atlygintinė sutartis ir tai yra kvalifikuojantis šią sutartį aspektas, kuris tuo pačiu yra vienas iš opiausių ir šiuo metu daugiausia diskusijų keliančių rangos sutarčių vykdymo klausimų. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į tai, kad rangos sutartyje nustatytos darbų kainos (rangovui mokamo atlygio) keitimas dažnu atveju baigiasi teisme, nepaisant to, kad sutarties laisvės principas suteikia teisę rangos sutarties šalims pačioms nustatyti sutarties kainodaros principus ir susitarti dėl kainos pakeitimų.

Kyla klausimas, kodėl taip nutinka? Manytina, kad tiek užsakovo, tiek rangovo motyvai nekeisti darbų kainos sąlygojami aplinkybės, jog ikisutartiniuose santykiuose šalys turėjo visas galimybes susitarti dėl darbų kainos, todėl toks susitarimas šalims turi įstatymo galią ir yra privalomas⁵. Kitaip tariant, rangovas siekia išvengti pelno sumažinimo, o užsakovas darbams skirto biudžeto padidinimo (siekiama išlaikyti finansinį stabilumą). Be kita ko, darbų kainos keitimo procesas reikalauja ne tik papildomo laiko, bet ir sąnaudų, siekiant įsivertinti, ar tikrai konkrečiu atveju rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas yra pagrįstas.

Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimą gali lemti šios dažniausiai pasitaikančios aplinkybės: kintančios medžiagų, įrangos ar įrenginių kainos, poreikis atlikti papildomus darbus, vienu darbų pakeitimas kitais ir kt. Svarbu pažymėti, kad sutarties šalis, siekianti pakeisti sutartyje nustatytą darbų kainą, turi tinkamai identifikuoti aplinkybes,

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

² VITKEVIČUS, P. S. *Romėnų privatinės teisės sutartys*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 51.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2009 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos futbolo federacija v. UAB „Atolas“*, Nr. 3K-3-561/2009.

⁴ NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; ir VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999, p. 245.

⁵ Teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią (CK 6.189 str. 1 d.).

lemiančias poreikį keisti darbų kainą, bei tinkamai pritaikyti teisinį pagrindą, kuriuo vadovaujantis darbų kaina gali būti pakeista. Jei to atlikti nepavyksta, tarp sutarties šalių kyla ginčas dėl darbų kainos keitimo, kuris sąlygoja ir nuostolių atsiradimą.

Todėl, siekiant to išvengti, būtina detaliau išanalizuoti praktinį temos aktualumą atskleidžiančius probleminius klausimus, susijusius su rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimu:

- 1) Ar sutartyje pasirinktas kainos nustatymo būdas gali turėti įtakos darbų kainos keitimui sutarties vykdymo metu? Kaip sutarties šalys galėtų išvengti ginčo dėl darbų kainos keitimo sutarties vykdymo metu dar ikisutartiniuose santykiuose?
- 2) Kokios priežastys lemia poreikį keisti sutartyje nustatytą darbų kainą ir kaip konkrečiu atveju, šalims nesusitarus dėl darbų kainos keitimo sąlygų sutartyje, darbų kaina gali būti pakeista (padidinta arba sumažinta)?
- 3) Kokia viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties darbų kainos keitimo specifika ir kuo ji skiriasi nuo ūkio subjektų sudarytos rangos sutarties darbų kainos keitimo?

Būtina pažymėti, kad tiek rangos sutartyje nustatytos darbų kainos mažinimas, tiek jos didinimas iš esmės aktualūs tampa tik sutarties vykdymo metu, dėl ko sutarties šalims tenka spręsti kilusius tarpusavio ginčus, rizikuojant tuo, jog laiku nebus užbaigti sutarti darbai. Neretai šalys tokių ginčų galėtų išvengti, jei, užuot siekusios greičiau sudaryti sutartį ir pradėti vykdyti darbus, skirtų pakankamai laiko ir pastangų dar prieš sudarydamos sutartį, kad užkirstų kelią nuostolių atsiradimui dėl netinkamo darbų kainos ar netinkamo darbų kainos keitimo sąlygų nustatymo. Svarbu atminti, kad šalys, pasirinkdamos kainos nustatymo būdą, turi atsižvelgti į įvairius veiksnius, tokius kaip: darbų apimtis, sudėtingumas, atlikimo trukmė, ar darbai yra specifiniai (šiuo atveju kaina gali priklausyti nuo projekto ir jo įgyvendinimui reikalingų atlikti darbų unikalumo)⁶. Jei šalys prieš sudarydamos rangos sutartį pasirenka netinkamą darbų kainos nustatymo metodą, sutarties vykdymo metu greičiausiai kils poreikis keisti rangos sutartyje šalių nustatytą darbų kainą. Taip yra dėl to, kad galimybė keisti rangos sutartimi nustatytą darbų kainą priklauso nuo darbų kainos nustatymo būdo⁷. Taigi, akivaizdu, kad potencialus poreikis keisti sulygta darbų kainą gali būti sąlygojamas dar ikisutartiniuose santykiuose padarytų sutarties šalių

⁶ SEKONAITĖ, A. Teisės aktuose apibrėžta fiksuotos kainos statybos rangos sutarties vykdymo problematika. Iš *14-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ 2011 metų teminės konferencijos „Statyba“ straipsnių rinkinys* [interaktyvus]. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, ISBN 978-9955-28-929-6. 2011, p. 1. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stec.lt/docs/Sekonaite_2011_Teis%C4%97s_aktuose.pdf>.

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006.

klaidų, nebent darbų kaina nustatoma sutarties vykdymo metu. Tačiau, žinoma, ne visais atvejais praktikoje pastebimas būtent toks poreikis keisti sulygtą darbų kainą.

Pažymėtina, kad rangos sutarties šalims, net ir tinkamai įsivertinusioms riziką dėl galimo darbų kainos keitimo, neretai tenka keisti darbų kainą dėl nuo šalių nepriklausančių aplinkybių, nepriklausomai nuo to, koks darbų kainos nustatymo metodas buvo pasirinktas sutartyje. Be kita ko, CK reglamentuojamos ne tik bendrosios rangos sutartinių santykių nuostatos, bet ir konkretūs rangos sutarčių ypatumai, išskiriami atsižvelgiant į rangos sutarties dalyko pobūdį (statybos ranga, projektavimo ir tyrinėjimo darbų ranga) arba rangos sutarties šalių teisinę padėtį (vartojimo ranga). Svarbu pastebėti, kad ne tik šios aplinkybės, bet ir tai, kad rangos sutartys gali būti sudaromos specialiais įstatyme įtvirtintais būdais (pavyzdžiui, viešųjų pirkimų būdu), sąlygoja atitinkamai rangos sutarčiai būdingų ypatumų taikymą. Praktikoje išties būta ir tokių atvejų, kai rangos sutarties darbų kainos keitimas buvo išimtinai negalimas⁸, tačiau šiomis dienomis tiek teisinio reguliavimo, tiek teismų praktikos požiūris į šį sutartinių santykių modifikavimo institutą yra nepalyginamai liberalesnis, nepaisant CK įtvirtinto draudimo keisti konkrečią darbų kainą.

Darbo tikslas. Pagrindinis šio darbo tikslas – išanalizuoti dažniausiai praktikoje pasitaikančius atvejus, kai kyla poreikis keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą bei kiekvienam iš šių atvejų bandyti rasti sprendimo būdą, kuriuo vadovaujantis būtų minimizuota rizika išvengti teisinių ginčų sutarties vykdymo laikotarpiu. Pažymėtina, kad kiekvienas sprendimo (darbų kainos keitimo) būdas gali turėti tam tikrų taikymo išimčių, kurias taip pat reikia vertinti, todėl šiame darbe analizuojami ir svarbiausi darbų kainos keitimo ypatumai.

Darbo uždaviniai. Šiame darbe iškelto tikslo siekiama šiais uždaviniais:

- 1) Išanalizuoti, kodėl netinkamas darbų kainos nustatymas gali lemti poreikį keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą ir kuris darbų kainos nustatymo metodas dažniausiai sąlygoja ginčų atsiradimą, bei kokį darbų kainos nustatymo metodą konkrečiu atveju vertėtų pasirinkti, siekiant palengvinti darbų kainos keitimo procesą sutarties vykdymo metu;
- 2) Įvertinti, kada ir kaip rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti pakeista ir nustatyti, ar konkreti (fiksota) darbų kaina gali būti pakeista, nepaisant įstatyme įtvirtinto draudimo keisti konkrečią (fiksotą) darbų kainą (CK 6.653 str. 5 d.);

⁸ Rangos sutartyse, sudarytose viešųjų pirkimų būdu, darbų kainos, kaip ir kitų sutarties sąlygų, keitimas iki 2008 m. rugsėjo 15 d. buvo imperatyviai uždraustas (žr. *LR viešųjų pirkimų įstatymo redakcijos, galiojusios iki 2008 m. rugsėjo 15 d., 18 str. 6 d. 11 punktą*).

- 3) Įvertinti, kada ir kaip rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti mažinama;
- 4) Nustatyti, kaip keičiama viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje nustatyta darbų kaina ir atskleisti esminius viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje ir ūkio subjektų sudarytoje rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo skirtumus.

Darbo objektas. Šio darbo objektas – rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo (didinimo ar mažinimo) problematika. Pažymėtina, kad darbe koncentruojamasi ne tik į darbų kainos keitimo pagrindų pritaikomumą praktikoje, bet ir jų taikymo ypatumus.

Svarbiausi ir šiame darbe tiriami šie darbų kainos keitimo klausimai: (i) darbų kainos nustatymas ir jo reikšmė keičiant rangos sutartyje nustatytą darbų kainą; (ii) tiek rangos, tiek statybos rangos sutartyse nustatytos darbų kainos keitimas (didinimas ir mažinimas), įskaitant darbų kainos keitimo ir draudimo keisti konkrečią darbų kainą priešpriešą; (iii) viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties darbų kainos keitimo specifika ir kuo ji skiriasi nuo ūkio subjektų sudarytos rangos sutarties darbų kainos keitimo.

Autorės nuomone, būtent šių aukščiau nurodytų klausimų analizė tinkamiausiai identifikuoja esminius ir dažniausiai praktikoje pasitaikančius atvejus, kada kyla poreikis keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą, bei šių atvejų įgyvendinimo galimybes. Šiuo darbu siekiama atskleisti darbų kainos keitimo klausimą reglamentuojančių teisės normų turinį ir esmę, išanalizuoti su tuo susijusią teismų praktiką ir rekomendacinio pobūdžio teisės aktus (angl. *soft-law*), ypač viešųjų pirkimų sutarčių atveju, kuriuose atsispindi priimtina ir skatintina praktika.

Pabrėžtina, kad, atsižvelgiant į specifinę šio darbo temą, darbe nebus analizuojami bendri rangos sutarties bruožai ir šią sutartį kvalifikuojantys požymiai, kiek tai nėra susiję su darbų kainos keitimo klausimais. Taip pat pažymėtina, kad darbe nėra tiriamos projektavimo ir tyrinėjimo darbų rangos bei vartojimo rangos sutarčių kainos keitimo galimybės, atsižvelgiant į tai, kad šiems santykiams taip pat taikomos ir bendrosios rangos teisinius santykius reglamentuojančios normos, bei į tai, kad detaliau nuspręsta analizuoti doktrinos vengiamą tirti viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties kainos keitimą.

Pažymėtina ir tai, kad šiame darbe bendrojoje rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas ir statybos rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas analizuojamas atskirose skyriuose. Tokią analizę nuspręsta atlikti, atsižvelgiant į tai, kad statybos rangos kainos keitimo klausimas yra reglamentuotas specialiosiomis teisės normomis, todėl būtent tai ir lemia, jog statybos rangos sutarties kainos keitimo klausimus reikia aptarti atskirai nuo bendrosios rangos sutarties kainos keitimo klausimų, kuriems statybos rangos teisės normos nėra taikomos.

Tyrimo metodai. Tam, kad būtų pasiekti darbo tikslai, darbe buvo kompleksiška naudoti įvairūs tyrimo metodai. Didžiausią reikšmę darbe turėjo lyginamasis, lingvistinis, istorinis, sisteminės analizės ir teleologinis metodai.

Lyginamuoju metodu buvo analizuojamas poreikis keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą, tinkamiausias būdas konkrečiam poreikiui patenkinti bei kainos keitimo ypatumų taikymo specifika. Šiuo metodu taip pat buvo lyginamos skirtingose jurisdikcijose nustatytos rangos sutarties darbų kainos keitimo taisyklės. Be lyginamojo metodo neapsieta ir atskleidžiant esminius viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutarties ir ūkio subjektų sudarytos sutarties darbų kainos keitimo skirtumus.

Lingvistinis metodas buvo naudotas analizuojant tyrimui reikšmingas sąvokas ir jų reikšmę. Pavyzdžiui, rangos sutartis, darbų kainos nustatymo metodai, darbų kainos keitimo būdai ir kt.

Istorinis metodas plačiausiai naudotas trečiojoje darbo dalyje, įvertinant viešųjų pirkimų teisinio reglamentavimo pasikeitimus ir jų įtaką sutartinių įsipareigojimų modifikavimui.

Sisteminės analizės metodas buvo ypač svarbus vertinant įstatyme įtvirtintų darbų kainos keitimo pagrindų taikymą. Šis metodas suteikė galimybę nustatyti, ar konkrečiu atveju yra pagrindas keisti sutartyje nustatytą konkrečią darbų kainą. Be to, sisteminis teisės normų vertinimas leido identifikuoti priežastis, sąlygojančias poreikį keisti sutartyje nustatytą darbų kainą, ir dėl jų atsirandančio minėto poreikio patenkinimą.

Teleologiniu metodu buvo siekiama atskleisti įstatymų leidėjo tikslą įgyvendinant viešųjų pirkimų reglamentavimo reformą⁹, kuria iš esmės buvo supaprastinta viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo tvarka.

Darbo originalumas. Nagrinėjama tema ganėtinai plačiai analizuojama periodiniuose leidiniuose, tačiau pakankamai išsamūs tyrimai mokslinėje literatūroje nėra atliekami. Todėl šiame darbe siekiama ne tik atskleisti kuo daugiau praktikoje realiai pasitaikančių darbų kainos keitimo situacijų, jų sprendimo būdų, bet ir išskirti esminius darbų kainos keitimo ypatumus, ribojančius ar suteikiančius galimybę keisti darbų kainą net ir tais atvejais, kai keitimas atrodo neįmanomas ar, priešingai, įmanomas.

Vertėtų akcentuoti, kad rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas praktikoje nėra detalai analizuojamas ypač tais atvejais, kai rangos sutartys sudaromos viešųjų pirkimų būdu. Todėl šiame darbe siekiama atskleisti ne tik svarbiausius verslo subjektų (ne perkančiųjų organizacijų ar perkančiųjų subjektų) sudarytų rangos sutarčių ypatumus, bet

⁹ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000. Redakcija, įsigaliojusi 2017 m. liepos 1 d.

ir išanalizuoti daugiausiai diskusijų keliančius darbų kainos keitimo klausimus, kai rangos sutartys sudaromos atlikus viešojo pirkimo (konkurso) procedūras.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe naudotus šaltinius galima skirstyti į šias grupes:

Norminiai šaltiniai. Magistro darbe vertinamas Lietuvos Respublikos teisės aktų įtvirtintas reglamentavimas dėl rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo. Tyrimui esminę reikšmę turi CK¹⁰ nuostatos, susijusios su darbų kainos keitimu, ir VPI¹¹ nuostatos, susijusios su sutarties pakeitimais. Siekiant atlikti tinkamą viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties kainos keitimo galimybių analizę reikšmingas šaltinis – Direktyva 2014/24/ES¹².

Specialioji literatūra. Siekiant tinkamai iširti nagrinėjamą temą vertintos šių teisės doktrinos atstovų suformuotos pozicijos: dr. Aurimo Brazdeikio ir dr. Evaldo Klimo¹³. Darbe taip pat skiriamas dėmesys UNCITRAL vadovui¹⁴, siekiant įvertinti tarptautinėje praktikoje pripažintų darbų kainos keitimo būdų pritaikomumą Lietuvoje, ir FIDIC modelinių sutarčių sąlygoms¹⁵, siekiant įvertinti šių sąlygų reikšmę darbų kainos keitimui. Tyrimui taip pat reikšmingos Sue Arrowsmith¹⁶ bei Karen Hill¹⁷ suformuotos pozicijos dėl viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutarties darbų kainos keitimo. Šiame darbe ypač vadovautasi VPT parengtomis Sutarčių keitimo gairėmis¹⁸, kuriose detalizuojamos viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutarties keitimo galimybės. Pažymėtina, kad vertinant galimybę keisti viešųjų pirkimų būdu sudarytoje sutartyje nustatytą darbų kainą išties vertinamos minėtos sutarties keitimo sąlygos, kurioms esant, atitinkamai gali būti pakeista ir darbų kaina. Tai lemia imperatyvus viešųjų pirkimų teisinis reguliavimas.

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹¹ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000.

¹² 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama direktyva 2004/18/EB. OL, 2014 L 94, p. 65–242.

¹³ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012.

¹⁴ Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works. Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). United Nations, New York, 1988.

¹⁵ FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC) ir FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).

¹⁶ ARROWSMITH, S. *The Law of Public and Utilities Procurement*. 1 tomas. Londonas: Sweet and Maxwell, 2014.

¹⁷ HILL, K. *Contract Modifications* [interaktyvus]. SIGMA. 2016. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-38-200117.pdf>>.

¹⁸ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciu_keitimo_gaires.pdf>.

Teismų praktika. Magistro darbe remiamasi LAT suformuota praktika dėl darbų kainos keitimo (didinimo ir mažinimo). LAT praktikoje atsispindi esminiai darbų kainos keitimo poreikiai bei jų tenkinimo būdai ir galimybės. Minėtoje praktikoje taip pat plėtojamos įstatyme įtvirtintų darbų kainos keitimo pagrindų taikymo sąlygos bei išimtys, kada konkreti darbų kaina gali būti pakeista. Darbe dėmesys skiriamas ir Teisingumo Teismo jurisprudencijai, kurioje suformuluotos išvados yra ypač aktualios viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties darbų kainos keitimo klausimams.

Kiti šaltiniai. Tyrime naudoti ir kiti šaltiniai. VPI *travaux préparatoires*¹⁹ leido nustatyti įstatymų leidėjo tikslus supaprastinant viešųjų pirkimų sutarčių keitimo procesą, įgyvendinus viešųjų pirkimų teisinio reglamentavimo reformą²⁰.

¹⁹ Viešųjų pirkimų įstatymo Nr. I-1491 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, parengtas Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos. 2015, Nr. XIIP-3750.

²⁰ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000. Redakcija, įsigaliojusi 2017 m. liepos 1 d.

1. DARBŲ KAINOS NUSTATYMAS IR JO REIKMĖ KEIČIANT RANGOS SUTARTYJE NUSTATYTĄ DARBŲ KAINĄ

Kaina suprantama kaip prekės, paslaugos ar darbų piniginis įvertinimas²¹. Rangos sutarties darbų kaina įprastai nustatoma atsižvelgiant į rangos sutarties darbų apimtį. Tokiu būdu rangovui garantuojamas teisingas atlygis už atliktus darbus, o užsakovui sumažinama rizika dėl permokėjimo už atliktus darbus. Kitaip tariant, darbų kaina nustatoma vadovaujantis šiuo pagrindiniu principu: kiek darbų iš anksto planuojama atlikti (kokį darbų rezultatą planuojama perduoti), už tiek ir planuojama atlyginti.

Būtina pažymėti, kad rangos sutarties šalys ne visada pasirenka tinkamą darbų kainos nustatymo būdą. Dėl šios priežasties rangos sutarties vykdymo metu šalims tenka keisti sutartą kainą (didinti arba mažinti). Vis dėlto, neretai taikiai to šalims padaryti nepavyksta. Kilus ginčui dėl rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo, atitinkamai kyla ir rizika, jog sutartiniai įsipareigojimai (darbų atlikimas) nebus įvykdytas laiku, dėl ko, tiek užsakovas, tiek rangovas gali patirti nuostolių.

Kadangi rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas priklauso nuo sutartyje nustatyto darbų kainos metodo²², šioje dalyje analizuojami ne tik praktikoje taikomi darbų kainos nustatymo metodai, bet ir jų reikšmė sutartyje nustatytos darbų kainos keitimui.

1.1. Darbų kainos nustatymas ir praktikoje pripažinti kainos nustatymo metodai

Pagal įstatyme įtvirtintą reguliavimą kaina nėra laikoma esmine rangos sutarties sąlyga²³. Tačiau toks pats kainos nustatymo vertinimas negali būti taikomas statybos rangos sutarties atžvilgiu. CK 6.684 str. 1 d.²⁴ nustatyta, kad „Rangovas privalo vykdyti statybos darbus pagal normatyvinių statybos dokumentų nustatytus reikalavimus ir sutartį (sutarties dokumentus), *kurioje nustatyta darbų kaina* bei statinio (darbų) kokybės reikalavimai“. Kadangi pagal specialiąsias statybos rangą reguliuojančias normas reikalaujama, kad statybos rangos sutartyje vis dėlto būtų nustatyta (sutarta) darbų kaina, tai, dr. Evaldo

²¹ VAINIENĖ, R. *Ekonominis terminų žodynas* [interaktyvus]. Tyto alba, 2005. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://zodynas.vz.lt/Kaina>>.

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006

²³ CK 6.653 str. 1 d. nukreipia į CK 6.128 str. taikymą, t. y. laikoma, kad šalys turėjo omenyje kainą, kurią sutarties sudarymo metu toje verslo srityje buvo įprasta imti už tokį pat įvykdymą atitinkamomis aplinkybėmis, o jeigu ši kaina neegzistuoja, – atitinkančią protingumo kriterijus kainą.

²⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

Klimo ir dr. Aurimo Brazdeikio nuomone²⁵, lemia, kad kaina vis dėlto yra esminė statybos rangos sutarties sąlyga. Tokį aiškinimą iš esmės galėtų pagrįsti tai, kad statybos rangos sutartys yra labai skirtingos, darbų proceso kontrolės apimtys įprastai yra didesnės lyginant statybos rangos sutartis su rangos sutartimis, todėl dažnu atveju nustatyti konkrečią darbų kainą be tam tikros kainodaros įprastai nepakanka. Nepaisant to, praktikoje neišvengiama ginčų dėl sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo, kai šalys pasirenka nustatyti konkrečią darbų kainą ar jos apskaičiavimo būdus.

Svarbu pastebėti, kad darbų kainos nustatymas tiesiogiai priklauso nuo rangos sutarties dalyko (rangovo ketinamo atlikti ir užsakovui perduoti darbų rezultato). Pagal įstatyme įtvirtintą reguliavimą rangos sutarties darbų kaina gali būti nustatoma keliais būdais (CK 6.653 str. 1 d.²⁶):

- a) sutartyje nurodant konkrečią kainą, sudarant konkrečią ar apytikrę sąmatą arba
- b) sutartyje įtvirtinant kainos nustatymo kriterijus ir būdus.

Darbų kainos nustatymo metodai nagrinėjamai temai aktualūs tuo, kad nuo jų priklauso galimybė keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą. LAT praktikoje konstatuota, kad rangos sutarties šalys pagal sutarties laisvės principą yra laisvos pačios nustatyti individualią kainos nustatymo ir apskaičiavimo tvarką ar kitus su kaina susijusius klausimus (CK 6.156 str.)²⁷. Jos šiuos klausimus gali aptarti sudarydamos sutartį ar ją vykdydamos. Esminė tokių susitarimų sąlyga – šalių valios tikrumas ir aiškumas²⁸. Taigi rangos sutarties šalys gali tiek susitarti dėl konkrečios ar orientacinės darbų kainos, tiek kainos nustatymo klausimo neaptarti apskritai.

Pagal bendrą taisyklę, nurodytą CK 6.653 str. 2 d., laikoma, kad į rangos sutarties kainą įeina rangovo atlikto darbo atlyginimas (pelnas) ir jo turėtų išlaidų kompensavimas²⁹. Tačiau praktikoje vien tokiu rangos sutarties darbų kainos apibrėžimu neapsiribojama.

Tarptautinėje praktikoje yra pripažįstami trys pagrindiniai ir įprastai naudojami kainos nustatymo metodai: konkrečios sumos (angl. *lump-sum*), vieneto kainos (angl. *unit-*

²⁵ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 115.

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

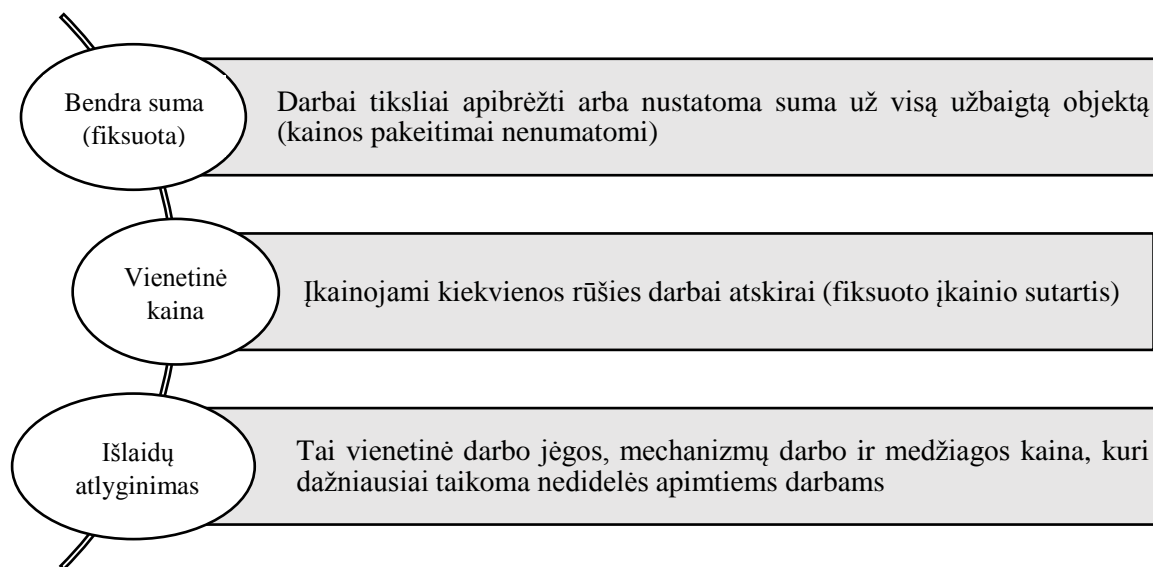
²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje BAB „Iglus“ v. UAB „AIDO TURTAS“, Nr. 3K-3-294/2014.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Luidas“ v. UAB „Baltijos laikas“, Nr. 3K-3-219/2009.

²⁹ *Ibid.*

price arba measures and values) ir išlaidų atlyginimo (angl. *costreimbursable*)³⁰. Šie metodai nurodomi UNCITRAL vadove, DCFR autorių³¹. Nors minėti darbų kainos nustatymo metodai dažniau pasirenkami taikyti sudarant statybos rangos sutartis, tačiau jie aktualūs sudarant ir bendrąsias rangos sutartis.

Siekiant aiškumo, vertėtų išskirti šiuos pagrindinius praktikoje taikomus rangos sutarties darbų kainos nustatymo metodus³²:

1 paveikslas. Darbų kainos nustatymo metodai

Svarbu pastebėti ir tai, kad galimas ir mišrus kainos nustatymo būdas, kai žinomi darbai įkainojami fiksuotos kainos būdu, o sutarties sudarymo metu nesant aiškaus papildomų darbų poreikio, minėti darbai įkainojami vienetinės kainos (fiksuoto įkainio) būdu³³. Toks kainos nustatymas subalansuoja užsakovo ir rangovo rizikas dėl nenumatytų, tačiau paaiškėjusių po sutarties sudarymo, darbų kainos.

Papildomai pažymėtina, kad teismas, spręsdamas rangos sutartimi suldytos darbų kainos keitimo klausimą ir šalių ginčą dėl to, turi nustatyti rangos sutarties sąlygų dėl kainos nustatymo ir jos keitimo turinį, t. y. dėl kokios kainos – konkrečios ar apytikrės – šalys susitarė, bei tirti, ar konkrečiu atveju buvo šalių sutartyje ar įstatyme nustatyti pagrindai darbų kainai keisti³⁴.

³⁰ BARENDRECHT, M., et al. *Principles of European Law. Study Group on European Civil Code. Service Contracts (PEL SC)*. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2007, p. 313.

³¹ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 115.

³² MITKUS, S. *Statybos teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 206.

³³ GALATILTYTĖ, Ž. *Rangos sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumai*: Magistro darbas. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007, p. 32.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Panevėžio miesto savivaldybės administracija v. AB „Panevėžio statybos trestas“, Nr. 3K-3-163/2012.

1.1.1. Fiksuotos kainos sutartis (konkrečios sumos metodas)

Fiksuotos kainos nustatymas užtikrina užsakovo finansinių išteklių tinkamą valdymą. Tačiau tokios kainos nustatymas reikalauja papildomų laiko sąnaudų, kurios būtinos rangovui tinkamai įsivertinti užduotį. Pavyzdžiui, jei rangovas tinkamai neapskaičiuoja darbų kainos sudėtinių dalių ar neįtraukia tam tikrų darbų rezultatui pasiekti būtinų išlaidų, tokios kainos keitimas, vadovaujantis CK 6.653 str. 5 d.³⁵, yra negalimas. Todėl rangos sutartyje nustatant fiksuotą (konkrečią) kainą rangovas turi būti ypatingai dėmesingas kiekvienai darbų kainos sudėtinei daliai, priešingu atveju, rangovas patirs nuostolių dėl pastarajam tenkančių padidėjusių sutarties įvykdymo išlaidų.

Fiksuotos kainos sutartys įprastai sudaromos, kai išlaidas galima pakankamai tiksliai prognozuoti. Be kita ko, šios sutartys naudingesnės užsakovui dėl to, kad jos skatina rangovą mažinti savo išlaidas bei mažina užsakovo pastangas finansiškai kontroliuoti rangovą³⁶. Tiesa, yra autorių, darančių išvadą, kad konkrečios sumos metodas yra tinkamiausias statybos industrijai, nes prioritetas yra suteikiamas atsakomybei ir mažina įsikišimų (konfliktų) kiekį³⁷.

Svarbu pastebėti, kad fiksuotos kainos sutarties apibrėžimas kildinamas iš tarptautinėje praktikoje pripažįstamo konkrečios sumos metodo (angl. *lump-sum*). Pagal **konkrečios sumos metodą** užsakovas įsipareigoja sumokėti nustatytą sumą, kuri išlieka nepakitusi netgi tuo atveju, jeigu darbų atlikimo išlaidos pasirodo buvo kitokios, nei buvo numatytos sutarties sudarymo metu³⁸. Tai iš pažiūros reiškia, kad nepaisant jokių aplinkybių rangos sutartyje nustatyta darbų kaina negali būti nei mažinama, nei didinama.

Nors nustačius kainą pagal šį metodą užsakovas ir turėtų susivokti, kad konkretaus darbo atlikimas turės atitinkamą kainą, tačiau neretai pasitaiko, kad rangovai teikiamame pasiūlyme padidina kainą arba neįtraukia tam tikrų būtinų darbų, dėl ko tenka daryti

³⁵ Jeigu sutartyje nurodyta konkreti darbų kaina, rangovas neturi teisės reikalauti ją padidinti, o užsakovas – sumažinti. Ši taisyklė taip pat taikoma ir tais atvejais, kai rangos sutarties sudarymo momentu nebuvo galima tiksliai numatyti viso darbų kiekio arba visų darbams atlikti būtinų išlaidų. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

³⁶ SEKONAITĖ, A. Teisės aktuose apibrėžta fiksuotos kainos statybos rangos sutarties vykdymo problematika. Iš *14-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ 2011 metų teminės konferencijos „Statyba“ straipsnių rinkinys* [interaktyvus]. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, ISBN 978-9955-28-929-6. 2011, p. 2. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stec.lt/docs/Sekonaite_2011_Teis%C4%97s_aktuose.pdf>.

³⁷ USTINOVIČIUS, L., et al. Multicriteria verbal analysis for the decision of construction problems. *Technological and economic development of economy*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2009, 15 (2), p. 337.

³⁸ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 323.

sutarties, o kartu ir kainos pakeitimus³⁹. Tokiu būdu vien tik tai, jei sutartyje kaina yra nustatyta pagal konkrečios sumos metodą, dar negarantuoja, kad sutarties kaina jokiais atvejais negalės būti pakeista⁴⁰. Šis aiškinimas iš esmės prieštarauja CK įtvirtintam draudimui keisti (mažinti arba didinti) sulygtą konkrečią darbų kainą, tačiau tai plačiau analizuojama vėlesniame šio darbo skyriuje⁴¹.

Praktikoje pasitaiko ir tokių atvejų, kai per mažą kainą pasiūlęs rangovas sutarties vykdymo metu siekia išsireikalauti papildomą atlyginimą už darbus per atliekamų darbų pavadinimų lingvistinę prasmę. Pavyzdžiui, LAT nagrinėjo ginčą, kilusį dėl sutartyje esančio žodžio „montavimas“ ir tokių darbų atlikimo. Vadovaujantis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, kad visais atvejais sutarties sąlygos turi būti aiškinamos jas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai (CK 6.193 str. 4 d.⁴²), teismo vertinimu, šiuo atveju montavimas turėjo apimti ir sandarinimo darbus. Sutarties sąlygas pasiūlęs rangovas, siekdamas išvengti dviprasmybių, turi pareigą konkrečiai nurodyti atliekamus darbus, o kilus ginčui ir esant fiksuotai kainai privalo atlikti visus darbus, apimančius tinkamą sutartinių įsipareigojimų (šiuo atveju montavimo darbų) įvykdymą⁴³. Šis kasacinio teismo išaiškinimas suponuoja išvadą, kad rangovas prieš sudarydamas fiksuotos kainos rangos sutartį, privalo įsivertinti visus užsakovo prašomo darbų rezultato įgyvendinimo kaštus.

Tačiau būtina įvertinti ir užsakovui tenkančias rizikas, kai darbų kaina nustatoma pagal konkrečios sumos metodą. Įstatyme įtvirtinta nuostata, kad pasirinkus konkrečią darbų kainą, sutarties vykdymo metu ji negali būti nei didinama, nei mažinama (CK 6.653 str. 5 d.). Tai suponuoja išvadą, kad sutarties vykdymo metu paaiškėjus aplinkybei, kad faktiškai darbų reikia atlikti mažiau, nei buvo susitarta, ar faktinė darbų vertė sumažėja dėl kitų priežasčių (pavyzdžiui, sumažėja darbui atlikti reikalingų medžiagų kaina), darbų kaina užsakovo reikalavimu negali būti sumažinta. Kitaip tariant, sutartyje nustačius konkrečią darbų kainą, užsakovas, taip pat kaip ir rangovas, rizikuoja patirti nuostolių, kadangi tokiu atveju už darbus atlyginama daugiau nei atlikti darbai išties yra verti.

³⁹ JENKINS, J., and STEBBINGS, S. *International Construction Arbitration Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 28.

⁴⁰ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 323.

⁴¹ Žr. šio darbo 2.3.2 skyrių.

⁴² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

⁴³ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Colibri“ v. UAB „Arvio sodas“, Nr. 3K-3-63/2005.

Vertinant aukščiau pateiktą analizę, darytina išvada, kad nepriklausomai nuo to, kokie buvo faktiniai darbų kiekiai (pavyzdžiui, sumontuota daugiau ar mažiau langų, nei buvo numatyta sutartyje), rangovui už tinkamą rangos sutarties įvykdymą sumokama fiksuota kaina, dėl kurios sumokėjimo šalys susitarė.

Svarbu pažymėti, kad bene daugiausiai ginčų tarp sutarties šalių ir kyla tuomet, kai rangos sutartyje nustatoma fiksuota darbų kaina, kuri, be kita ko, yra ir plačiausiai taikomas sutartinės kainos nustatymo metodas⁴⁴.

Autorės nuomone, fiksuotos kainos sutartį išties patogu vykdyti, jei sutarties objektas yra aiškus ir pakankamai greitai įgyvendinimas. Tokia išvada darytina dėl to, kad minėtam darbų rezultatui perduoti nereikia atlikti detalių apskaičiavimų, kurie įprastai reikalauja daug laiko sąnaudų. Tačiau, jei konkreti sutartis šiomis aplinkybėmis nepasižymi, priešingai, darbų atlikimas yra sudėtingas ir projekto įgyvendinimo trukmė numatoma, pavyzdžiui, bent vieneriems metams, siekiant išvengti su konkrečios darbų kainos keitimu susijusių rizikų, rangos sutartyje darbų kainą vertėtų nustatyti pagal vieneto kainos arba išlaidų atlyginimo metodus. Šių metodų analizė pateikiama vėlesniuose šio darbo skyriuose⁴⁵.

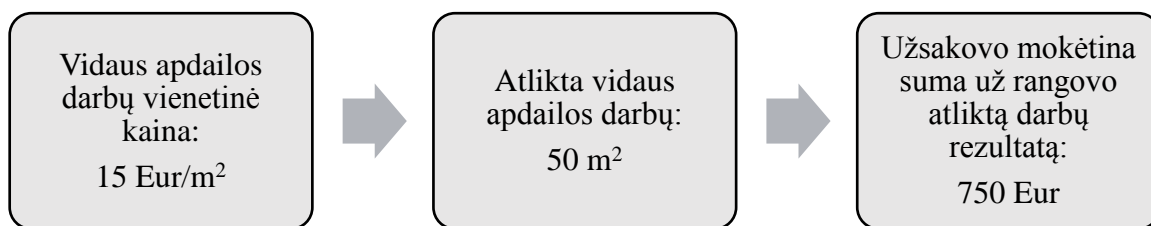
1.1.2. Fiksuoto įkainio sutartis (vieneto kainos metodas)

Fiksuoto įkainio sutarties apibrėžimas kildinamas iš tarptautinėje praktikoje pripažįstamo vieneto kainos metodo (angl. *unit-price arba measures and values*). Pagal **vieneto kainos metodą** šalys susitaria dėl įkainių už visus statybos darbus ir kaina nustatoma pagal faktiškai galutinai panaudotus išteklius⁴⁶. Šio metodo skiriamieji bruožai yra tokie, kad šalys, sudarydamos rangos sutartį, fiksuoja konkrečios darbo vieneto kainą (pavyzdžiui, 1 kv. m. vidaus apdailos darbų įkainojamas 15 Eur), tačiau galutinė kaina nustatoma tik po to, kai apskaičiuojama, kiek iš viso buvo atlikta darbo vienetų (pavyzdžiui, rangovas atliko 50 kv. m. vidaus apdailos darbų, todėl galutinė rangovo atliktų darbų kaina lygi 750 Eur):

⁴⁴ SEKONAITĖ, A. Teisės aktuose apibrėžta fiksuotos kainos statybos rangos sutarties vykdymo problematika. Iš *14-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ 2011 metų teminės konferencijos „Statyba“ straipsnių rinkinys* [interaktyvus]. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, ISBN 978-9955-28-929-6. 2011, p. 2. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stec.lt/docs/Sekonaite_2011_Teis%C4%97s_aktuose.pdf>.

⁴⁵ Žr. šio darbo 1.1.2 ir 1.1.3 skyrius.

⁴⁶ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 325.

2 paveikslas. Fiksuoto įkainio kainos nustatymas

Pažymėtina, kad faktiškai atliktas darbų kiekis turi atitikti preliminarių kiekių ribas. Fiksuoto įkainio kainos nustatymo atveju atsiranda išlaidų padidėjimo rizika, kurią lemia panaudotų faktinių kiekių padidėjimas, lyginant su tuo, kuris buvo numatytas sutarties sudarymo momentu, ir kuriuos užsakovas prisiėmė, o konkretaus vieneto kainos padidėjimo riziką prisiima rangovas⁴⁷, jei nebuvo kitaip numatyta rangos sutartyje.

Kai darbų kaina nustatoma fiksuoto įkainio principu, šalys privalo detalizuoti sutarties tinkamam įvykdymui reikalingus atlikti darbus, pateikti tiksliai medžiagų specifikacijas ir nurodyti preliminarius darbų kiekius. Siekiant aiškumo, šalys susitaria, kad darbai bus vykdomi pagal prie rangos sutarties pridedamą darbų kiekių žiniaraštį, kuriame prie kiekvienos darbų eilutės nurodomas fiksuotas atitinkamo darbo įkainis. Akivaizdu, kad detalus visų atliekamų darbų įkainių nustatymas gerokai palengvina užsakovo sutartinių įsipareigojimų vykdymą (apmokėjimą už tinkamai atliktą ir perduotą darbų rezultatą).

Kadangi fiksuotos kainos (konkrečios sumos) ir fiksuoto įkainio (vieneto kainos) metodai išskiriami į du atskirus darbų kainos nustatymo metodus, pravartu žinoti šių metodų pagrindinius bruožus ir skirtumus.

1 lentelė. Fiksuotos kainos ir fiksuoto įkainio pagrindiniai bruožai ir skirtumai

Fiksuota kaina	Fiksuotas įkainis
Nurodomi reikalingi atlikti darbai bei siekiamas rezultatas (nurodomas objektas, rangovui leidžiama jį apžiūrėti ir pačiam įsivertinti atliktinų darbų apimtis)	Detalizuojami reikalingi atlikti darbai, pateikiamos tikslios specifikacijos, nurodomi preliminarūs darbų kiekiai
Rangos sutarties šalys sutaria dėl bendros atliktinų darbų kainos (kuri nėra įprastai)	Rangos sutarties šalys sutaria dėl atliktinų darbų įkainių (įprastai patvirtinamas detalus

⁴⁷ *Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*. Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). United Nations, New York, 1988, p. 76.

detalizuojama, nebent už skirtingų rūšių darbus, pavyzdžiui, atskirai statyba ir projektavimas)	darbų kiekių žiniaraštis, kuriame prie visų darbų eilučių nurodomi fiksuoti konkrečių darbų įkainiai)
Rangovui už tinkamą sutarties įvykdymą yra sumokama fiksuota kaina (nepriklausomai nuo to, kokie faktiniai darbų kiekiai yra atlikti)	Rangovui yra apmokama tik už faktiškai atliktus darbus, t. y. faktiškai atliktų darbų kiekį padauginant iš šalių sutartų darbų įkainių

Iš aukščiau pateiktos analizės matyti, kad fiksuotos kainos ir fiksuoto įkainio kainos nustatymo metodai iš esmės skiriasi. Tačiau kuris metodas yra tinkamiausias, kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia rangos sutartį ketinančios sudaryti šalys.

Autorės įsitikinimu, vieneto kainos metodas labiausiai atitinka principą: kiek darbų atlikta, už tiek ir atlyginama. Šį metodą ypač vertėtų nustatyti tais atvejais, kai sutarties objektas apima sudėtingus ir didžiulių sąnaudų reikalaujančius darbų procesus (pavyzdžiui, stadiono statybas ar pan.). Be to, manytina, kad darbų kainą nustačius pagal šį metodą ir nusprendus sutartyje detalai nusistatyti darbų kainos peržiūros taisykles, ginčų dėl darbų kainos keitimo rizika išties sumažinama iki minimumo. Todėl, akivaizdu, kad šis metodas tinkamiausias ir tais atvejais, kai siekiama plėtoti ilgalaikius ir pasitikėjimu grįstus verslo santykius su sutarties kontrahentais.

Kita vertus, vieneto kainos metodas tinka ne visais atvejais, kadangi yra tam tikrų rangos darbų, kurių vienetais negalima įvertinti. Be to, gali atsirasti kitų nenumatytų darbų, kuriems vieneto kaina nėra nustatyta. Tokiais atvejais šalys gali susitarti dėl kainos, kurią sudaro visų patirtų išlaidų atlyginimas⁴⁸.

1.1.3. Išlaidų atlyginimo metodas

Pagal *išlaidų atlyginimo metodą*⁴⁹, kuris, dr. Evaldo Klimo nuomone, galėtų būti laikomas vieneto kainos metodo porūšiu, užsakovas yra įpareigojamas sumokėti visas pagrįstas išlaidas, kurias patiria rangovas darbų atlikimo metu, kartu su sutartu mokesčiu⁵⁰. Šis

⁴⁸ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 328.

⁴⁹ Dar kartais vadinamas angl. *target cost* metodu dėl to, kad nustatoma maksimali suma, kurią gali naudoti rangovas, o dėl viršijančios šią sumą dalies, šalys tariasi įvairiai, pvz., pasidalina proporcingai ir pan. Daugiau apie tai: JENKINS, J., and STEBBINGS, S. *International Construction Arbitration Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 27.

⁵⁰ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 328.

metodas yra išties itin palankus rangovui, kadangi aiškiai neapibrėžus pirkimo objekto visos darbų atlikimui būtinos išlaidos yra atlyginamos.

Būtina pažymėti, kad šalys, pasirinkdamos darbų kainą nustatyti pagal rangovo turėtų išlaidų atlyginimo metodą, sutarties sudarymo metu tik preliminariai gali numatyti bendrą darbų kainą. Tačiau tiksli rangos sutartyje numatytų darbų kaina sutarties sudarymo metu šalims nėra žinoma. Todėl rangos sutarties šalims pasirinkus šį metodą, užsakovas prisiima išlaidų, kurios buvo numatytos sutarties sudarymo metu, padidėjimo riziką. Ši kainos padidėjimo rizika, kurią prisiima užsakovas, gali būti sumažinama šalims susitariant dėl kainos lubų konkrečia suma dėl kompensuojamų išlaidų arba planuotų išlaidų⁵¹. Skatinančia priemone galėtų būti suplanuotas mokestis už rangovo ekonomiją ar statybos darbų atlikimą anksčiau laiko⁵².

Autorės nuomone, sutartyje nustačius išlaidų atlyginimo metodą, rangovas nėra suinteresuotas sutartį įvykdyti mažiausiomis sąnaudomis, kaip kitų metodų, ypač konkretios kainos metodo, atvejais. Tai savaime nėra blogai, kadangi galima įžvelgti ir teigiamą šio metodo pusę – užsakovo pretenzijų dėl darbų atlikimo kokybės sumažėjimą. Šiuo atveju darbų atlikimas orientuojamas į kokybę, o ne į mažiausią kainą, nebent sutartyje šalys susitaria kitaip.

Tačiau, manytina, kad rangos sutarties šalims pasirinkus darbų kainą nustatyti pagal šį metodą, kyla rizika dėl permokėjimo už atliktus darbus. Tokia rizika gali pasireikšti rangovo tyčiniaisiais veiksmais. Pavyzdžiui, rangovas užuot atlikęs darbus per vieną dieną, tokių pačių darbų atlikimą savavališkai prailgina iki trijų darbo dienų, kas lemia šių darbų atlikimo kainos nepagrįstą padidėjimą. Vis dėlto, rangovo piktnaudžiavimą galėtų riboti jau minėtos kainos nustatymo lubos.

Todėl, akivaizdu, kad darbų kainą pasirinkus nustatyti pagal išlaidų atlyginimo metodą, sutarties šalys, ypač užsakovas, siekdamas išvengti rangovo piktnaudžiavimo, papildomai turėtų įsivertinti preliminarios darbų kainos ar kitų kainos didinimą ribojančių veiksnių įtraukimą į rangos sutarties turinį.

⁵¹ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 328.

⁵² Dar šis metodas kartais yra vadinamas *cost plus* metodu. Daugiau apie tai: JENKINS, J., and STEBBINGS, S. *International Construction Arbitration Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006, p. 27.

1.2. Darbų kainos nustatymas pagal rangos sutarties priedą – darbų sąmatą

Nagrinėjant kainos nustatymo klausimus, būtina paminėti ir darbų sąmatas. CK 6.653 str. 3 d. įtvirtinta norma nurodo, jog rangos sutartyje numatytiems darbams atlikti gali būti sudaroma konkreti ar apytikrė sąmata, kuri dėl savo sudėtingumo ir apimties gali būti kaip atskiras sutarties priedas ar sudėtinė rangos sutarties dalis. Tačiau, jeigu darbai atliekami pagal rangovo sudarytą sąmatą, sąmata įsigalioja ir tampa rangos sutarties dalimi nuo to momento, kai sąmatą patvirtina užsakovas⁵³. Toks darbų kainos nustatymo mechanizmas užsakovui leidžia puikiai kontroliuoti rangovo vykdomus darbus, o rangovui vykdyti savo sutartinius įsipareigojimus tinkamai.

Kaip minėta, skiriamos dvi sąmatų rūšys: apytikrė ir konkreti (fiksuoja). Apytikrėje arba dar kitaip vadinamojoje kintamojoje sąmatoje nustatoma preliminari kaina, kuri tikslinama pagal faktiškai atliktus darbus, atsižvelgiant į šalių suderintas vienetines kainas. Konkrečioje (fiksuojoje) sąmatoje nustatoma konkreti kaina už tam tikrus darbus, kuri vėliau nėra keičiama.

Svarbu paminėti, kad dažniausiai rangos sutarties kaina nustatoma pagal prie sutarties pridėdamą priedą – sąmatą⁵⁴. Kaip nurodo R. Stanislovaitis, atsiskaitymo už darbus pagrindas yra rangos darbų sąmata, numatanti kiekvieno darbo kainą, medžiagų kainą, transporto išlaidas, mokesčius, darbo užmokestį ir kitas išlaidas. Ši sąmata savo esme yra vertinama kaip verslo planas, kurį derina rangovas ir užsakovas sudarydami sutartį⁵⁵. Įprastai į sąmatą būna įtraukiamos naudojamos medžiagos, darbo laiko sąnaudos ir kt. Būtent sąmatose šalys susitaria dėl vienetinių darbų įkainių ir jos yra labai svarbios, kai yra būtina pagrįsti rangovo pasiūlytą darbų kainą.

Suprantama, kad prieš parengiant sąmatas, rangovas privalo įvertinti esminius sutartinių įsipareigojimų vykdymo elementus. Be jau minėtų medžiagų, įrangos ir įrengimų kainos, taip pat yra įvertinamos pridėtinės išlaidos, numatomas rangovo pelnas. Tačiau sąmatose numatytas rangovo pelnas negali būti sutapatinamas su rangovo nuostoliais, jei, pavyzdžiui, sudaryta sutartis būtų nutraukta⁵⁶. Pastebėtina, kad rangovo sąmatoje nurodytas pelnas sutarties nutraukimo atveju negali būti tiesiogiai traktuojamas kaip rangovo

⁵³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

⁵⁴ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 329.

⁵⁵ STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*. Antrasis leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 214.

⁵⁶ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 329.

nuostoliai negautų pajamų forma. LAT⁵⁷ yra pažymėjęs, kad negautos pajamos yra asmens tikėtinos gauti lėšos, kurios negautos dėl to, kad buvo sutrikdyta veikla, iš kurios buvo numatyta jas realiai gauti⁵⁸. Tokiu būdu rangos sutarčių sąmatose nurodytas pelnas padeda įrodyti rangovo negautas pajamas, jei sutartis yra nutraukiama dėl užsakovo kaltės ir rangovas negavo pelno. Tačiau tokiu atveju iš šios pelno eilutės turi būti išskaičiuojami mokesčiai, taip pat turi būti įvertinta, kokių papildomų sąnaudų būtų patyręs rangovas, jei sutartis būtų įvykdyta ir rangovas būtų gavęs sąmatoje nurodytą pelną⁵⁹. Kitaip tariant, rangovas turi įrodyti ne tik nuostolių atsiradimo faktą, bet ir tai, koks yra nuostolių (negautų pajamų) dydis, atskaičius visus mokėtinus mokesčius ir kitas būtinas išlaidas.

Praktikoje nėra vieningos nuomonės, kuri sąmata laikoma patogesne, tad kiekvienu konkrečiu atveju rangos sutarties šalys, atsižvelgdamos į faktines aplinkybes, yra linkusios pasitvirtinti tokias sąmatas, kurios joms tuo metu atrodo tinkamiausias.

1.3. Netinkamas darbų kainos nustatymas – aplinkybė, lemianti poreikį keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą

Poreikis keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą dažnu atveju pasireiškia netinkamu darbų kainos nustatymo metodo pasirinkimu. Svarbu pažymėti, kad, kai sutarties šalys pasirenka netinkamą kainos nustatymo metodą, tokia sutarties šalių klaida įprastai padaroma ikisutartinėje rangos teisinių santykių stadijoje, t. y. kol dar nėra sudaryta rangos sutartis, išskyrus tuos atvejus, kai šalys susitaria darbų kainą nustatyti sutarties vykdymo metu. Siekiant aiškumo, būtina pateikti detalesnę analizę, kodėl ši aplinkybė gali lemti poreikį keisti sutartyje nustatytą darbų kainą.

Kaip jau minėta, rangos sutarties šalys darbų kainą dažniausiai nustato pagal tris tarptautinėje praktikoje pripažįstamus darbų kainos nustatymo metodus, kas reiškia, jog rangos sutartyje nustatyta darbų kainą gali būti (i) fiksuota; (ii) fiksuoto įkainio; (ii) lygi rangovo patirtoms išlaidoms.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje R. J. firma v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-62/2008.

⁵⁸ LAT pažymėjo, kad negautas pajamas kaip nuostolius apibūdina tokie požymiai, kaip pagrįstas tikėtumas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų, ir pajamas suprantant kaip sumą, kurią sudarytų lėšos, kuriomis iš tikro asmuo praturtėtų iš teisėtos veiklos. Tai turi būti jo grynas pelnas (CK 6.249 str. 1 d.). Negautos pajamos kaip nuostoliai, kurios suprantamos kaip grynas pelnas, turi būti įrodomos. Jos neturi būti suprantamos kaip sąmatoje nurodoma pelno norma ar pelnas. Negautos pajamos yra pagrįstai iš rangos sutarties tikėtinos gauti lėšos, kurios šaliai liktų įvertinus visas sąnaudas ir įplaukas. Taip gaunamas ikimokestinis pelnas. Jis nesudaro negautų pajamų kaip nuostolių, nes nuo šios sumos turi būti mokamas pelno mokestis pagal Pelno mokesčio įstatymą. Atskaičius pelno mokestį likęs grynas pelnas būtų asmens iš neteisėtai sutrikdytos veiklos gautina nauda, kuria jis pagrįstai tikėjosi praturtėti.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje R. J. firma v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-62/2008.

Rangos sutarties šalys prieš sudarydamos sutartį privalo kiek įmanoma ne tik tiksliau apibrėžti sutarties objektą, bet ir pasirinkti tinkamiausią darbų kainos nustatymo metodą. Kiekvienas darbų kainos nustatymo metodas pasižymi skirtingomis taikymo galimybėmis. Pavyzdžiui, fiksuota kaina iš esmės palankiausia užsakovui, kadangi konkreti darbų kaina sutarties vykdymo metu negali būti keičiama nei ją didinant, nei mažinant (CK 6.653 str. 5 d.⁶⁰), nepriklausomai nuo to, kiek darbų faktiškai atlikta (išskyrus vėliau šiame darbe analizuojamus atvejus⁶¹). Jei sutarties objektas nėra pakankamai detalai apibrėžtas, šalys, užuot pasirinkusios fiksuotos kainos metodą, prioritetą turėtų teikti išlaidų atlyginimo metodui, kadangi būtent šis metodas labiausiai atitiktų minėto sutarties objekto įgyvendinimo kainos nustatymą. Taip pat pažymėtina, kad sutarties vykdymo eigoje neretai išauga darbų atlikimo kaštai ar atsiranda papildomų, sutartyje nenumatytų, darbų poreikis. Tačiau, esant fiksuotai darbų kainai, jos keitimas iš esmės tampa žymiai sudėtingesnis, nei pagal kitus metodus nustatytų darbų kainų. Taigi fiksuotos kainos metodo pasirinkimas tinkamiausias tik tuo atveju, jei sutarties objektas yra visiškai aiškus ir grėsmė dėl kainos keitimo aplinkybių atsiradimo yra visiškai minimali.

Kaip minėta, fiksuoto įkainio kaina labiausiai atitinka principą – kiek darbų atlikta, už tiek ir apmokama. Tačiau praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai šalys nusistačiusios atskirų darbų įkainius, darbų kiekių žiniaraščiuose nenurodo kitų, būtinų sutarties tinkamam įvykdymui, darbų ir jų įkainių. Kai atsiranda poreikis atlikti darbus, kuriems vieneto kaina nėra nustatyta, rangos sutarties šalys tokių darbų apmokėjimo klausimą įprastai sprendžia bendru šalių susitarimu. Žinoma, užsakovas dažniausiai nėra linkęs susitarti, todėl dar prieš sudarant sutartį rangovas privalo nuodugniai patikrinti sutartį ir visus ją sudarančius dokumentus, kad kiek įmanoma patikimiau įsitikintų, jog sutarties vykdymo metu nekils papildomų, nenumatytų sutartyje, darbų poreikis.

Išlaidų atlyginimo metodas, kaip jau minėta, labiausiai tinkamas tais atvejais, kai sutarties objektas nėra tiksliai žinomas. Kadangi rangovui atlyginamos visos jo turėtos išlaidos, pasirinkus šį metodą labiausiai gali nukentėti užsakovas, jeigu šalys nebus susitarusios dėl maksimalaus išlaidų dydžio. Taip pat pastebėtina, kad pasirinkus išlaidų atlyginimo metodą sutarties vykdymo metu praktiškai niekada netenka keisti darbų kainos.

Žinoma, kai rangos sutarties šalys darbų kainos sutartyje nenustatė, kyla netinkamo sutarties sąlygų interpretavimo rizika. Tokiais atvejais, kai kaina sutartyje nėra tiksliai

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Luidas“ v. UAB „Baltijos laikas“, Nr. 3K-3-219/2009.

⁶¹ Žr. šio darbo 2.3.2 skyrių.

įvardyta, ji gali būti nustatoma pasitelkiant daugybę kriterijų, tarp kurių, ką yra pripažinęs ir LAT, yra ir tai, kaip šalys įgyvendino pareigą bendradarbiauti⁶².

Autorės nuomone, pasirinkus netinkamą darbų kainos nustatymo metodą, rangovui gali tapti nepakeliama vykdyti prisiimtus įsipareigojimus. Pavyzdžiui, rangos sutarties objektas nėra tiksliai apibrėžtas, tačiau nustatoma fiksuota kaina, kai kaina turėtų būti nustatoma pagal išlaidų atlyginimo metodą. Tai reiškia, jog net ir paaiškėjus, kad tinkamam sutarties įvykdymui reikalingi sutarties objekto neapimantys darbai, tokius darbus rangovas privalėtų atlikti savo sąskaita (rangovas patirtų nuostolių), jei užsakovas nesutiktų didinti darbų kainos. Todėl yra labai svarbu, kad rangos sutarties šalys tinkamai įsivertintų visas sutarties vykdymui esminę reikšmę turinčias aplinkybes ir pasirinktų tinkamiausią kainos nustatymo metodą. Nepaisant to, rizika dėl rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo sutarties vykdymo metu be jokios abejonės išlieka, net ir tais atvejais, kai pasirenkamas tinkamas darbų kainos nustatymo metodas.

Apibendrinant šioje dalyje pateiktą analizę, galima daryti šias išvadas:

- 1) *Fiksuotos kainos sutartis* palanki tik tais atvejais, kai sutarties objektas yra pakankamai detalai apibrėžtas ir nesudėtingas įgyvendinti. Tačiau, atsižvelgiant į įstatyme įtvirtintą draudimą keisti (didinti ar mažinti) konkrečią darbų kainą (CK 6.653 str. 5 d.), nepaisant LAT nustatytų išimčių, kurios nagrinėjamos vėlesniuose šio darbo skyriuose⁶³, pažymėtina, kad konkrečios kainos metodas negali suponuoti vienos iš rangos sutarties šalių palankesnės padėties kitos rangos sutarties šalies atžvilgiu. Kitaip tariant, darbų kainą nustačius pagal šį metodą, tiek rangovas, tiek užsakovas rizikuoja patirti nuostolių;
- 2) *Fiksuoto įkainio sutartis* galėtų būti laikoma labiausiai rangos sutarties šalių interesus atitinkančiu kainos nustatymo būdu. Tačiau, vis dėlto, praktikoje pastebima tendencija, kad vieneto kainos nustatymo metodas yra palankesnis užsakovo atžvilgiu. Tokia išvada darytina dėl to, kad pasirinkus šį metodą, šalys privalo detalizuoti sutarties tinkamam įvykdymui reikalingus atlikti darbus, pateikti tikslias medžiagų specifikacijas ir nurodyti preliminarius darbų kiekius. Akivaizdu, kad užsakovas gali kontroliuoti darbų vykdymo procesą ir tokiu būdu išvengti rizikos, susijusios su išlaidų padidėjimu.
- 3) *Išlaidų atlyginimo metodas* vienareikšmiškai galėtų būti laikomas palankiausiu rangovui. Tai grindžiama tuo, kad darbų kainą nustačius pagal šį metodą, rangovui

⁶² KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 332.

⁶³ Žr. šio darbo 2.3.2 skyrių.

suteikiama galimybė piktnaudžiauti palankesne padėtimi ir gauti didesnę atlyginimą už darbus, nei faktiškai šie darbai yra verti, nebent šalys sutartyje aiškiai apibrėžtų maksimalias išlaidas darbų atlikimui, kurių rangovas, siekdamas nepatirti nuostolių, privalėtų neviršyti.

Nors vieningos nuomonės, kuris metodas laikomas tinkamiausias nėra, autorės nuomone, prioritetą turėtų būti teikiamas fiksuoto įkainio sutarčiai, su išlyga, kad darbų vykdymo metu darbų kaina gali būti peržiūreta, jei tenkinamos atitinkamos šalių nustatytos sąlygos.

2. RANGOS SUTARTYJE NUSTATYTOS DARBŲ KAINOS KEITIMAS

Rangos sutartimi sulgytas darbų rezultato perdavimas neretai užtrunka kiek ilgiau nei tikėtasi, t. y. kyla poreikis pratęsti darbų atlikimo terminą. Su šia aplinkybe dažniausiai seka ir poreikis didinti sulgytą darbų kainą dėl kintančios statybos medžiagų, įrangos ar įrenginių kainos, taip pat kintančių valstybės nustatytų mokesčių dydžio ar kitų aplinkybių. Be kita ko, vykdamas rangos sutartį gali išaiškėti papildomų darbų poreikis, didinantis tinkamo sutartinių įsipareigojimų įvykdymo kainą. Žinoma, vykdamas rangos sutartis pasitaiko ir tokių atvejų, kai tenka vienus darbus pakeisti kitais ar apskritai atsisakyti tam tikrų darbų vykdymo. Taigi šios priežastys iš esmės gali lemti poreikį keisti šalių sutartą kainą.

Tiek rangos sutartyje gali būti, tiek įstatyme yra numatyti atvejai, kuriais vadovaujantis, sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti pakeista. Tačiau šis sutartinių santykių modifikavimo procesas neretai tampa iššūkiu sutartinių įsipareigojimų vykdymo stadijoje.

Atsižvelgiant į tai, šioje darbo dalyje atliekama tarptautinėje praktikoje pripažintų darbų kainos keitimo būdų, kurie plačiai taikomi ir Lietuvoje, analizė. Taip pat vertinama, kaip ir koku teisiniu pagrindu rangos ir statybos rangos sutartyse nustatyta darbų kaina išties gali būti pakeista bei kokią įtaką statybos rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimui turi FIDIC modelinių sutarčių sąlygų taikymas. Pabrėžtina, kad į tyrimo apimtį įtraukiami ir tie atvejai, kai kainos keitimas imperatyviai draudžiamas įstatymu. Be to, analizuojama kokiais pagrindais rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti sumažinta.

2.1. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo būdai pagal UNCITRAL vadovą

Rangos sutartyje įtvirtinus darbų kainos keitimo sąlygas, ją pakeisti tampa kur kas paprasčiau. Būtina pažymėti, kad tarptautinėje praktikoje skiriami šie darbų kainos keitimo būdai, kurie taip pat numatyti ir UNCITRAL vadove⁶⁴:

- 1) darbų kainos pataisymas (koregavimas) (angl. *adjustment*);
- 2) darbų kainos peržiūrėjimas (angl. *revision*).

⁶⁴ *Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*. Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). United Nations, New York, 1988, p. 86-92.

Lietuvoje, kitaip nei pasaulinėje praktikoje, nėra skiriamos kainos pataisymo ir kainos peržiūrėjimo kategorijos⁶⁵. Vis dėlto, tai nereiškia, kad darbų kainos pataisymo ir darbų kainos peržiūrėjimo institutai nėra taikomi Lietuvoje, kadangi šios sąvokos vartojamos vienu aiškiu ir minėtas sąvokas apimančiu pavadinimu – kainos pakeitimas.

Dr. Aurimo Brazdeikio ir dr. Evaldo Klimo nuomone, nors Lietuvoje ir nėra išskiriamas kainos pakeitimas į atskiras kategorijas (būdus), tačiau toks išskyrimas galimas, siekiant atskirti pagal savo prigimtį ir teisinio reguliavimo turinį skirtingus kainos pakeitimo atvejus, tokiu būdu sudarant prielaidas išsamiau atskleisti ir apibūdinti faktinį atitinkamų teisės normų taikymo kontekstą ir jų tikslus⁶⁶. Atsižvelgiant į tai, toliau darbe analizuojami tarptautinėje praktikoje plačiai naudojami darbų kainos keitimo būdai, kurie taikomi ir Lietuvoje, nors ir įvardijant juos tiesiog darbų kainos keitimu.

Papildomai pažymėtina, kad šie darbų kainos keitimo būdai praktikoje labiau taikomi statybos rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimui, kadangi būdų prigimtis kildinama iš UNCITRAL vadovo, kuris skirtas statybos rangos teisinių santykių dalyviams. Tačiau, atsižvelgiant į konkretaus būdo paskirtį, minėti būdai gali būti pritaikomi ir rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimui.

2.1.1. Darbų kainos pataisymas (koregavimas)

Kaina taisoma tokiomis situacijomis, kai statybos išlaidos po sutarties sudarymo, keičiantis atliekamų darbų kiekiui arba sudėčiai, tampa didesnės arba mažesnės⁶⁷. Toks darbų kainos keitimo būdas taip pat gali būti numatytas ir bendrosiose rangos sutartyse.

Svarbiausia atkreipti dėmesį į tai, kad kainos pataisymas apima atvejus, kurie paprastai yra susiję su rangovui pateiktos užduoties keitimu⁶⁸ arba būtinybe atlikti papildomus darbus, siekiant įvykdyti užsakovo pateiktą užduotį⁶⁹.

Darbų kainos pataisymas gali tapti būtinu dėl atliekamų statybos darbų ar statybos darbų atlikimo metodų pakeitimo, kurie nebuvo numatyti sudarant sutartį, pavyzdžiui, dėl

⁶⁵ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 116.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 332.

⁶⁹ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 116.

neteisingų duomenų, kuriuos pateikė užsakovas, koregavimo⁷⁰. Tai reiškia, kad pataisyti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą dažnu atveju prireikia dėl netinkamai parengtos projektinės dokumentacijos ar jos pakeitimų darbų vykdymo metu bei netinkamai įvertintų pirminių dokumentų. Pavyzdžiui, netinkamai atlikus statinio konstrukcijų apkrovos tyrimus, sutarties vykdymo metu paaiškėja, kad yra būtina keisti numatytą fasado apdailos sprendinį, dėl ko išauga sąmatinė projekto vertė.

Šiuos klausimus sutarties šalys privalo spręsti tarpusavyje ir privalo bendradarbiauti, kad būtų tinkamai įvykdyta sutartis ir išvengta bylinėjimosi⁷¹. Išankstinis tokių išimtinių atvejų ir aplinkybių poveikio ar su juo susijusių klausimų sprendimo tvarkos suderinimas pasirašant statybos rangos sutartį, gali padėti išvengti brangiai kainuojančių teisinių ginčų, atgrasyti šalis nuo bandymų nesąžiningai pasinaudoti susidariusia padėtimi⁷².

UNCITRAL vadove, viename iš populiariausių ir dažniausiai naudojamų praktinių vadovų statybos rangos sutartinių santykių dalyviams, patariama sutarties šalims aiškiai numatyti statybos rangos sutartyje atvejus, kada gali būti taisoma sutarties kaina bei susitarti dėl kainos pataisymo formulės⁷³. Dėl šių sąlygų be jokios abejonės galima susitarti ir sudarant bendrąsias rangos sutartis, kadangi CK 6.653 str. 1 d. numato galimybę rangos sutarties šalims sutartyje nurodyti ne tik darbų kainą, bet ir jos apskaičiavimo būdus ir kriterijus (įskaitant kainos pakeitimo būdus ir kriterijus sutarties vykdymo metu). Sutartyje nustatyti minėtas sąlygas patartina vien dėl to, kad sutarties šalys nėra apsaugotos nuo daugelio sutarties vykdymo metu galinčių iškilti su sutarties vykdymu susijusių kliūčių, kurios gali suteikti rangovui pagrįstą pagrindą tikėtis ir reikalauti iš užsakovo kainos padidinimo⁷⁴.

Pažymėtina, kad net ir tuo atveju, jei šalys sutartyje nenumatė kainos pataisymo tvarkos, galimybė kainą pataisyti sutarties vykdymo stadijoje išlieka. Vertinant statybos rangos sutarčių teisinį reguliavimą, svarbu paminėti, kad tokia galimybė įtvirtinta CK 6.684 str. 4 d. ir 6.685 str. 1 d.⁷⁵⁷⁶

Tačiau šio darbo kontekste taip pat svarbu atsakyti į klausimą, pagal kokias CK normas galimas kainos pataisymas ir bendrosios rangos sutarties vykdymo stadijoje? Iš

⁷⁰ *Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*. Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). United Nations, New York, 1988, p. 87.

⁷¹ *Ibid.*, p. 96.

⁷² BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 116.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ Detaliau apie šio darbų kainos keitimo pagrindo taikymą žr. šio darbo 2.3.2.2 ir 2.3.2.3 skyriuose.

aukščiau nurodytų teisės normų, kurios suteikia galimybę pataisyti statybos rangos sutartyje nustatytą darbų kainą, bendrosios rangos sutartims yra aktuali CK 6.684 str. 4 d., kuri numato kainos pataisymą, esant papildomų darbų poreikiui. Pažymėtina, kad būtent CK 6.653 str. 4 d.⁷⁷ numato poreikį keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą dėl papildomų darbų poreikio. Todėl bendrosiose rangos sutartyse nustatytas darbų kainos pataisymas galimas pagal CK 6.653 str. 4 d., tačiau tik atsiradus papildomų darbų poreikiui, o ne dėl kitų svarbių priežasčių, leidžiančių didinti darbų kainą, kaip tai numatyta minėtoje normoje.

2 lentelė. Darbų kainos keitimas taikant darbų kainos pataisymo (koregavimo) būdą

Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos pataisymas	Statybos rangos sutartyje nustatytos darbų kainos pataisymas
CK 6.653 str. 4 d. (tik dėl papildomų darbų poreikio)	CK 6.684 str. 4 d. ir 6.685 str. 1 d.

Vertėtų pažymėti, kad teismų praktikoje nėra lingvistiškai plėtojamas kainos pataisymo (koregavimo), kaip vieno iš darbų kainos keitimo būdų, taikymas. Nepaisant to, darbų kaina, vadovaujantis šiame skyriuje nurodytais CK pagrindais, yra keičiama. Teismai yra linkę išskirti tik vieną darbų kainos keitimo būdą – darbų kainos peržiūrėjimą, ypač, jei šalys tokio būdo taikymą nurodė sutartyje⁷⁸. Visais kitais atvejais teismai neskirsto darbų kainos keitimo į atskirus būdus ir vartoja tik darbų kainos keitimo apibrėžimą. Tiksliai nėra žinoma, kodėl teismų praktika formuojama būtent tokia linkme. Tačiau, manytina, kad tokiam aiškinimui įtakos turi civilinio proceso tikslai – tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus bei juos vykdam, taip pat kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių, aiškinti bei plėtoti teisę (CPK 2 str.)⁷⁹. Kitaip tariant, įstatyme (CK) darbų kainos keitimas nėra skirstomas į atskirus būdus, todėl teismai atitinkamai neturi pareigos plėtoti tokio skirstymo.

⁷⁷ Detaliau apie šio darbų kainos keitimo pagrindo taikymą žr. šio darbo 2.2.1 skyriuje.

⁷⁸ Nagrinėjamoje byloje vadovautasi sutartimi, kurioje nurodyta, kad kaina peržiūrima bei keičiama abipusiu šalių susitarimu pasikeitus darbų apimčiai, kas ketvirtį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lengvesnė buhalterija“ v. UADBB „Ban Vita“, Nr. 3K-3-521-611/2016.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

2.1.2. Darbų kainos peržiūrėjimas

Kitas darbų kainos keitimo būdas – darbų kainos peržiūrėjimas. Svarbu paminėti, kad kainos peržiūrėjimas yra susijęs su situacijomis, kai darbai, jų kiekis ir turinys, numatyti sutartyje, išlieka tie patys, bet konkretūs ekonominiai veiksniai pasikeičia taip, kad darbų kaina tampa iš esmės nesubalansuota ir iškreipia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą⁸⁰.

UNCITRAL vadove įvardijami pavyzdiniai atvejai, kada tenka peržiūrėti šalių sutartą darbų kainą. Pavyzdžiui, tai gali tekti daryti dėl esminio naudojamos įrangos, medžiagų ar statybos paslaugų kainų pasikeitimo, mokesčių reglamentavimo ar mokesčių tarifų pasikeitimo po to, kai sutartis jau buvo sudaryta, taip pat ir dėl esminio valiutų kurso pasikeitimo⁸¹. UNCITRAL vadove kainos peržiūrėjimas yra siejamas su iš esmės pasikeitusiomis aplinkybėmis, nes darbų atlikimo, o ypač vykdant statybos rangos sutartį, metu gali atsirasti tokių aplinkybių, dėl kurių iš esmės apsunkinamas sutartinių įsipareigojimų įvykdymas⁸².

Kainos peržiūrėjimo taisyklės rekomenduojama nustatyti rangos sutartyse, turinčiose tarptautinį (užsienio) elementą, kadangi rizika, jog jų vykdymo metu kils poreikis peržiūrėti kainą dėl minėtų ekonominių veiksnių, yra didžiausia. Tačiau tai nereiškia, kad šių taisyklių nevertėtų nustatyti ir Lietuvos teritorijoje bei Lietuvoje registruotų juridinių asmenų vykdomose sutartyse.

Pažymėtina, kad sutarties šalims rekomenduojama ne tik nustatyti šias taisykles, bet ir aptarti baigtinį šių aplinkybių sąrašą ir įvardyti jas esminėmis⁸³, be kita ko, nustatyti darbų kainos peržiūrėjimo formulę. Pavyzdžiui, šalys gali sutartyje numatyti sąlygą, kad esant pranešimui dėl aplinkybės, aiškiai įtvirtintos sutartyje ir lemiančios esminį sutarties vykdymo pasikeitimą, jos privalo imtis priemonių, siekiant užkirsti ar apriboti tokios aplinkybės poveikį ir kiek įmanoma apsisaugoti nuo bet kokių nuostolių, kuriuos minėta aplinkybė gali sukelti⁸⁴. Tokios priemonės gali būti sutartinių įsipareigojimų, kuriuos paveikia tokia aplinkybė, pakeitimas, o tam tikrais atvejais – persiderėjimas dėl sutarties

⁸⁰ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 117.

⁸¹ *Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*. Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). United Nations, New York, 1988, p. 87.

⁸² *Ibid.*, p. 234.

⁸³ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 117.

⁸⁴ *Ibid.*

sąlygų⁸⁵, pavyzdžiui, kainos dydžio. Svarbu paminėti, kad praktikoje tokiomis aplinkybėmis, įpareigojančiomis keisti sutartyje nustatytą darbų kainą, įprastai būna pridėtinės vertės mokesčio tarifo pasikeitimas, Lietuvos statistikos departamento oficialiai skelbiami statybos sąnaudų elementų kainų pokyčiai⁸⁶ ir kt. Kadangi sutarties šalys turi bendradarbiauti, siekdamos įveikti kliūtis, išskylančias vykdant sutartį (CK 6.200 str. 2 d.), tai reiškia, jog sutarties šalys turi peržiūrėti sutartyje nustatytą kainą, jei sutarties vykdymo metu atsiranda aplinkybės, ne tik aiškiai įvardytos sutartyje, bet ir įpareigojančios sutarties šalis kainą peržiūrėti, t. y. ją pakeisti.

Pažymėtina, kad net jei šalys dėl kainos peržiūrėjimo nebuvo susitarusios iki statybos rangos sutarties sudarymo ir tai nėra užfiksuota minėtos sutarties tekste, peržiūrėti kainą yra galima, nes kainos peržiūrėjimo galimybė įtvirtinta pozityviojoje teisėje – CK 6.685 str. 2 d.⁸⁷. Ši teisės norma suteikia galimybę peržiūrėti statybos rangos sutartyje nustatytą darbų kainą, jeigu dėl ne nuo rangovo priklausančių aplinkybių faktinė statybos darbų kaina padidėjo daugiau kaip 15 proc. Tačiau, kaip ir kainos pataisymo atveju, kyla klausimas, kokios teisės normos reglamentuoja bendrosios rangos sutarties kainos peržiūrėjimą?

Atsižvelgiant į tai, kad statybos rangos sutarties darbų kaina peržiūrima tais atvejais, kai kaina padidėja daugiau kaip 15 proc. ir būtent dėl ne nuo rangovo priklausančių aplinkybių, galima daryti išvadą, kad bendrosios rangos sutarties darbų kaina būtų peržiūrima CK 6.653 str. 6 d. įtvirtintais atvejais. Tokia teisės normų analizė grindžiama aiškinimu, jog kainos peržiūrėjimas galimas esant tokioms aplinkybėms, kurios nepriklauso nuo sutarties šalių valios⁸⁹. Be to, CK 6.653 str. 6 d.⁹⁰ įtvirtintas kainos keitimas laikytinas kainos peržiūrėjimu ne tik dėl to, kad jį lemia ne nuo sutarties šalių priklausančios aplinkybės, bet ir dėl to, kad šiuo atveju tai negali būti kainos pataisymas (koregavimas), kadangi toks kainos keitimo būdas nėra susijęs su užsakovo užduoties keitimu ar papildomų darbų poreikiu.

Taigi esminiu kainos peržiūrėjimo ir kainos pataisymo skirtumu laikoma tai, kad kainos peržiūrėjimo būtinumas iškyla ne dėl nuo šalių priklausančių aplinkybių, bet iš

⁸⁵ *Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*. Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). United Nations, New York, 1988, p. 240.

⁸⁶ Statybos sąnaudų elementų kainų pokyčiai nurodomi pagal statinių tipus. Pokyčiai skaičiuojami kas mėnesį. Daugiau apie tai žr. oficialiame Lietuvos Statistikos departamento statistikos portale [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=194659>>.

⁸⁷ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 117.

⁸⁸ Detaliau apie šio darbų kainos keitimo pagrindo taikymą žr. šio darbo 2.3.2.3 skyriuje.

⁸⁹ Rangos sutartyje nustatytą darbų kainą galima keisti CK 6.653 str. 6 d. įtvirtintu pagrindu tik tuo atveju, jei toks darbų kainos keitimas nėra sąlygojamas nuo šalių priklausančių aplinkybių (žr. šio darbo 2.2.2 skyrių).

⁹⁰ Detaliau apie šio darbų kainos keitimo pagrindo taikymą žr. šio darbo 2.2.2 skyriuje.

esmės dėl išorinių, už tarp šalių susiklostančių sutartinių rangos teisinių santykių srities egzistuojančių aplinkybių pasikeitimo. Kitaip tariant, dėl pasikeitusių sutarties vykdymo aplinkybių, kai vienos iš šalių reikalaujamo pakeitimo mastas iš esmės peržengia pradinio susitarimo ribas⁹¹. Tuo tarpu kainos pataisymas taikomas tais atvejais, kai keičiasi užsakovo užduotis ar kyla poreikis atlikti papildomus darbus ir dėl šių aplinkybių išauga darbų atlikimo kaštai.

2.2. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas (didinimas)

Svarbu paminėti, kad sutarties kūrimas turi didelę įtaką šalių ekonominei sėkmei, kiekvienos šalies pelno padidinimui ir nuostolių išvengimui⁹². Akivaizdu, kad nesant rangos sutartyje detalaus mechanizmo, kaip sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti keičiama, rangos sutartinių teisinių santykių subjektai susiduria su sunkumais, jei poreikis keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą išties atsiranda.

Tačiau ne visada šalims pavyksta rangos sutartyje nusimatyti darbų kainos keitimo sąlygas. Nesant šių sąlygų ir atsiradus poreikiui keisti sutartyje nustatytą darbų kainą, dažnu atveju šalys atsiduria aklavietėje dėl nežinojimo, ar įstatymų nuostatos konkrečiu atveju leidžia keisti sutartyje nustatytą darbų kainą, ypač, kai sutartis sudaryta atlikus viešųjų pirkimų procedūras.

Pažymėtina, kad jei šalys aiškiai ir konkrečiai susitaria dėl visų svarbių rangos sutarties kainos nustatymo ir apskaičiavimo klausimų, tai dispozityviosios CK nuostatos, reglamentuojančios šiuos klausimus, netaikytinos⁹³. Jei šalys susitaria tik dėl kai kurių klausimų, tai dispozityviosios CK nuostatos taikomos subsidiariai, t. y. tiek, kiek šalys konkretaus klausimo atskirai neaptarė⁹⁴. Toks LAT aiškinimas formuoja išvadą, kad tuo atveju, kai darbų kainos perskaičiavimo mechanizmas nėra nustatytas sutartyje, taikomi būtent CK numatyti darbų kainos keitimo pagrindai. Tai nesukelia sutarties šalims itin neigiamų padarinių, tačiau neabejotina, jog detalios darbų kainos keitimo sąlygos padėtų išvengti ginčų dėl sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo.

Atsižvelgiant į tai, toliau nagrinėjami įstatyme įtvirtinti pagrindai, kada rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti pakeista (padidinta).

⁹¹ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 119.

⁹² MITKUS, S.; ir TRINKŪNIENĖ, E. Reasoned decisions in construction contracts evaluation. *Technological and economic development of economy*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2008, 14 (3), p. 402.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Luidas“ v. UAB „Baltijos laikas“, Nr. 3K-3-219/2009.

⁹⁴ *Ibid.*

2.2.1. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas dėl papildomų darbų arba kitų svarbių priežasčių

Papildomi darbai arba kitos svarbios priežastys galėtų būti priskiriamos darbų kainos keitimą lemiančioms aplinkybėms, kurios išimtinai priklauso nuo sutarties šalių valios (šiuo atveju įdėtų pastangų apibrėžiant sutarties objektą). Tačiau toks vertinimas nėra visiškai teisingas, juolab, kai galimybė didinti darbų kainą atsiradus papildomų darbų poreikiui ar esant kitoms svarbioms priežastims įgyvendinama tik tuo atveju, jei sutarties sudarymo metu tokie darbai ar priežastys negalėjo būti protingai numatyti. Todėl papildomi darbai ir kitos svarbios priežastys, lemiančios poreikį didinti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą, vertintinos kaip aplinkybės, nepriklausančios nuo sutarties šalių valios.

Kasacinio teismo vertinimu, potenciali galimybė keisti (didinti) rangos sutartyje sulygta darbų kainą atsiranda tik tuomet, kai ją lemia tikrai svarbios, objektyvios ir nuo rangovo visiškai nepriklausančios priežastys, kaip negalėjimas tiksliai numatyti (apskaičiuoti) darbų kiekio ar visų darbams atlikti būtinų išlaidų⁹⁵. Kitaip tariant, jei apie poreikį atlikti papildomus darbus ar padidinti darbų kainą dėl kitų svarbių priežasčių sutarties šalims būtų žinoma sutarties sudarymo metu, sutarties objektas apimtu tokius darbus bei darbų kainą būtų padidinta, atsižvelgiant į svarbias priežastis, todėl poreikis keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą sutarties vykdymo metu nekiltų.

Nagrinėjant galimybę reikšti reikalavimą dėl papildomų darbų apmokėjimo ar didinti darbų kainą dėl kitų svarbių priežasčių, aktuali CK 6.653 str. 4 d.⁹⁶, kuri numato:

Jeigu būtina atlikti papildomų darbų arba dėl kitų svarbių priežasčių rangovui tenka didinti kai kurių darbų kainą, jis privalo apie tai laiku pranešti užsakovui. Jeigu užsakovas nesutinka padidinti kainą, rangovas turi teisę atsisakyti sutarties. Tokiu atveju rangovas turi teisę reikalauti iš užsakovo sumokėti už atliktus darbus. Jeigu rangovas laiku neįspėja užsakovo, kad yra būtina didinti darbų kainą, jis privalo įvykdyti sutartį už joje numatytą kainą.

Nors įstatymų leidėjas nagrinėjamoje teisės normoje įtvirtino galimybę didinti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą vadovaujantis ne tik papildomų darbų poreikiu, bet ir kitomis svarbiomis priežastimis, vis tik praktikoje vyrauja tendencija, kad šiuo darbų

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Panevėžio miesto savivaldybės administracija v. AB „Panevėžio statybos trestas“, Nr. 3K-3-163/2012.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

kainos keitimo pagrindu dažniausiai vadovaujamosi tais atvejais, kai kyla poreikis atlikti papildomus darbus.

Rangovui, siekiančiam padidinti sutartą darbų kainą atsiradus papildomų darbų poreikiui ar paaiškėjus kitoms svarbioms priežastims, būtina tinkamai įgyvendinti įstatyme įtvirtintą pareigą – apie šias aplinkybes laiku pranešti užsakovui. Jei ši pareiga nėra tinkamai įgyvendinama, rangovas praranda teisę reikalauti padidinti darbų kainą.

Kasacinis teismas, aiškindamas CK 6.653 str. 4 d., pažymėjo, kad joje nustatyta bendro pobūdžio rangos teisinių santykių taisyklė, kuria užsakovas apsaugomas nuo siurprizinių sutarties kainos pasikeitimų, kai rangovas, atlikdamas pagal sudarytą sutartį sulygtus darbus, nustato papildomų darbų poreikį⁹⁷. Galimybė prarasti apmokėjimą už papildomus darbus verčia rangovą iš anksto įspėti apie papildomus darbus, o taip pat šalis ieškoti kompromiso ir bendradarbiauti⁹⁸.

Kaip matyti, įstatymas reikalauja, kad rangovas apie paaiškėjusias aplinkybes, dėl kurių būtina didinti sutartyje nustatytą darbų kainą, praneštu laiku, priešingu atveju, rangovas rizikuoja neįgyti teisės padidinti sutartyje nustatytą darbų kainą. Tačiau nagrinėjamoje teisės normoje šis terminas nėra apibrėžtas. LAT yra pažymėjęs, kad reikalavimas laiku pranešti reiškia ne tik rangovo pareigą sudaryti užsakovui sąlygas per protingą terminą apsispręsti dėl sprendimo ar sutikti su kainos padidėjimu, bet ir tai, kad *pranešama prieš papildomų darbų atlikimą, o ne juos pradėjus atlikti ar jau atlikus*⁹⁹.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad rangovas apie poreikį atlikti papildomus darbus turi pranešti šiam poreikiui paaiškėjus, kadangi tokių darbų atlikimui yra būtinas užsakovo sutikimas. Jei užsakovas nesutinka dėl papildomų darbų atlikimo, rangovas turi teisę nutraukti rangos sutartį. Kitaip tariant, nepatartina pradėti atlikti papildomus darbus tol, kol nėra gautas užsakovo sutikimas. Jei rangovas šios taisyklės nepaiso, rizika dėl tokių darbų neapmokėjimo išauga maksimaliai.

Papildomai vertėtų pažymėti ir tai, kad užsakovo sutikimo gavimas siejamas su susitarimu kokiais konkrečiais sumai sutartyje nustatytą darbų kainą ketinama didinti. Jei sutarties šalims pavyksta šių klausimų atžvilgiu pasiekti konsensuą, ginčas dėl papildomų darbų atlikimo ir jų apmokėjimo nekyla.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB „Vakarų laivų gamykla“ v. „Fonship AS“, Nr. 3K-3-281/2009.

⁹⁸ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 344.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB „Vakarų laivų gamykla“ v. „Fonship AS“, Nr. 3K-3-281/2009.

Tačiau būtina akcentuoti ir neigiamą šio darbų kainos keitimo pagrindo pusę – šiuo pagrindu negali būti keičiama fiksuota (konkreči) darbų kaina, nustatyta rangos sutartyje. Tokia išvada darytina dėl to, kad CK 6.653 str. 4 d. nepatenka į LAT nustatytų išimtinių pagrindų, kuriais vadovaujantis sutartyje nustatyta konkreči darbų kaina gali būti keičiama, sąrašą¹⁰⁰. Tačiau statybos rangos sutartyje nustatyta konkreči darbų kaina, vadovaujantis CK 6.684 str. 4 d.¹⁰¹, gali būti keičiama, jei paaiškėja poreikis atlikti papildomus darbus. Ši sisteminė teisės normų analizė suponuoja išvadą, kad statybos rangos teisiniai santykiai vis tik gali būti modifikuojami paprasčiau nei bendrosios rangos teisiniai santykiai.

2.2.2. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas, kai iš esmės padidėja rangovo sąnaudos

Poreikis keisti darbų kainą CK 6.653 str. 6 d. įvirtintu pagrindu paaiškėja tik sutarties vykdymo metu ir yra sąlygojamas rangovo teikiamų medžiagų, įrenginių ar paslaugų, kurias rangovui teikia tretieji asmenys, kainos padidėjimo.

Pažymėtina, kad, jeigu kainų padidėjimas būtų žinomas prieš sudarant sutartį, rangos sutarties šalys darbų kainos keitimo pagrindu, įtvirtintu CK 6.653 str. 6 d., negalėtų vadovautis. Taigi, tai aplinkybė, kuriai pasireikšti neturi įtakos sutarties šalys.

Akivaizdu, kad rangos sutarties sudarymo metu šalys neturi informacijos apie būsimus medžiagų, įrenginių ar paslaugų, reikalingų sutarties tinkamam įvykdymui, kainų svyravimus, juolab, tokių kainų padidėjimą, kadangi iš anksto atskleistas kainų didinimas tam tikrų aplinkybių kontekste¹⁰² galėtų didinti riziką dėl konkurencijos teisės pažeidimų. Tačiau būtent dėl tos priežasties, kad informacija apie kainų didinimą sutarties sudarymo metu rangovui nėra prieinama ir žinoma, jam suteikiama galimybė keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą, jei sutarties vykdymo metu paaiškėtų, jog medžiagų, įrenginių ar paslaugų, kurias rangovui teikia tretieji asmenys, kaina iš esmės padidėjo.

Kainos padidėjimas iš esmės teismų praktikoje kiekvienu konkrečiu atveju vertinamas individualiai. Kasacinio teismo praktikoje pasisakyta¹⁰³:

„Esminis vykdymo išlaidų padidėjimas dažniausiai neigiamai paveikia šalį, kuri turi įvykdyti nepiniginio pobūdžio prievolę, pavyzdžiui, išaugus žaliavos kainoms, išauga ir

¹⁰⁰ Detaliau apie konkrečios darbų kainos keitimo išimtis žr. šio darbo 2.3.2 skyriuje.

¹⁰¹ Detaliau apie šio darbų kainos keitimo pagrindo taikymą žr. šio darbo 2.3.2.2 skyriuje.

¹⁰² Pavyzdžiui, konkurentas, sužinojęs apie kito konkurento planus kelti kainas, priima sprendimą pakelti ir savo siūlomų produktų kainas.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Kleta“, Nr. 3K-3-265/2011.

prekės pagaminimo kaštai. Esminis vykdymo išlaidų padidėjimas turi būti pagrindžiamas *objektyviais kriterijais*, patvirtinančiais, kad atitinkamas pasikeitimas tikrai įvyko. Šalis, kuri prašo keisti sutarties sąlygą, turi pateikti įrodymų, pagrindžiančių, kaip jos nurodytos aplinkybės iš esmės pakeitė šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą. *Sutarties sąlygų keitimas yra kiekvienoje byloje individualus*. Teismas, sprenddamas, ar šalių sutartinių prievolių pasikeitimas yra esminis, turi vertinti byloje pateiktų įrodymų visumą ir atsižvelgti į konkrečios situacijos ypatybes.“

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą LAT išaiškinimą, darytina išvada, kad rangos sutarties šalims nepavykus susitarti dėl darbų kainos didinimo, rangovas dėl šio reikalavimo turi teisę kreiptis į teismą, tačiau atitinkamai privalo pateikti visus įrodymus, patvirtinančius, kad sutartinių įsipareigojimų įvykdymo kainos padidėjimas yra esminis ir neigiamai veikiantis šalių tarpusavio pusiausvyrą.

Nors tokia galimybė ir įtvirtinta įstatyme, tačiau rangovas, siekdamas ja pasinaudoti, privalo įrodyti ne tik tai, kad kainos padidėjimas yra esminis (pavyzdžiui, tris kartus), bet ir tai, kad kainos padidėjimas jam nebuvo žinomas sutarties sudarymo metu.

2.3. Statybos rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas (didinimas)

Siekiant tinkamai atlikti statybos rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo analizę, būtina pažymėti, kad statybos rangos teisiniams santykiams taikomos ir bendrosios rangos teisinius santykius reglamentuojančios normos. Kasacinio teismo pažymėta, kad statybos rangos teisinius santykius reglamentuoja ne tik specialaus instituto – CK XXXIII skyriaus trečiojo skirsnio „Statybos ranga“ normos, bet ir bendrosios rangos nuostatos, išdėstytos nurodyto CK skyriaus pirmajame skirsnyje¹⁰⁴.

Taigi, darytina išvada, kad statybos rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti pakeista vadovaujantis tiek CK 6.653 str. 4 d. (dėl kitų svarbių priežasčių), tiek CK 6.653 str. 6 d. (dėl iš esmės padidėjusių rangovo sąnaudų) įtvirtintais pagrindais. CK 6.653 str. 4 d. įtvirtinta galimybė didinti darbų kainą paaiškėjus papildomų darbų poreikiui statybos rangos sutartiniuose santykiuose neaktuali, kadangi šiuo atveju taikomas CK 6.684 str. 4 d.¹⁰⁵ įtvirtintas pagrindas. Atsižvelgiant į tai, toliau nagrinėjami įstatyme

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Klaipėdos hidrotechnika“ v. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija, Nr. 3K-3-3/2014.

¹⁰⁵ Detaliau apie šio darbų kainos keitimo pagrindo taikymą žr. šio darbo 2.3.2.2 skyriuje.

įtvirtinti pagrindai, kada statybos rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti pakeista (padidinta).

2.3.1. FIDIC modelinių sutarčių sąlygų taikymo reikšmė keičiant statybos rangos sutartyje nustatytą darbų kainą

Kadangi statybos rangos sutartys įprastai pasižymi darbų sudėtingumu, didele apimti ir svarba, dažniausiai būtent tik tokios sutarties šalys nustato visas rangos sutarties sąlygas, įskaitant darbų kainos keitimą. Tai atlikti padeda FIDIC leidžiami ir atnaujinami leidiniai, skirti statybos rangos sutartinių teisinių santykių dalyviams. Šiuo atveju statybos rangos sutartys parengiamos ir sudaromos naudojantis FIDIC statybos modelinių sutarčių sąlygomis. Minėtos sąlygos taikomos, atsižvelgiant į LR tarptautinių sutarčių įsipareigojimus bei įvertinus CK, LR įstatymų bei statybą reglamentuojančių ir kitų teisės aktų reikalavimus.

Svarbu pastebėti ir tai, kad statybos rangos sutarties parengimas pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas mažina sutarties šalių investicijas rengiant statybos rangos sutarties projektą, kadangi šiuo atveju sutarties projektas jau yra parengtas, kurį reikia tik pritaikyti. Be to, sutarties parengimas pagal FIDIC modelinių sutarčių sąlygas užtikrina sklandžią, aiškią bei suprantamą sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo tvarką.

FIDIC modelinių sutarčių sąlygose yra atspindėta plačiai paplitusi ir priimtina praktika¹⁰⁶, kas mažina ginčų dėl sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo riziką. Taip pat svarbu akcentuoti, kad rangos sutarties šalims, nusimačiusioms detalų darbų kainos perskaičiavimo mechanizmą, ne tik rizika dėl ateityje galinčių kilti ginčų sumažėja iki minimumo, bet ir gerokai supaprastinamas tokių ginčų sprendimas.

Apibendrinant, darytina išvada, kad sutarties šalys, siekdamos išvengti potencialiai galinčių kilti ginčų dėl darbų kainos keitimo ir nuostolių, jei darbų kainos pakeisti nepavyktų, atsiradimo, ikisutartinėje rangos teisinių santykių stadijoje turėtų įdėti maksimalias pastangas dėl tinkamų darbų kainos keitimo sąlygų nustatymo. Tai konkrečiu atveju šalys gali pasiekti vadovaudamosi FIDIC modelinių sutarčių sąlygomis.

¹⁰⁶ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 18-19.

2.3.2. Statybos rangos sutartyje nustatyta konkrečios darbų kainos keitimas (didinimas)

Svarbu pastebėti, kad tiek doktrininio, tiek praktinio požiūriu šalys visada turi galimybę susitarti dėl darbų kainos keitimo ir ją pakeisti bendru šalių susitarimu, taip įgyvendindamos sutarties laisvės principą, net jei sutartyje nustatyta konkreti darbų kaina. Žinoma, šalių susitarimas dėl konkrečios darbų kainos keitimo laikomas pagrįstu tik tais atvejais, kai tam yra nustatytas teisinis pagrindas, tai yra: kainos koregavimo galimybė, kuri nustatyta sutartyje, arba kainos koregavimo taisyklė, kuri nustatyta pozityviojoje teisėje¹⁰⁷. Tačiau, net ir esant teisiniam pagrindui šalims susitarti dėl konkrečios kainos keitimo įprastai nepavyksta.

Sutarties šalis (pavyzdžiui, rangovas) reikalavimą dėl darbų kainos keitimo (rangovo atveju – kainos didinimo) gali reikšti teismine tvarka. Vis dėlto, kreipimasis į teismą su ieškiniu dėl darbų kainos keitimo ne visada reiškia norimo rezultato pasiekimą, ypač tais atvejais, kai sutartyje nustatyta konkreti darbų kaina, kadangi CK 6.653 str. 5 d.¹⁰⁸ įtvirtintas draudimas tokią kainą keisti sutarties vykdymo metu:

Jeigu sutartyje nurodyta konkreti darbų kaina, *rangovas neturi teisės reikalauti ją padidinti, o užsakovas – sumažinti*. Ši taisyklė taip pat taikoma ir tais atvejais, kai rangos sutarties sudarymo momentu nebuvo galima tiksliai numatyti viso darbų kiekio arba visų darbams atlikti būtinų išlaidų.

LAT laikosi pozicijos, kad minėta teisės norma yra *imperatyvi*¹⁰⁹. Griežtas apribojimas keisti konkrečią statybos rangos sutarties kainą pagrįstas tuo, kad statybos rangos sutartis yra ne vienkartinio įvykdymo, bet tęstinė sutartis, jos vykdymas gali užtrukti keletą metų, todėl būtina užtikrinti tokios sutarties pagrindu susiklosčiusių civilinių teisinių santykių stabilumą¹¹⁰. Įstatymo nuostatos, draudžiančios sutarties šalims keisti sutartyje nustatytą konkrečią darbų kainą, tikslas – sutarties šalims suteikti alternatyvias galimybes joms labiau priimtiniu būdu nustatyti tarpusavio teises ir pareigas, susijusias su darbų kainos

¹⁰⁷ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 119.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje A. S. IĮ v. UAB „Abuva“, Nr. 3K-3-505/2005; 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006; 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Hidras“ v. UAB „Projestos projektai“, Nr. 3K-3-311-415/2015.

¹¹⁰ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 118.

koregavimu, taip užtikrinti šalių interesų pusiausvyrą bei drausminti rangos sutartinių teisinių santykių dalyvius¹¹¹. Taigi, šalys, nustatančios statybos rangos sutartyje konkrečią kainą, privalo prisiimti tokio susitarimo pasekmes.

Nors CK ir įtvirtintas draudimas keisti konkrečią darbų kainą, tačiau kyla klausimas, ar tikrai visais atvejais tokios kainos pakeisti nėra galimybės, net jei poreikį keisti sutarties kainą lemia ne nuo šalių priklausančios aplinkybės? Kasacinis teismas, aiškindamas su darbų kainos keitimu susijusias teisės normas, yra pabrėžęs, jog konkrečios kainos keitimas prievolių vykdymo metu gali būti tik išimtiniais atvejais¹¹². Kaip matyti, toks aiškinimas lemia tai, kad statybos rangos sutartyje nustatyta konkreti darbų kaina, esant išimtinio pobūdžio aplinkybėms, vis dėlto gali būti pakeista. Kitaip tariant, teismų praktika formuoja liberalesnę požiūrį į statybos rangos sutartyje nustatytos konkrečios kainos keitimą, kas užtikrina tinkamesnę ir spartesnę statybos rangos teisinių santykių subjektų interesų patenkinimą¹¹³. Be kita ko, tikėtina, kad absoliutus draudimas keisti konkrečią darbų kainą, neatitiktų teisingumo ir sąžiningumo principų¹¹⁴.

Šiuo klausimu vertėtų analizuoti ir užsienio valstybių teisėje susiklosčiusią praktiką bei sąlygas. Pavyzdžiui, Prancūzijoje išties galutinės (konkrečios) kainos metodas yra įprastas ir šalys, norėdamos pakeisti sutartį, privalo sudaryti rašytinį susitarimą¹¹⁵. Teismų praktika šiuo klausimu yra lanksti ir pripažįsta būtinybę keisti sutarties kainą, esant darbų įvardijimo ar brėžinių nepakankamumui sutarties sudarymo metu, atitinkamam užsakovo ar projektuotojo elgesiui¹¹⁶. Pagal Anglijos teisę pripažįstama, kad tam tikrais atvejais (pavyzdžiui, esant darbų neapibrėžtumui), net ir konkrečios kainos nustatymo atvejais galimas galutinės kainos pakeitimas¹¹⁷. Konkrečios darbų kainos keitimas, esant papildomų darbų poreikiui, pagal Anglijos teisę taip pat laikytinas galimu. Pavyzdžiui, jei sutartyje nėra pakankamai apibrėžti darbai ir jų negalima atitinkamai numatyti pagal sutartį, rangovas turi teisę gauti apmokėjimą už papildomai atliktą darbą¹¹⁸. Akivaizdu, kad

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006; 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Alrosta“ v. UAB „Immobilitas“, Nr. 3K-3-19/2009.

¹¹³ Liberalesnis požiūris taip pat formuojamas ir rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimui, kadangi CK 6.653 str. 5 d. taikytina ir bendrosios rangos teisinių santykių dalyviams.

¹¹⁴ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 119.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 120.

¹¹⁶ BEALE, H. G.; et al. *Chity on Contracts. Volume II. Specific Contracts*. Twenty-ninth edition. London: Sweet and Maxwell, 2004, p. 82.

¹¹⁷ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 120.

¹¹⁸ BEALE, H. G.; et al. *Chity on Contracts. Volume II. Specific Contracts*. Twenty-ninth edition. London: Sweet and Maxwell, 2004, p. 639.

užsienio valstybių teisėje pripažįstama, jog net ir konkreti darbų kaina gali būti pakeista, juolab, kai tokią galimybę numato ir FIDIC statybos modelinių sutarčių sąlygos¹¹⁹.

LAT formuojama praktika numato, kad galimybė išimtiniais atvejais keisti (didinti) rangos sutartyje sulygtą darbų kainą nustatyta bendrosiose rangos teisinius santykius reglamentuojančiose normose (CK 6.653 str. 6 d.) bei specialiosiose statybos rangos sutartis reglamentuojančiose normose – CK 6.684 str. 4 d. ir 6.685 str. 1 ir 2 d.¹²⁰.

Be kita ko, LAT pažymi, jog atsižvelgiant į šalių lygiateisiškumo bei rungimosi principus, šalis, siekianti keisti rangos sutarties darbų kainą, privalo įrodyti šių būtinų sąlygų buvimą, todėl ir rangovas, siekiantis, kad rangos sutarties kaina būtų padidinta, privalo įrodyti buvus tokias išimtines aplinkybes¹²¹. Tai reiškia, kad rangovui teisme neįrodžius būtinų konkrečios darbų kainos didinimo sąlygų, toks kainos keitimas nėra galimas.

Svarbu pažymėti, kad visos šios išimtys numato galimybę tik didinti statybos rangos sutartyje nustatytą konkrečią darbų kainą. Tačiau tais atvejais, kai susitariama dėl konkrečios kainos, užsakovas neturi teisės reikalauti sumažinti kainos, nes CK 6.654 str. 1 d. numatyta, kad, kai rangovo faktinės išlaidos yra mažesnės, negu buvo numatyta nustatant atliekamų darbų kainą, rangovui išlieka teisė gauti atlyginimą, numatytą rangos sutartyje, jeigu užsakovas neįrodo, kad ekonomija turėjo neigiamą įtaką sutartyje numatytai darbo kokybei¹²².

Kadangi Lietuvos teismų praktikoje daugiausiai nagrinėjama ginčų dėl konkrečios darbų kainos keitimo, šio skyriaus poskyriuose būtent ir analizuojamos išimtys, kada statybos rangos sutartyje nustatyta konkreti darbų kaina gali būti pakeista, nepaisant CK 6.653 str. 5 d. įtvirtinto draudimo.

¹¹⁹ Pavyzdžiui, FIDIC užsakovo suprojektuotų statybos ir inžinerinių darbų statybos sutarties, kitaip vadinamos raudonosios knygos, ir FIDIC rangovo projektuojamų statybos ir inžinerinių darbų, elektros ir mechanikos įrenginių projektavimo ir statybos bei įrangos sutarties, kitaip vadinamos geltonosios knygos, bendrųjų sąlygų 4.12 straipsnyje aptarti atvejai, kurie apibūdinami kaip nenumatytų fizinių sąlygų situacija, ir, kuriems esant, nustatyta kaina gali būti pakeista. Detaliau žr.: FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC) ir FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Akordas 1“ v. Zarasų rajono savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-202-248/2015.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 119.

2.3.2.1. Konkrečios kainos peržiūrėjimas, kai iš esmės padidėja rangovo sąnaudos

Šiame skyriuje analizuojama pirmoji išimtis – CK 6.653 str. 6 d. – kada konkrečios kainos pakeitimas išties yra galimas. Būtina pažymėti, kad tokį kainos peržiūrėjimą sąlygoja iš esmės padidėjusios rangovo sąnaudos.

Vadovaujantis šiuo CK įtvirtintu pagrindu¹²³ keisti statybos rangos sutartyje nustatytą konkrečią darbų kainą, galima, jei rangovo teikiamų medžiagų ar įrenginių arba paslaugų, kurias rangovui teikia tretieji asmenys, kaina padidėja iš esmės ir šio kainų padidėjimo rangovas negalėjo numatyti statybos rangos sutarties sudarymo metu. Be kita ko, esant aukščiau nurodytoms aplinkybėms, rangovas turi teisę ne tik reikalauti padidinti konkrečią kainą, bet ir nutraukti sutartį pagal CK 6.204 str. Tačiau, pažymėtina, kad CK 6.685 str. 2 d. nustatyta, jog rangovas turi teisę reikalauti perskaičiuoti sutarties kainą, jeigu dėl ne nuo jo priklausančių aplinkybių faktinė statybos darbų kaina padidėjo daugiau kaip 15 proc. (CK 6.204 str.).

Dr. Aurimo Brazdeikio ir dr. Evaldo Klimo nuomone, kyla pirmiau paminėtų normų konkurencija, nes abi jos reglamentuoja iš esmės tą patį klausimą – galimybę peržiūrėti atitinkamos statybos rangos sutarties kainą dėl esminio sutarties vykdymo aplinkybių pasikeitimo (padidėjusios darbų kainos) ir nukreipia į CK 6.204 str.¹²⁴.

Manytina, kad šiuo atveju konkurencija egzistuoja tik tada, kai vykdoma statybos rangos sutartis, kadangi CK 6.685 str. 2 d. reglamentuoja statybos rangos sutartinius teisinius santykius. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad, jei atsiranda poreikis didinti bendrojoje rangos sutartyje nustatytą konkrečią darbų kainą, vadovaujantis CK 6.653 str. 6 d., *15 proc. taisyklė nebus taikoma*.

Tačiau, jei sprendžiamas klausimas dėl statybos rangos sutartyje nustatytos konkrečios darbų kainos keitimo, minėta konkurencija spęstina taip, kad prioritetą aptariamam aspektui turi CK 6.685 str. 2 d. (vadovaujamasi taisykle *lex specialis derogat generalis*)¹²⁵. Taigi, darytina išvada¹²⁶, kad:

„Jei šalys susitarė dėl konkrečios statybos rangos sutarties kainos, šios kainos peržiūrėjimas ir pakeitimas dėl esminio sutarties vykdymo aplinkybių pasikeitimo (CK 6.685 str. 2 d., 6.204 str.), nulemtos padidėjusios statybos darbų kainos, galimas tik

¹²³ Sąlygos, kurias būtina tenkinti, siekiant pakeisti statybos rangos sutartyje nustatytą darbų kainą šiuo pagrindu, analizuotos šio darbo 2.2.2 skyriuje.

¹²⁴ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 121.

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ *Ibid.*

tada, jei dėl ne nuo rangovo priklausančių aplinkybių (taip pat ir nurodytų CK 6.653 str. 6 d. – rangovo tiekiamų medžiagų ar įrenginių kaina arba paslaugų, kurias rangovui teikia tretieji asmenys, kaina padidėja) faktinė statybos darbų kaina padidėja daugiau kaip 15 proc.“

Dr. Aurimo Brazdeikio ir dr. Evaldo Klimo nuomone, iš CK 6.685 str. 2 d. išplaukia ir tai, kad darbų kainos dėl ne nuo rangovo priklausančių aplinkybių padidėjimas daugiau kaip 15 proc. pats savaime reiškia, kad įvyko esminis sutarties vykdymo aplinkybių pasikeitimas ir rangovui atskirai (papildomai) šio fakto, siekiant sutarties kainos pakeitimo, įrodinėti nebereikia¹²⁷.

Vertėtų atkreipti dėmesį, kad rangovai ne visada gali pasinaudoti aptariamu pagrindu, siekdami kainos peržiūrėjimo, kadangi būtina įvertinti, ar rangovas prisiėmė tokių kaštų padidėjimo riziką ar ne. LAT yra pabrėžęs, kad aplinkybė, jog rangovas negalėjo numatyti statybos darbų kainos, nes pradėjo statybą be techninio projekto ir sąmatos, nėra pagrindas keisti sutartyje sulygtą kainą¹²⁸. Šiuo atveju tokių veiksmų rizika tenka pačiam rangovui, kadangi pastarasis gali pradėti statinio statybos darbus tik po to, kai užsakovas pateikia statybos leidimą bei statinio projektą ir perduoda statybviety rangovui¹²⁹. Taigi, sprendžiant, ar rangovas prisiėmė atitinkamą riziką, didelę reikšmę gali turėti tiesiog neapdairus ir neatsargus rangovo elgesys, kai jis, būdamas savo srities profesionalas, sudaro sutartį, neturėdamas pakankamų duomenų konkrečiam statybos kainos dydžiui nustatyti¹³⁰. Akivaizdu, kad tokiu atveju vien toks rangovo elgesys gali būti traktuojamas kaip rizikos dėl kainos padidėjimo prisiėmimas, nebent šalys sutartyje aiškiai numatytų, kad rangovas tokios rizikos neprisiima.

Nors ši LAT suformuota konkrečios darbų kainos keitimo išimtis ir reikalauja išsamaus šiai išimčiai taikyti aplinkybių įrodinėjimo, joms esant, statybos rangos sutartyje nustatyta konkreti darbų kaina išties gali būti pakeista (padidinta).

¹²⁷ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 121.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos statybos įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 1996, Nr. 32-788) 14 str. 1 d. 3-4 punktai ir 2 str. 93 d.

¹³⁰ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 122.

2.3.2.2. Konkrečios kainos pataisymas, kai paaiškėja būtinybė atlikti papildomus darbus

Šiame skyriuje analizuojama antroji LAT išimtis, suteikianti galimybę pakeisti (padidinti) statybos rangos sutartyje nustatytą konkrečią darbų kainą – CK 6.684 str. 4 d.¹³¹. Ši išimtis įgyvendinama tuo atveju, jei statybos metu atsiranda būtinybė atlikti darbus, nenumatytus normatyviniuose statybos dokumentuose¹³².

Vertinant minėtos išimties taikymui esminę reikšmę turinčią sąlygą – užsakovo sutikimo privalomumą, pažymėtina, jog užsakovo tylėjimas (neatsakymas į rangovo prašymą) nelaikomas sutikimu dėl papildomų darbų atlikimo, sukuriančiu pareigą sumokėti už šiuos darbus¹³³. Doktrinoje taip pat vyrauja pozicija, kad užsakovas neprivalo mokėti už papildomus darbus, apie kuriuos jam nebuvo pranešta ir kuriuos atlikti jis nedavė sutikimo, net ir tais atvejais, kai šiuos darbus užsakovas vėliau priėmė¹³⁴. Tai reikštų, kad darbų priėmimo – perdavimo aktas patvirtina tik tai, kad rangovas atliko darbus, bet *nerieškia, jog užsakovas sutiko juos apmokėti*. Suprantama, kad tokiu būdu rangovas pagrįstai atlikęs papildomus darbus atsiduria nepavydėtinoje padėtyje, nors užsakovas ir patvirtino, kad atlikti papildomi darbai yra būtini tinkamam sutartinių įsipareigojimų įvykdymui (jei užsakovas taip nemanytų, atliktų darbų priėmimo – perdavimo akto nepasirašytų).

LAT nurodo, jog darbų priėmimo – perdavimo aktas yra įrodymų šaltinis, nurodantis, ar pagal statybos rangos sutartį nurodyti darbai buvo atlikti, kada jie buvo atlikti ir ar jų atlikimas atitinka sutarties sąlygas¹³⁵. Kasacinis teismas taip pat yra pažymėjęs, kad teismų praktikoje laikomasi nuostatos, jog *pareiga mokėti už atliktus darbus atsiranda pradėjus faktiškai naudotis darbais* ir nėra siejama tik su atliktų darbų perdavimo – priėmimo akto pasirašymu¹³⁶.

Nepaisant to, statybos rangos sutartyje šalys įprastai darbų apmokėjimo pareigą susieja su atliktų darbų priėmimo – perdavimo akto pasirašymu. Todėl tokiais atvejais, kai rangovas atlieka papildomus darbus, o užsakovas juos priima, pastarajam kyla pareiga juos apmokėti, nepriklausomai nuo to, ar jie buvo pradėti faktiškai naudoti, ar ne.

¹³¹ Kadangi dalis šio darbų kainos keitimo pagrindo taikymo sąlygų (užsakovo informavimas) analizuota šio darbo 2.2.1 skyriuje, šiame skyriuje bus nagrinėjami tik tie klausimai, kurių neapima minėtas skyrius.

¹³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹³³ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 123.

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Autokaustos statyba“ v. UAB „Aviacijos paslaugų centras“, Nr. 3K-3-361/2007.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Glijas“ v. UAB „Serneta“, Nr. 3K-3-484/2007.

LAT praktikoje vis tik yra konstatavęs, kad užsakovui priėmus atliktus darbus, perduotus priėmimo aktu, atsiranda prievolė už juos atsiskaityti sutartyje nustatytais sąlygomis ir tvarka¹³⁷. Naujausia kasacinio teismo praktika taip pat pavirtina šią statybos rangos sutartinių teisinių santykių reglamentavimą atitinkančią taisyklę¹³⁸:

„Istatyme užsakovo pareiga sumokėti už atliktus rangos darbus <...> siejama su perdavimo–priėmimo akto pasirašymu.“

Būtina paminėti ir tai, kad, pavyzdžiui, pagal vartojimo rangos taisykles, užsakovas privalo sumokėti darbų kainą po to, kai rangovas perdavė darbų rezultatą (CK 6.676 str. 2 d.¹³⁹). Vadinasi, vykdant vartojimo rangos sutartį užsakovo pareiga sumokėti rangovui už atliktus darbus taip pat atsiranda šalims pasirašius darbų priėmimo – perdavimo aktą.

Taigi, akivaizdu, kad su minėta doktrinos pozicija negalima sutikti. Pagrindinė to priežastis – papildomi darbai vykdomi, vadovaujantis pagrindinės statybos rangos sutarties sąlygomis. Todėl apmokėjimas už papildomus darbus turi būti tapatus, kaip ir apmokėjimas už šalių sutartus darbus, nebent šalys susitartų kitaip. Tą patvirtina teisės doktrinoje formuojama pozicija¹⁴⁰. Priešingas situacijos vertinimas, paskatintų ydingos praktikos formavimąsi bei lemtų teisingumo ir protingumo principų pažeidimą. Tokia išvada darytina dėl to, kad užsakovas, neduodamas sutikimo dėl papildomų darbų atlikimo arba nebuvęs informuotas apie papildomų darbų poreikį, neturėtų priimti tokio darbų rezultato apskritai. Šiuo atveju užsakovo darbų rezultato priėmimas turėtų būti laikomas ir sutikimu dėl papildomų darbų atlikimo. Todėl ir pareiga apmokėti papildomus darbus turėtų kilti vien dėl to, kad užsakovas, priimdamas darbus (siekdamas juos faktiškai naudoti), patvirtino jų poreikį ir tokiu savo elgesiu panaikino CK normų dėl sutikimo atlikti papildomus darbus taikymą.

Autorės nuomone, užsakovo veiksmai, kuriais priimamas darbų rezultatas pasirašant darbų priėmimo – perdavimo aktą, reiškia sutarties pakeitimą konkludentiniais veiksmais ir pareigą apmokėti papildomus darbus. Statybos rangos sutarties šalys gali pakeisti sutartyje nustatytą darbų kainą konkludentiniais veiksmais (CK 6.183 str. 2 d.), nebent

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Alrosta“ v. UAB „Immobilitas“, Nr. 3K-3-19/2009.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Gembės“ statyba v. R. Ž., Nr. e3K-3-289-1075/2018.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁴⁰ Jei rangovas nurodo, o užsakovas sutinka dėl papildomų darbų, pastarasis privalo juos apmokėti sutartyje ir (arba) papildomu susitarimu nustatyta tvarka ir sąlygomis. Daugiau apie tai žr. BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 124.

sutartyje būtų aiškiai nurodyta, jog galioja tik raštu sudaryti pakeitimai. Tačiau kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad net ir tada viena sutarties šalis dėl savo elgesio gali prarasti teisę remtis tokia sutarties išlyga, jeigu kita sutarties šalis atitinkamai veikė, remdamasi pirmosios elgesiu¹⁴¹. Taigi šiuo atveju akivaizdu, kad, užsakovui priėmus darbų rezultata, sutartyje nustatyta darbų kaina buvo išties pakeista konkludentiniais veiksmais, kadangi toks sutarties pakeitimas atitinka šalių elgesį ir tikruosius jų ketinimus.

Papildomai pažymėtina, kad užsakovo sutikimas net nėra būtinas tais atvejais, kai rangovas įrodo, jog jo neatidėliotini veiksmai (papildomų darbų atlikimas nepranešus apie tai užsakovui) atitiko užsakovo interesus, o dėl statybos darbų sustabdymo statybos objektas būtų žuvęs arba būtų buvęs sugadintas (CK 6.684 str. 5 d.).

Praktikoje taip pat pastebima problematika, susijusi su apmokėjimu už jau atliktus darbus. Todėl kyla klausimas, ar rangovas gali reikalauti apmokėti už jau atliktus papildomus darbus, nesulaukęs užsakovo patvirtinimo, atsižvelgiant į tai, kad rangovas įstatyme įtvirtintą pareigą – pranešti apie papildomų darbų poreikį – įgyvendino tinkamai? LAT laikosi pozicijos, kad rangovas turi teisę reikalauti sumokėti už atliktus darbus daugiau nei sutartyje nustatyta darbų kaina tik tuo atveju, kai yra suderinta abiejų šalių valia, kad atlikti darbai yra papildomi (sutartyje nenumatyti, neįtraukti į kainos apskaičiavimus ir negalėję būti protingai numatyti), tačiau būtini sutarčiai įvykdyti (statiniui pastatyti, rekonstruoti ir pan.), be to, suderinta abiejų šalių valia dėl tokių darbų kainos¹⁴². Šių klausimų rangovas negali nuspręsti vienašališkai, be užsakovo sutikimo (išskyrus CK 6.684 str. 5 d. numatytą išimtį), ir reikalauti apmokėti už darbus, dėl kurių nebuvo susitarta¹⁴³.

Vis tik pažymėtina, kad pareiga bendradarbiauti yra ir viena sąžiningumo principo išraiškų sutarčių teisėje. Aiškinant pareigos bendradarbiauti principo turinį galima išskirti tokius elementus: pareiga informuoti, duoti nurodymus, suteikti pagalbą, sudaryti tinkamas darbo sąlygas, koordinuoti veiksmus¹⁴⁴. Nors LAT aiškinimu, rangovui apie papildomus darbus pranešus užsakovui, šis turi absoliučią sprendimo teisę dėl kainos padidinimo¹⁴⁵, tai negali eliminuoti užsakovo pareigos bendradarbiauti vykdant sutartinius įsipareigojimus. Akivaizdu, kad minėtos situacijos atveju užsakovo nebendradarbiavimas (papildomų darbų

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vakarų krova“ v. AB „Lietuvos geležinkeliai“, Nr. 3K-3-552/2012.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „LTC“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-432/2012.

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Etnomedijos intercentras“ v. Sveikatos apsaugos ministerija, Nr. 3K-3-535/2013.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB „Vakarų laivų gamykla“ v. „Fonship AS“, Nr. 3K-3-281/2009.

poreikio klausimo ignoravimas) turi esminę reikšmę rangovo gebėjimui vykdyti prisiimtus sutartinius įsipareigojimus.

Pagal 6.684 str. 4 d.¹⁴⁶ rangovas, padaręs išvadą, kad reikalingi normatyviniuose dokumentuose nenumatyti darbai, dėl kurių būtina atlikti papildomus darbus ir atitinkamai padidinti sutarties kainą, privalo apie tai pranešti užsakovui. Jeigu rangovas negauna atsakymo į pranešimą, jis turi teisę sustabdyti tų darbų atlikimą. Aiškinant šią normą, darytina išvada, jog būtinas išankstinis užsakovo informavimas; kainos suderinimas nėra savitikslis, bet skirtas tam, kad užsakovas galėtų laisvai apsispręsti – sutikti ar nesutikti dėl papildomų darbų atlikimo¹⁴⁷. Jeigu užsakovas nesutinka padidinti kainą, rangovas turi teisę atsisakyti sutarties¹⁴⁸. Jeigu rangovas laiku neįspėja užsakovo, kad būtina didinti darbų kainą, jis privalo įvykdyti sutartį už joje numatytą kainą. Tačiau iš šios CK normos formuluotės nėra aišku, ar rangovas užuot stabdęs darbus, gali atlikti papildomus darbus, jei užsakovas ne tik neigiamo, bet ir jokio atsakymo dėl papildomų darbų poreikio nepateikia, o kiti pagal sutartį vykdomi darbai negali būti atlikti tol, kol papildomi darbai nėra įvykdyti.

Svarbu pažymėti, kad papildomų darbų atlikimas dažniausiai yra technologiškai susijęs su kitų darbų pagal sutartį vykdymu. Taigi rangovai neretai patenka į nepavydėtiną situaciją, kadangi, nesant užsakovo reakcijos, priverstinis ne tik papildomų darbų, bet ir kitų pagal sutartį vykdomų darbų sustabdymas tampa realybe. Dėl šios priežasties būtina analizuoti CK 6.684 str. 5 d., kuri numato, jog rangovas, neįvykdęs šio CK 6.684 str. 4 d. nustatytos pareigos (informuoti apie papildomų darbų poreikį), netenka teisės reikalauti iš užsakovo apmokėti atliktų papildomų darbų vertę ir atlyginti dėl to turėtus nuostolius, jeigu neįrodo, kad jo neatidėliotini veiksmai atitiko užsakovo interesus, o dėl statybos darbų sustabdymo statybos objektas būtų žuvęs ar buvęs sugadintas¹⁴⁹. Taigi sisteminė teisės normų analizė vis tik suponuoja išvadą, kad apmokėjimas už jau atliktus papildomus darbus galimas, jei nustatomos visos šios sąlygos kartu:

- a) neatidėliotinas papildomų darbų atlikimas atitiko užsakovo interesus;
- b) dėl darbų sustabdymo objektas būtų žuvęs ar buvęs sugadintas.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje J. U. v. UAB „IJO“, Nr. 3K-3-453/2006.

¹⁴⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Free Energy Baltic“ v. UAB „Abovo wood“, Nr. e2-186-330/2018.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

Praktikoje teismams itin dažnai tenka spręsti papildomų darbų apmokėjimo klausimus. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas 2018 m. balandžio 10 d. nutartimi paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą, kuriuo buvo atmestas ieškinys dėl skolos už papildomus statybos darbus priteisimo. Teismo vertinimu, nors apeliantė informavo atsakovę apie būtinybę sustiprinti kolonas, tačiau, kaip nustatė pirmosios instancijos teismas, atsakovės sutikimas šiems darbams atlikti nebuvo gautas ir susitarimas dėl jų apmokėjimo sutartyje nustatyta tvarka nebuvo sudarytas, todėl pirmosios instancijos teismas ieškinio dalį dėl šių darbų apmokėjimo atmetė būtent dėl šių priežasčių, nurodydamas, jog *visa šių darbų atlikimo be suderinimo su atsakove rizika teko pačiai apeliantei*¹⁵⁰. Tai, kad apeliantė kolonų stiprinimo darbus įvykdė nelaukdama atsakovės sprendimo dėl jų ir nestabdydama darbų, tiek pagal CK, tiek pagal Sutartyje įtvirtintas nuostatas leidžia teigti, jog apeliantė veikė savo rizika ir neįgijo teisės reikalauti už juos sumokėti šalių nesutartą papildomą atlyginimą¹⁵¹.

CK 6.684 str. 5 d. įtvirtintų sąlygų visetą kiekvienu konkrečiu atveju tenka įrodyti rangovui. Jei to padaryti pastarajam nepavyksta – laikoma, kad rangovas prisiėmė papildomų darbų apmokėjimo riziką. Tačiau, jei rangovo sprendimą atlikti papildomus darbus nulėmė užsakovo bendradarbiavimo pareigos pažeidimas, tikėtina, teismai šią aplinkybę vertintų rangovo naudai ir apmokėjimas už jau atliktus papildomus darbus būtų priteistas, juolab, kai esant CK 6.684 str. 5 d. įtvirtintoms sąlygoms, informavimas apie papildomų darbų poreikį nėra reikalingas.

Analizuojant jau atliktų papildomų darbų apmokėjimo klausimą, svarbu atkreipti dėmesį, kad neretais atvejais atlikti papildomus darbus nesulaukus užsakovo sutikimo rangovą paskatina aplinkybė, jog jų neatlikus – darbų pagal sutartį atlikimo terminas bus praleistas. LAT, spręsdamas klausimą dėl darbų atlikimo termino pratęsimo, kai užsakovas nevykdo savo sutartinių įsipareigojimų, susijusių su darbų apmokėjimu, 2013 m. balandžio 24 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-240/2013¹⁵² nutarė:

„Negalima paneigti protingumo bei teisingumo principų reikalavimų – ieškovas turėjo pagrįstą teisę (teisėtą lūkestį) gauti už atliktą darbą apmokėjimą per protingą terminą, o jo per protingą terminą negavus ir dėl to sutrikus statybos rangos darbų vykdymui, *įgijo teisėtą pagrindą reikalauti pakeisti sutarčių sąlygas dėl darbų atlikimo terminų*. Teisėjų

¹⁵⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Avona“ v. Kėdainių rajono savivaldybės administracija, Nr. e2A-164-516/2018.

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Dekoras“ v. UAB „Vilniaus vystymo kompanija“ ir Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-240/2013.

kolegija, atsižvelgdama į faktinius bylos duomenis bei teismų nustatytas faktines bylos aplinkybes, pripažįsta pagrįsta apeliacinės instancijos teismo išvada, kad šios bylos atveju teismas turėjo teisę pakeisti sutarčių sąlygas tiek remdamasis jų nuostatomis, tiek ir taikant CK 6.204 straipsnį, kuriame įtvirtintas sąlygas ieškovo reikalavimas atitiko.“

Taigi, darytina išvada, kad nepaisant to, kokį savo pažeistų teisių gynimo būdą rangovas nuspręs pasirinkti, esant užsakovo kaltei, tikėtina, kad daugelį atvejų rangovo teisėti interesai pratęsti darbų atlikimo terminą ar gauti apmokėjimą už papildomus darbus bus apginti, jei bus įgyvendintos visos CK numatytos sąlygos tokių darbų apmokėjimui reikalauti.

Būtina pažymėti, kad apmokėjimas už papildomus darbus vykdant statybos rangos sutartis pagal įstatyme įtvirtintą reguliavimą galimas tik tais atvejais, kai dėl ne nuo rangovo priklausančių aplinkybių faktiška statybos darbų kaina padidėjo daugiau kaip 15 proc. (CK 6.685 str. 2 d.¹⁵³). Kitaip tariant, jei papildomų darbų vertė nesudaro daugiau kaip 15 proc. statybos rangos sutarties vertės, rangovas papildomus darbus atlieka savo sąskaita.

Dr. Evaldo Klimo nuomone¹⁵⁴, praktikoje ši norma ne visada eliminuoja papildomų darbų, kurių vertė neviršija 15 proc. sutarties vertės, apmokėjimą. Be kita ko, jo vertinimu, CK 6.685 str. 2 d. taikoma tik tai pačiai prievolei¹⁵⁵. Tai pagrindžia LAT suformuota praktika, kurioje nustatyta, jog ieškovo prašymu greta sudarytos sutarties vykdyti papildomi darbai, kurie yra užsakovo priimti ir iš dalies atskirai apmokėti, privalo būti apmokėti visiškai, kadangi tokie darbai nebuvo pradinėje sutartyje ir akivaizdžiai peržengia pradinio susitarimo ribas¹⁵⁶. Toks teismo aiškinimas grindžiamas aplinkybe, kad dėl sutarties vykdymo pakeitimų susitarė abi šalys ir susitarimu jos turi vadovautis.

Aiškinant CK 6.685 str. 2 d. įtvirtintą teisinį reglamentavimą, būtina pažymėti, kad teisė pakeisti sutartį kyla tik esant aplinkybėms, pagal CK 6.204 str. pripažįstamoms kaip iš esmės pakeičiančioms sutartinių prievolių pusiausvyrą, t. y. arba iš esmės padidėja įvykdymo kaina, arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas¹⁵⁷. Taigi, tai įstatyme

¹⁵³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁵⁴ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 341.

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje S. N. įmonė v. 595-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija ir VĮ „Registru centras“ Vilniaus filialas, Nr. 3K-3-545/2004.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Hidras“ v. UAB „Projestos projektai“, Nr. 3K-3-311-415/2015.

nustatyti išimtiniai atvejai, kai dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių būtina ieškoti šalių interesų pusiausvyros siekiant apsaugoti šalį nuo galimų neproporcingai didelių, palyginti su sutarties keitimu, nuostolių atsiradimo.

Nors praktikoje labai dažnai tenka keisti statybos rangos sutartyje nustatytą darbų kainą atsiradus papildomų darbų poreikiui, teismai, įvertinę konkrečios situacijos aplinkybes, dažniausiai yra linkę apmokejimo už papildomus darbus nepriteisti, motyvuodami tuo, kad rangovas turėjo pakankamai įsivertinti sutarties objekto apimtį arba tuo, kad netenkinamos CK nustatytos sąlygos. Taigi, darytina išvada, kad darbų kainos keitimas atsiradus papildomų darbų poreikiui yra sudėtingas ir priklausantis nuo daugelio aplinkybių procesas.

2.3.2.3. Konkrečios kainos pataisymas, užsakovui keičiant sutarties dokumentus

Šiame skyriuje nagrinėjama paskutinė išimtis – CK 6.685 str. 1 d., suteikianti galimybę keisti statybos rangos sutartyje nustatytą konkrečią darbų kainą. Pažymėtina, kad CK 6.685 str. 1 d.¹⁵⁸ numato, jog:

Užsakovas turi teisę daryti pakeitimus sutarties dokumentuose, jeigu papildomų darbų, kuriuos reikia atlikti dėl šių pakeitimų, kaina neviršija 15 proc. sutartyje numatytos bendros statybos darbų kainos ir jeigu šie pakeitimai nepakeičia sutartyje numatytų statybos darbų pobūdžio. Šalys gali sutartyje numatyti ir kitokias sutarties dokumentų pakeitimo sąlygas.

Ši norma reiškia, kad užsakovas, vykdant statybos rangos sutartį, turi teisę pakeisti projektinę ir techninę dokumentaciją, tačiau dėl tokių pakeitimų atsirandančių papildomų darbų apimtį negali viršyti daugiau kaip 15 proc. sutarties kainos, taip pat tokie pakeitimai neturi pakeisti numatytų sutartyje darbų pobūdžio¹⁵⁹.

Be kita ko, pastebėtina, kad įstatyme nėra įtvirtinta galimybė rangovui atsisakyti vykdyti užsakovo pakeitimus, jei šie atitinka minėtą konkrečios kainos keitimo pagrindą. Tai reiškia, kad šiuo atveju keičiant kainą nėra reikalingas rangovo pritarimas. Tuo tarpu, kaip jau minėta, keičiant konkrečią kainą dėl papildomų darbų poreikio, užsakovo

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁵⁹ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 124.

pritarimas būtinas. Tačiau kasacinis teismas yra pabrėžęs, kad, jeigu sutarties dokumentų keitimas neatitinka įstatyme nustatytų sąlygų, rangovui dėl tokių sutarties dokumentų pakeitimų neatsiranda jokių naujų (papildomų) pareigų, nebent šalys dėl to susitartų¹⁶⁰.

Taip pat būtina pastebėti, kad CK 6.685 str. 1 d. nėra reglamentuotas tokių papildomų darbų apmokėjimas, kas iš esmės galėtų reikšti, jog rangovas užsakovo pakeitimus vykdo ne tik besąlygiškai, bet ir neatlygintinai. Tačiau taip nėra. Tokiems darbams apmokėti yra taikomos bendrosios, t. y. šalių sutartos, o šalims nesusitarus – įstatymo nustatytos, apmokėjimo už atliktus darbus taisyklės¹⁶¹. Todėl šiuo atveju labai svarbu, kad šalys iš anksto susitartų dėl mechanizmo, kaip bus keičiami sutarties dokumentai bei kaip ir kiek bus apmokama už dėl jų pakeitimo atsiradusius darbus.

Pažymėtina, kad šia teisės norma siekiama užtikrinti statybos rangos sutarties šalių interesų pusiausvyrą. Jei užsakovas, susidūręs su būtinybe nežymiai (iki 15 proc. sutarties vertės) pakeisti statybos rangos dokumentus, negalėtų dėl šių pakeitimų būtinų atlikti darbų reikalauti iš rangovo, galinčio šiuos darbus atlikti, statybos darbų procesas galėtų tapti labai komplikotas, neadekvačiai padidėtų organizacinės, finansinės išlaidos, nes užsakovas turėtų ieškoti naujo (papildomo) rangovo dėl dokumentacijos pakeitimų reikalingiems atlikti darbams¹⁶². Dėl šių priežasčių užsakovui tam tikra apimtimi yra leidžiama keisti statybos dokumentus ir reikalauti, kad su šiais pakeitimais susijusius darbus atliktų būtent esamas rangovas.

Vis dėlto, būtina akcentuoti, kad užsakovas turi teisę daryti sutartyje numatytų darbų pobūdžio nekeičiančius pakeitimus, be rangovo sutikimo, tik tuo atveju, jei papildomų darbų, kuriuos reikia atlikti dėl šių pakeitimų, *kaina neviršija 15 proc.* sutartyje numatytos bendros statybos darbų kainos. Jei reikia atlikti pakeitimus, kurie nulemtų sutarties kainos padidėjimą, viršijantį 15 proc. sutarties vertės, arba jie keistų darbų, numatytų sutartyje, pobūdį, būtinas atskiras statybos rangos šalių susitarimas šiuo klausimu¹⁶³.

Pastebėtina, kad, jei užsakovas galėtų keisti techninę dokumentaciją savo nuožiūra bet kokia apimtimi ir darbų pobūdžiu, rangovas atsidurtų itin nepalankioje padėtyje, nes negalėtų patikimai prognozuoti darbų, kuriuos jis privalės atlikti pagal statybos rangos sutartį, jų apimčių ir jiems reikalingų žmogiškųjų, techninių ar kitų išteklių¹⁶⁴. Taigi,

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Žemės ūkio kooperatyvas „DOBILAS“ v. Radviliškio rajono savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-609-690/2015.

¹⁶¹ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 124.

¹⁶² *Ibid.*, p. 125.

¹⁶³ *Ibid.*, p. 124.

¹⁶⁴ *Ibid.*

akivaizdu, kad nuolatiniai ir didelės apimties techninės dokumentacijos pakeitimai apsunkintų ekonominę rangovo veiklą.

Taip pat pastebėtina, kad konkrečios kainos keitimo išimtys, nagrinėtos 2.3.2.1 ir 2.3.2.2 skyriuose, įgyvendinamos rangovo iniciatyva, tačiau konkrečios kainos keitimas, taikant šią išimtį, įtvirtintą CK 6.685 str. 1 d., vykdomas užsakovo.

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos analizės, sutartyje nustatytą konkrečią darbų kainą gali keisti tiek rangovas, tiek užsakovas savo iniciatyva. Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju, būtina įsitikinti, ar tokios kainos keitimui yra taikoma įstatyme numatyta išimtis, nebent šalys susitartų dėl kitokios konkrečios kainos keitimo tvarkos sutartyje ar jos vykdymo metu. Taigi, darytina išvada, kad CK 6.653 str. 5 d. įtvirtintas draudimas keisti konkrečią darbų kainą nėra absoliutus ir ribojantis sutartinių įsipareigojimų vykdymą.

2.4. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos mažinimas

Ankstesniuose šio darbo skyriuose iš esmės buvo nagrinėti atvejai, kada rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti didinama. Atsižvelgiant į nagrinėjamos temos problematiką, būtina įvertinti ir sutartinės darbų kainos keitimo atvejus, kada ši kaina gali būti mažinama.

Pažymėtina, kad sutarties šalys yra laisvos sutartyje pačios nusistatyti darbų kainos mažinimo sąlygas ir tvarką. Pavyzdžiui, darbų kaina gali būti mažinama, jei sutarties vykdymo metu paaiškėja, jog reikalingi mažesni darbų kiekiai, nei buvo numatyta sutarties sudarymo metu, arba kyla poreikis atsisakyti dalies sutartyje numatytų darbų vykdymo. Kaina gali būti mažinama taip pat ir tais atvejais, kai rangovas darbus atlieka iš užsakovo medžiagos ir jos likutį nusprendžia pasilikti (CK 6.648 str. 3 d.). Jei rangos sutartyje nėra detalizuota kainos mažinimo tvarka, šalys net ir sutarties vykdymo metu bendru susitarimu kainą gali sumažinti. Jei to padaryti nepavyksta, užsakovas, siekiantis sumažinti darbų kainą, turi teisę kreiptis į teismą, nurodydamas aiškų teisinį pagrindą ir aplinkybes, kurioms esant, minėta kaina gali būti sumažinta.

Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos mažinimas taip pat siejamas su rangovo atlikto darbų rezultato trūkumais bei rangovo ekonomijos įtaka darbų kokybei. Atsižvelgiant į tai, detaliau nagrinėjami būtent šie įstatyme įtvirtinti būdai sumažinti darbų kainą.

2.4.1. Darbų kainos mažinimas dėl atlikto darbų rezultato trūkumų

CK 6.665 str. 1 d. 2 punktas¹⁶⁵ numato, kad:

Jeigu darbai atlikti nukrypstant nuo sutarties sąlygų, dėl kurių darbų rezultatas negali būti naudojamas pagal sutartyje nurodytą paskirtį arba pablogėja jo naudojimo pagal sutartyje nurodytą paskirtį galimybės (sąlygos), o jeigu paskirtis sutartyje nenurodyta, – pagal normalią paskirtį, tai užsakovas savo pasirinkimu turi teisę, jei įstatymas ar sutartis nenustato ko kita, reikalauti iš rangovo <...> *atitinkamai sumažinti darbų kainą*.

Užsakovui, siekiančiam šiuo teisiniu pagrindu sumažinti darbų kainą, reikėtų įrodyti ne tik tai, kad darbai yra atlikti nukrypstant nuo sutarties sąlygų, bet ir tai, kokią neigiamą įtaką toks nukrypimas turėjo darbų rezultatui. Šia įstatyme įtvirtinta darbų kainos sumažinimo galimybė siekiama, kad rangovas tinkamai ir kokybiškai vykdytų savo prisiimtus įsipareigojimus.

Svarbu pastebėti ir tai, kad užsakovas pasirinktinai, esant minėtoms aplinkybėms, gali reikalauti ne tik sumažinti darbų kainą, kad ir iki nulio¹⁶⁶, bet ir neatlygintinai pašalinti trūkumus per protingą terminą arba atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, jeigu užsakovo teisė pašalinti trūkumus buvo numatyta rangos sutartyje. Kasacinis teismas yra pabrėžęs, kad visi šie užsakovo pažeistų teisių gynimo būdai yra alternatyvūs, t. y., užsakovas gali pasinaudoti tai pačiai pažeistai teisei apginti tik vienu iš nurodytų būdų, nes, priešingu atveju, tai reikštų dvigubos atsakomybės rangovui pritaikymą¹⁶⁷.

Kadangi toks darbų kainos sumažinimas laikomas rangovo atsakomybe už netinkamai atliktus darbus, šios atsakomybės taikymas galimas net ir tais atvejais, kai užsakovas jau yra atsiskaitęs su rangovu. LAT nurodo, kad reikalavimas priteisti iš atsakovo [rangovo] už atliktus darbus jam sumokėtą sumą vertintinas kaip reikalavimas taikyti užsakovui CK 6.665 str. 1 d. 2 punkte nustatytą teisių gynimo priemonę, t. y.

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁶⁶ Tokiais atvejais, kai rangovo atlikto darbų rezultato visiškai nėra galimybės naudoti pagal paskirtį, užsakovai teisme reiškia reikalavimą ne dėl dalies darbų kainos sumažinimo, bet dėl visos kainos sumažinimo iki nulio. Detaliau apie tai: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mano turtas“ v. AB „Eurovia Lietuva“, Nr. 3K-3-160-687/2016.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Minduvos statyba“ v. A. P. ir N. P., Nr. 3K-3-679/2013; 2011 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Metalmeta“ v. Nemėžio totorių bendruomenė, Nr. 3K-3-321/2011.

sumažinti darbų kainą¹⁶⁸. Minėtos atsakomybės taikymas po atsiskaitymo už atliktus darbus įprastai grindžiamas aplinkybe, kad darbų trūkumai paaiškėjo po darbų priėmimo¹⁶⁹.

Be to, atsižvelgiant į kainos nustatymo metodų paskirtį, pažymėtina, kad darbų kainą nustačius pagal fiksuoto įkainio arba išlaidų atlyginimo metodus, sutarties vykdymo metu apskritai nekiltų poreikis tokios kainos sumažinti. Vienu atveju mokama pagal faktiškai atliktus darbų kiekius, kitu atveju – pagal rangovo patirtas išlaidas. Sutartyje darbų kainą nustačius pagal šiuos metodus, galutinė darbų kaina būtų laikoma pagrįsta, kas reikštų, jog mažinti jos nėra poreikio. Todėl toks aiškinimas suponuotų tik tai, kad įstatyme įtvirtintas teisinis pagrindas mažinti darbų kainą taikomas tik konkrečiai (fiksuotai) kainai. Tačiau, atsižvelgiant ne tik į tai, kad sutartyje kainą nustačius pagal fiksuoto įkainio ar išlaidų atlyginimo metodus nekyla poreikis jos mažinti, bet ir į tai, kad galioja įstatyme įtvirtintas draudimas keisti (mažinti ar didinti) konkrečią kainą, darytina išvada, kad darbų kainos mažinti CK 6.665 str. 1 d. 2 punkto pagrindu apskritai nėra galimybės. Vis dėlto, tokia išvada yra klaidinga dėl dviejų priežasčių.

Pirma, jei sutartyje nustatyta konkreti kaina, galioja draudimas ją keisti (didinti ar mažinti), nebent taikomos LAT suformuotos išimtys. Pastebėtina, kad į teismų praktikos suformuotas konkrečios kainos keitimo išimtis CK 6.665 str. 1 d. 2 punktas nepatenka. Tačiau, nepaisant to, kad kasacinis teismas atskirai ir nėra pasisakęs būtent dėl konkrečios kainos sumažinimo, kai rangovo atlikti darbai neleidžia darbų rezultato naudoti pagal paskirtį, iki šiol LAT šiuo pagrindu kainą sumažindavo, net jei sutartyje nustatyta ir konkreti darbų kaina¹⁷⁰. Taigi, akivaizdu, kad vadovaujantis minėtu pagrindu konkreti darbų kaina gali būti sumažinta.

Antra, kaip minėta, CK 6.665 str. 1 d. 2 punkte įtvirtintas teisinis pagrindas mažinti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą taikomas dėl rangovo netinkamos kokybės darbų, kurie turi esminę reikšmę darbų rezultato naudojimui pagal paskirtį. Būtina pabrėžti, kad rangos sutarties tikslas – gauti tam tikrą darbo rezultatą (CK 6.644 str. 1 d., 6.645 str. 1 d.). Kadangi rangos sutartimi prisiimamas įsipareigojimas dėl rezultato, rangovui už rezultato nebuvimą ar netinkamą kokybę gali būti taikoma atsakomybė (pvz., CK 6.663 str. 1 d., 6.665 str. 1 d.). Tai reiškia, kad užsakovo pareigos mokėti atlyginimą vykdymas priklauso nuo atliktų darbų ir jo rezultato tinkamumo (CK 6.655 str., 6.665 str. 1 d. 2 punktas).

Kadangi darbų kainos mažinimas minėtu pagrindu yra įstatyme įtvirtintos rangovo atsakomybės už netinkamą darbų rezultatą taikymo forma, šiuo pagrindu vadovautis

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mano turtas“ v. AB „Eurovia Lietuva“, Nr. 3K-3-160-687/2016.

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ *Ibid.*

užsakovas turi teisę sutartyje ne tik nustačius konkrečią darbų kainą, bet ir tais atvejais, kai kaina yra nustatyta pagal fiksuoto įkainio ar išlaidų atlyginimo metodus.

Taigi, atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, vis dėlto, darytina išvada, kad *CK 6.665 str. 1 d. 2 punktas taikomas nepriklausomai nuo to, pagal kokį metodą darbų kaina yra nustatyta rangos sutartyje.*

2.4.2. Darbų kainos mažinimas, kai nustatoma neigiama rangovo ekonomija darbų kokybei

Vertėtų išanalizuoti ir kitą itin svarbią darbų kainos mažinimo galimybę, įtvirtintą CK 6.654 str. 1 d.¹⁷¹, kurioje numatyta, kad:

Tuo atveju, kai rangovo faktinės išlaidos yra mažesnės, negu buvo numatyta nustatant atliekamų darbų kainą, rangovui išlieka teisė gauti atlyginimą, numatytą rangos sutartyje, jeigu užsakovas neįrodo, kad ekonomija turėjo neigiamos įtakos sutartyje numatytai darbo kokybei.

Rangovas pagal bendruosius prievolių vykdymo principus privalo ekonomiškai vykdyti prievolę, t. y. neišlaidauti (samdydamas darbuotojus, nuomodamasis techniką, pirkdamas medžiagas ir kt.), tuo pačiu užtikrindamas atliekamų darbų kokybę¹⁷². Tokiu atveju jis turi teisę į tai, ką sutaupė, nes tai – rangovo ekonomija (CK 6.654 str.)¹⁷³. Pastebėtina, kad ši teisė išlieka ir tada, kai teismas nustato statybos rangos darbų kainą pagal CK 6.653 str. 1 d., 6.198 str. 1 d.¹⁷⁴.

Vertinant aukščiau pateiktą teisės normą, pastebėtina, kad jos paskirtis yra užtikrinti, jog sutartinė darbų kaina (taip pat ir konkreti darbų kaina) nebus pakeista, jei rangovo faktinių išlaidų dydis bus mažesnis nei buvo numatyta nustatant darbų kainą. Tačiau taip pat paliekama galimybė sumažinti rangovui mokėtinos kainos dydį, jei rangovo pasirinktos medžiagos, įrenginiai ar kitos priemonės, reikalingos darbams atlikti, taip pat darbų atlikimo metodai turėjo neigiamos įtakos šalių sutarto darbo kokybei.

Užsakovui, siekiančiam sumažinti darbų kainą rangovo ekonomijos neigiamos įtakos darbų rezultato kokybei pagrindu reikia įvertinti ne tik faktiškai atliktų darbų apimtį bei

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2013 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Salgesta“ v. UAB „Big Stone“*, Nr. 3K-3-29/2013.

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ *Ibid.*

šioms darbams taikomus kokybės reikalavimus, bet ir atsižvelgti į tuo metu buvusias rinkos kainas.

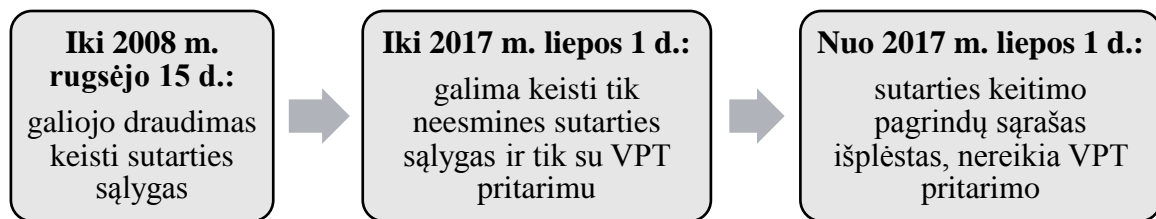
Kaip matyti, įstatyme numatyti darbų kainos mažinimo pagrindai susiję su rangovo atliktų darbų kokybe. Tačiau taikant tiek CK 6.665 str. 1 d. 2 punktą, tiek CK 6.653 str. 1 d. pareiga įrodyti darbų kokybės trūkumus tenka užsakovui, kuris ir yra suinteresuotas darbų kainos sumažinimu.

Vertinant darbų kainos mažinimo ir didinimo skirtumus, vertėtų pažymėti ir tai, kad iš esmės visais atvejais darbų kainos mažinimą inicijuoja užsakovas (rangovas suinteresuotas gauti didesnę atlygį, todėl nėra linkęs jo mažinti). Tačiau kainos didinimas dažniausiai vykdomas rangovo iniciatyva, išskyrus įstatyme numatytus atvejus (pavyzdžiui, CK 6.685 str. 1 d.). Be kita ko, darbų kainos mažinimas įprastai atliekamas jau įvykdžius sutartinius įsipareigojimus (pavyzdžiui, kai vertinama atliktų darbų kokybė). Tuo tarpu darbų kainos didinimas aktualus ne tik įvykdžius sutartinius įsipareigojimus, bet ir jų metu (pavyzdžiui, poreikis didinti darbų kainą paaiškėjus būtinybei atlikti papildomus darbus).

Apibendrinant aukščiau išdėstytą, darytina išvada, kad kiekviena rangos teisinių santykių šalis turi teisę tiek didinti darbų kainą, tiek ją mažinti, nepaisant to, rangovas nėra linkęs darbų kainos sumažinti. Šalys tokį sutartinių santykių modifikavimą gali įgyvendinti iš esmės trejopai: pagal sutartyje nustatytas sąlygas, susitardamos bendru šalių susitarimu arba vadovaudamosi įstatyme įtvirtintu pagrindu. Tačiau kaip ir kiekvienas teisinių santykių institutas, taip ir darbų kainos keitimas turi tam tikrų ypatumų (pavyzdžiui, konkrečios kainos keitimo draudimas), todėl rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas dažniausiai yra sudėtingas bei daug laiko ir sąnaudų reikalaujantis procesas, ne visada lemiantis siekiamo rezultato – darbų kainos pakeitimo – pasiekimą.

3. VIEŠŪJŲ PIRKIMŲ BŪDU SUDARYTOS RANGOS SUTARTIES DARBŲ KAINOS KEITIMAS

Viešasis pirkimas – specialus įstatyme įtvirtintas būdas įsigyti prekių, paslaugų ar darbų su pirkimo laimėtoju sudarant viešojo pirkimo-pardavimo sutartį (VPĮ 2 str. 37 d.¹⁷⁵). Tačiau, ne paslaptis, kad ir viešųjų pirkimų būdu sudarytas sutartis jų vykdymo metu šalims tenka keisti. Svarbu paminėti, kad viešojo pirkimo sutarčių keitimo teisinis reguliavimas per pastarąjį dešimtmetį pasikeitė tiekėjų naudai:

3 paveikslas. Galimybės keisti viešojo pirkimo sutarties sąlygas formavimasis

Pagrindinis anksčiau galiojusio viešojo pirkimo sutarties sąlygų keitimo draudimo tikslas buvo tai, kad pirkimo sutartį sudaręs tiekėjas ją vykdytų tokiomis sąlygomis, kurios buvo žinomos ir kitiems pirkimo rezultatu suinteresuotiems tiekėjams. Kitaip tariant, draudimu buvo siekta ne tik užtikrinti viešųjų pirkimų principų laikymosi kontrolę, bet ir išvengti sąžiningos tiekėjų konkurencijos ribojimo bei, žinoma, pakeitimu nesudaryti naujos viešojo pirkimo sutarties. Tačiau tai buvo galima pasiekti ir kiek mažiau sutartinių santykių vykdymą ribojančiomis priemonėmis. Todėl ilgainiui buvo nuspręsta vis tik atsisakyti šio draudimo. Nepaisant to, pirkimo sutarties sąlygų keitimui ir šiandien taikomos imperatyvios teisės normos, kurių privalo laikytis visi pirkime dalyvaujantys ūkio subjektai ir už pirkimo vykdymą atsakingas pirkimo vykdytojas. Priešingu atveju, pirkimo sutarties pakeitimas gali būti pripažintas negaliojančiu.

Svarbu pažymėti, kad viešojo pirkimo sutarties sąlygų pakeitimai laikomi naujos sutarties sudarymu Europos Sąjungos viešųjų pirkimų direktyvų¹⁷⁶ nuostatų prasme, jei nustatomos iš esmės skirtingos sąlygos, nei pradinėje sutartyje, ir taip parodoma šalių valia

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000.

¹⁷⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2000 m. spalio 5 d. sprendime *Komisija prieš Prancūziją C-337/98*, EU:C:2000:543, buvo konstatuotas 1993 m. birželio 14 d. Tarybos direktyvos 93/38/EEB dėl subjektų, vykdančių savo veiklą vandens, energetikos, transporto ir telekomunikacijų sektoriuose, viešojo pirkimo tvarkos suderinimo pažeidimas. Tačiau vėlesnėse viešuosius pirkimus reglamentuojančiose direktyvose, kurios keitė minėtoje byloje nurodytą direktyvą ar panaikino ankstesnes direktyvas, įskaitant dabar galiojančioje Direktyvoje 2014/24/ES, reikalavimas keičiant sutartį nesudaryti naujos sutarties išliko.

sudaryti naują susitarimą dėl esminių tokios sutarties sąlygų¹⁷⁷. Kai perkančiosios organizacijos poreikiai sudaryta sutartimi nebegali būti patenkinami be esminių sutarties sąlygų pakeitimo, vienintelė išeitis – nutraukti sudarytą sutartį ir pradėti naujas pirkimo procedūras pagal perkančiosios organizacijos poreikius atitinkančias sąlygas¹⁷⁸.

Direktyvos 2014/24/ES preambulėje (107) nurodyta, kad: „*Nauja pirkimo procedūra reikalinga, jeigu daromi esminiai pradinės sutarties pakeitimai, visų pirma susiję su šalių tarpusavio teisių ir pareigų taikymo sritimi ir turiniu <...> Tokie pakeitimai rodo šalių ketinimą iš naujo derėtis dėl esminių tos sutarties sąlygų. Visų pirma taip yra tuo atveju, jeigu iš dalies pakeistos sąlygos, jei būtų buvusios įtrauktos į pradinę procedūrą, būtų dariusios įtaką procedūros baigčiai*“¹⁷⁹. Tai reiškia, kad pakeistos sąlygos, kurios nebuvo žinomos pirkimo procedūrų metu, būtų galėjusios paskatinti kitus tiekėjus, kurie nedalyvavo pirkime, varžytis dėl pirkimo sutarties sudarymo.

Igyvendinus viešųjų pirkimų reglamentavimo reformą¹⁸⁰, viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutartys jų galiojimo laikotarpiu gali būti keičiamos tik tiksliai, aiškiai ir nedviprasmiškai sutartyje nustatytais sąlygomis ir VPĮ įtvirtintais pagrindais. Būtina pažymėti, kad viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties darbų kainos keitimas laikomas minėtos sutarties keitimu, todėl atitinkamai kainos keitimo procesui taikomos imperatyvios VPĮ 89 str. įtvirtintos taisyklės. Kaip tai nurodyta VPĮ aiškinamajame rašte, šiomis taisyklėmis siekiama didesnio viešųjų pirkimų procedūrų patikimumo ir skaidrumo¹⁸¹.

Tačiau kyla klausimas, ar rangos sutartyje, kuri sudaryta viešųjų pirkimu būdu, nustatytos darbų kainos keitimui taikomos tik tokioje sutartyje įtvirtintos kainos keitimo sąlygos ir VPĮ 89 str.? VPT parengtose rekomendacinio pobūdžio Sutarčių keitimo gairėse nurodoma, kad kiekvienas sutarties keitimas turi būti nagrinėjamas individualiai ir atsižvelgiant į VPĮ / KSPI, CK ir kitų teisės aktų nuostatas, formuojamą bendrą praktiką, užtikrinant bendrųjų principų (teisingumo, protingumo, sąžiningumo) ir pagrindinių

¹⁷⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2000 m. spalio 5 d. sprendimas *Komisija prieš Prancūziją* C-337/98, EU:C:2000:543.

¹⁷⁸ HILL, K. *Contract Modifications* [interaktyvus]. SIGMA. 2016. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sigmaxweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-38-200117.pdf>>.

¹⁷⁹ 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama direktyva 2004/18/EB. OL, 2014 L 94, p. 65–242.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000. Redakcija, įsigaliojusi 2017 m. liepos 1 d.

¹⁸¹ Viešųjų pirkimų įstatymo Nr. I-1491 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, parengtas Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos. 2015, Nr. XIIP-3750.

viešųjų pirkimų principų (tiekėjų lygiateisiškumo, nediskriminavimo, abipusio pripažinimo, proporcingumo, skaidrumo) laikymąsi¹⁸².

Taigi, akivaizdu, kad viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties kainos keitimui taikomos ir CK įtvirtintos teisės normos. Toks teisės aiškinimas kildinimas iš VPI įtvirtintos taisyklės, jog sudarius pirkimo sutartį pasibaigia pirkimo procedūros (VPI 29 str. 2 d. 1 punktas), todėl VPI tampa nebeaktualus ir sutartinius santykius be sudarytos sutarties iš esmės reglamentuoja kiti teisės aktai. Vis tik, atsižvelgiant į tai, kad viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutarties keitimo klausimas patenka į VPI taikymo sritį, sutartyje nustatytos darbų kainos keitimui taikomos tiek CK, tiek VPI taisyklės. Todėl, darytina išvada, kad norint priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą dėl sutarties keitimo, būtina nagrinėti ne tik konkrečios sutarties nuostatas, bet ir visas aplinkybes, susijusias su tos sutarties sudarymu ir jos keitimu, įskaitant taikomą teisinį reglamentavimą¹⁸³.

Atsižvelgiant į temos problematiką, toliau nagrinėjami kainos keitimo pagal viešųjų pirkimų būdu sudarytoje sutartyje nustatytas sąlygas ir darbų kainos keitimo pagal VPI įtvirtintus pagrindus klausimai bei su tuo susiję taikymo ypatumai.

3.1. Viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje nustatytos kainos keitimas pagal sutarties sąlygas

VPI 89 str. 1 d. 1 punkte nurodoma, kad pirkimo sutartis jos galiojimo laikotarpiu gali būti keičiama neatliekant naujos pirkimo procedūros, kai pakeitimas, *neatsižvelgiant į jo vertę*, iš anksto buvo *aiškiai, tiksliai ir nedviprasmiškai suformuluotas pirkimo dokumentuose* nustatant pirkimo sutarties peržiūros, įskaitant indeksavimą, sąlygas ar pasirinkimo galimybes, įskaitant perkamų kiekių, apimties, objekto pakeitimą. Taip pat papildomai nurodoma, kad pirkimo dokumentuose turi būti nurodyta galimų pakeitimų ar pasirinkimo galimybių apimtis, pobūdis ir aplinkybės, kuriomis tai gali būti atliekama. Be kita ko, įtvirtinta, jog pirkimo vykdytojas pirkimo dokumentuose negali nurodyti tokių pakeitimų, dėl kurių iš esmės pasikeistų pirkimo sutarties pobūdis. Taigi, nors VPI ir numato, kad pirkimo sutartyje gali būti nustatytos jos keitimo sąlygos, jos turi būti detalizuotos ir visiškai aiškios.

¹⁸² Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „*Sutarčių keitimo gairės*“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciau_keitimo_gaires.pdf>.

¹⁸³ *Ibid.*

VPT parengtose Sutarčių keitimo gairėse¹⁸⁴ nurodomos šios rekomenduojamos pakeitimų, susijusių su rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimu, rūšys, kurios gali būti įtraukiamos į sutarties sąlygų turinį:

- 1) Kainos peržiūra (kaina didinama ir mažinama);
- 2) Dalies darbų atsisakymas ar darbų apimties sumažinimas (kaina mažinama);
- 3) Papildomų darbų įsigijimas (kaina didinama).

Vertinant kainos peržiūros, kaip viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties kainos keitimo būdo, nurodymą sutartyje, būtina akcentuoti keletą esminių momentų.

Pirma, sutartyje būtina nurodyti aplinkybes, kurioms atsiradus, bus atliekama peržiūra. *Antra*, nepakanka nurodyti vien aplinkybes, kadangi VPI nurodyta, jog sutarties keitimo sąlygos turi būti suformuluotos aiškiai, tiksliai ir nedviprasmiškai, todėl sutartyje būtina nurodyti ir patį mechanizmą, kaip ta sutarties kaina bus perskaičiuojama. VPT parengtose Sutarčių keitimo gairėse pateikiamas pavyzdinis minėtų mechanizmų sąrašas: statistinių rodiklių šaltiniai, kai peržiūra vykdoma, remiantis jų duomenimis; sutarties kainos perskaičiavimo formulė; sutarties peržiūros momentas bei dažnumas; taip pat momentas, nuo kurio įsigalioja pakeista sutarties kaina ir už kuriuos darbus bus mokama senosiomis kainomis, o už kuriuos – pakeistomis¹⁸⁵.

Svarbu pastebėti, kad Kainodaros taisyklių nustatymo metodikos 10.3 ir 10.4 punktuose nurodoma, kad pirkimo vykdytojas, nustatydamas kainodaros taisykles, gali nustatyti šiuos sutarties kainos apskaičiavimo būdus: fiksuotos kainos su peržiūra ir fiksuoto įkainio su peržiūra¹⁸⁶. Kaip matyti, prie šių darbų kainos apskaičiavimo būdų nurodomas įrašas „su peržiūra“, kuris būtent ir reiškia, kad sutarties vykdymo metu, paaiškėjus kainos peržiūrą lemiančioms aplinkybėms, sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti peržiūreta. Tuo tarpu, jei sutartyje būtų nurodytas fiksuotos kainos apskaičiavimo būdas be minėto įrašo, tokia kaina negalėtų būti peržiūrima sutarties vykdymo metu. Tačiau, jei prikimo dokumentuose vis tik yra nurodytos aplinkybės, lemiančios kainos peržiūrėjimo poreikį, ir konkretus mechanizmas, kaip kaina yra peržiūrima, vien formali lingvistinė pirkimo vykdytojo klaida prie kainos apskaičiavimo nenurodžius įrašo „su peržiūra“ negali reikšti to, kad sutartyje nustatyta fiksuota kaina, kuri negali būti pakeista.

¹⁸⁴ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciau_keitimo_gaires.pdf>.

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ Viešųjų pirkimų tarnybos direktoriaus 2017 m. birželio 28 d. įsakymas Nr. 1S-95 „Dėl kainodaros taisyklių nustatymo metodikos patvirtinimo“. TAR, 2017, Nr. 10886.

Pažymėtina, kad, esant poreikiui, gali būti nustatytos skirtingos peržiūros taisyklės skirtingoms sutarties objekto sudėtinėms dalims, jei sutarties objektas yra išskaidytas¹⁸⁷. Taigi peržiūrima gali būti tiek visa kaina, tiek konkretus įkainis.

VPT perspėja, kad abstrakčios, bendro pobūdžio sutarčių sąlygų keitimo nuostatos, apimančios visus galimus atvejus, neturėtų būti formuluojamos¹⁸⁸. Tačiau šia rekomendacija neatsižvelgiama į tai, kad pirkimo vykdytojas ne visada gali numatyti visas rizikas, lemsiančias sutartyje nustatytos kainos keitimo būtinybę, ir jas aiškiai aprašyti pirkimo dokumentuose. Kita vertus, tokia rekomendacija vis tik laikytina pagrįsta, kadangi sutartyje nurodžius pakankamai detalai suformuotas darbų kainos keitimo sąlygas, ne tik išvengiama ginčų dėl šių sąlygų neteisingo interpretavimo ir neteisėto viešojo pirkimo sutarties keitimo, bet ir užtikrinama, kad šios sąlygos nepažeis pamatinių viešųjų pirkimų principų.

Kaip minėta, rangos sutartyje taip pat gali būti įtvirtinta galimybė, esant konkrečioms sutartyje nustatytoms aplinkybėms (pavyzdžiui, esant neatitikimams pirkimo vykdytojo pateiktame techniniame projekte), atsisakyti dalies darbų ar sumažinti darbų apimtį.

Kadangi šiuo pagrindu keičiant sutartį, keičiasi ir atliekamų darbų kaina (mažinama), sutartyje pravartu tiksliai nurodyti kokios sutarties vertės daliai ši kaina gali būti sumažinta. Manytina, kad daugiau kaip 15 proc. sutartyje numatytų darbų atsisakymas turi potencialą iškreipti sutarties šalių pusiausvyrą ir pažeisti pirkimą laimėjusio tiekėjo teisėtus interesus pelningai vykdyti ekonominę ūkinę veiklą. Tokia išvada darytina dėl to, kad kiekvienas ūkio subjektas prieš teikdamas pirkime pasiūlymą ne tik įsivertina turimus resursus, bet ir investuoja neretai didžiules sumas, kad sutartis išties būtų tinkamai ir laiku įgyvendinta, ypač, jei sutartis finansuojama Europos Sąjungos fondų lėšomis. Todėl daugiau kaip 15 proc. sutartyje numatytų darbų atsisakymas ar jų kiekių sumažinimas galėtų lemti tiekėjo nuostolių atsiradimą.

Paskutinis VPT rekomenduojamas būdas keisti ne tik sutartį, bet ir sutartyje nustatytą kainą yra papildomų darbų įsigijimas. Kaip minėta ankstesniuose šio darbo skyriuose, poreikis atlikti papildomus, sutarties objekto neapimančius, darbus yra itin dažnai praktikoje taikomas pagrindas keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą.

VPT Sutarčių keitimo gairėse nurodoma, kad pirkimo dokumentuose (atitinkamai ir sutartyje) nustačius galimybę įsigyti papildomus darbus, taip pat reikalinga nurodyti jų

¹⁸⁷ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciau_keitimo_gaires.pdf>.

¹⁸⁸ *Ibid.*

kiekius / apimtis, konkrečias aplinkybes, kurioms atsiradus, bus įsigijami papildomai darbai, taip pat ir taikomą kainodarą¹⁸⁹.

Būtina pažymėti, kad tai nėra baigtinis galimų sutartyje įtvirtinti pakeitimų sąrašas. Kiekvienu atveju pirkimo vykdytojas pirkimo dokumentuose (atitinkamai ir sutartyje) gali numatyti ir kitus kainos keitimo atvejus. Tačiau yra daug veiksnių, lemiančių, ar pagal sutarties sąlygas taikomas pakeitimas gali būti laikomas nauja sutartimi, dėl kurios gali prireikti naujos sutarties sudarymo procedūros¹⁹⁰. Kitaip tariant, viešųjų pirkimų būdu sudarytoje sutartyje nustatyti pakeitimai turi atitikti tam tikrus skaidrumo ir aiškumo reikalavimus, išplaukiančius iš Direktyvos 2014/24/ES nuostatų¹⁹¹. Tai reiškia, kad pakeitimai turi atitikti VPĮ 89 str. 1 d. 1 punkte nustatytus reikalavimus, įtvirtintus įgyvendinant Direktyvą 2014/24/ES¹⁹².

Kaip matyti, įstatymas reikalauja, kad sutarčių keitimo sąlygos būtų aiškios, tikslios ir nedviprasmiškos. Sutarties keitimo sąlygos atitiks šį reikalavimą, jei jos apims ne tik galimybę keisti sutartį, bet ir aiškia pakeitimų apimtį, jų pobūdį bei aplinkybes, kurioms esant, pakeitimai gali būti atliekami¹⁹³. Jei pakeitimai šių reikalavimų neatitiks, labai tikėtina, kad sutartyje nustatytais kainos pakeitimais bus pakeičiama ne esama sutartis, tačiau sudaroma nauja viešojo pirkimo sutartis¹⁹⁴, ko vykdant viešojo pirkimo būdu sudarytą sutartį privaloma išvengti visais įmanomais būdais. Taip pat pažymėtina, kad minėtų aplinkybių sąrašas konkrečioje sutartyje turėtų būti baigtinis, sudarytas iš aiškių ir konkrečiai apibrėžtų bei nepažeidžiančių šalių lygiateisiškumo bei interesų pusiausvyros aplinkybių¹⁹⁵.

VPĮ 89 str. 1 d. 1 punkte įtvirtintas sutarties keitimo pagrindas taikomas neatsižvelgiant į pakeitimo piniginę vertę. VPT nurodo, kad sąlyga „neatsižvelgiant į jo piniginę vertę“ nereiškia, kad sutartis gali būti keičiama didinant jos kainą iki „begalybės“, priešingai, šiuo atveju pirkimo vykdytojas pirkimo dokumentuose turi nustatyti aiškias ir

¹⁸⁹ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciau_keitimo_gaires.pdf>.

¹⁹⁰ ARROWSMITH, S. *The Law of Public and Utilities Procurement*. 1 tomas. Londonas: Sweet and Maxwell, 2014, p. 587.

¹⁹¹ *R. (on the application of Law Society) v Legal Services Commission; Dexter Montague & Partners (A Firm) v Legal Services Commission* [2007] England and Wales Court of Appeal (UK) Civ 1264.

¹⁹² 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama direktyva 2004/18/EB. OL, 2014 L 94, p. 65–242.

¹⁹³ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciau_keitimo_gaires.pdf>.

¹⁹⁴ ARROWSMITH, S. *The Law of Public and Utilities Procurement*. 1 tomas. Londonas: Sweet and Maxwell, 2014, p. 587.

¹⁹⁵ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciau_keitimo_gaires.pdf>.

tiksliai pasirinkimo apimtis¹⁹⁶. Praktikoje ši sąlyga įprastai įgyvendinama pirkimo dokumentuose prie tiksliai perkamų darbų kiekių nurodant ir aiškius papildomus darbų kiekius, kuriuos pirkimo vykdytojas įsigis tik tuo atveju, jei tam atsiras poreikis.

Apibendrinant aukščiau išdėstyta, akivaizdu, kad pirkimo vykdytojas pirkimo dokumentuose turi teisę ne tik pasirinkti kainos nustatymo būdą (pavyzdžiui, fiksuota kaina su peržiūra), bet ir realias galimybes kaip tokia kaina sutarties vykdymo metu gali būti keičiama. Tačiau bet kokiame atveju tokiomis sąlygomis negali būti keičiamas sutarties pobūdis (pavyzdžiui, pirkimo vykdytojui nusprendus pakeisti statomo statinio paskirtį, tiekėjas užuot statęs stadioną, turėtų pastatyti biblioteką).

3.2. Viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje nustatytos kainos keitimas pagal VPI įtvirtintus pagrindus

Jei viešojo pirkimo būdu sudarytoje sutartyje nėra numatyti būdai keisti darbų kainą, šie būdai yra nepakankamai detalai suformuluoti ar konkrečiam atvejui netaikytini, sutartyje nustatytos darbų kainos keitimą numato įstatymas. Be jau nagrinėtos VPI 89 str. 1 d. 1 punkto nuostatos, būtina išanalizuoti ir kitus VPI 89 str. įtvirtintus pagrindus keisti sutartyje nustatytą darbų kainą:

- 1) Poreikis įsigyti papildomų darbų (VPI 89 str. 1 d. 2 punktas);
- 2) Pakeitimas dėl aplinkybių, kurių nebuvo galima numatyti (VPI 89 str. 1 d. 3 punktas);
- 3) Kiti pakeitimai (VPI 89 str. 2 d.).

Šie darbų kainos keitimo pagrindai yra skirtingi ir taikytini tik esant konkrečioms įstatyme įtvirtintoms sąlygoms. Kadangi jų taikymas, be kita ko, yra pakankamai painus, šių pagrindų analizė tinkamiausiai gali būti atskleista pasitelkiant konkrečią situaciją ir nagrinėjant, ar darbų kaina gali būti pakeista atitinkamu pagrindu, ar ne.

Vertinant poreikį įsigyti papildomų darbų (VPI 89 str. 1 d. 2 punktas), pažymėtina, kad šis darbų kainos keitimo pagrindas gali būti taikomas tik esant šioms sąlygoms kartu: (i) sutartį sudariusio tiekėjo pakeitimas negalimas dėl ekonominių ar techninių priežasčių ir dėl to, kad tai pirkimo vykdytojui sukeltų didelių nepatogumų ar nemažą išlaidų dubliavimą; (ii) atskira pakeitimo vertė neviršija 50 proc., o bendra atskirų pakeitimų vertė

¹⁹⁶ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciu_keitimo_gaires.pdf>.

– 100 proc. pradinės pirkimo sutarties vertės¹⁹⁷. Jei numatomas sutarties pakeitimas netenkina bent vienos iš šių sąlygų – toks pakeitimas laikomas negalimu.

Šios nuostatos yra perimtos iš Europos Sąjungos teisės. Direktyvos 2014/24/ES preambulėje (108 pastraipa) nurodyta, kad: „gali susiklostyti situacijos, kai perkančiosioms organizacijoms prireiks papildomų darbų, prekių ar paslaugų; tokiais atvejais pradinės sutarties pakeitimas neorganizuojant naujos pirkimo procedūros gali būti pateisinamas, visų pirma tada, kai papildomos prekės ar paslaugos yra skirtos prekėms, paslaugoms ar įrenginiams iš dalies **pakeisti** arba jos yra esamų paslaugų, prekių arba įrenginių tąsa, jeigu pakeitus tiekėją perkančioji organizacija privalėtų įsigyti medžiagų, darbų ar paslaugų, kurių techninės charakteristikos yra kitokios, ir dėl to atsirastų eksploatacijos ir priežiūros nesuderinamumas arba kiltų neproporcingų techninių eksploatacijos ir priežiūros sunkumų“¹⁹⁸.

Svarbu pastebėti, kad papildomais darbais praktikoje laikomi ir tie atvejai, kai būtina vienus darbus pakeisti kitais darbais. Pavyzdžiui, daugiabučio gyvenamojo namo atnaujinimo (modernizavimo) techninėje dokumentacijoje buvo numatyta įrengti tinkuojamą fasadą, tačiau sutarties vykdymo metu paaiškėjo, kad dėl statinio konstrukcijų būklės ar kitų aplinkybių to padaryti objektyviai neįmanoma. Esant nurodytoms aplinkybėms, tenka ne tik keisti fasado apdailos sprendinį (šiuo atveju įrengti vėdinamą fasadą), bet ir papildomai apmokėti tokių darbų atlikimą, kurių vertė siekia 18 proc. vykdomos sutarties vertės. Be kita ko, sutartį sudariusio tiekėjo pakeitimas vykdant naują pirkimą negalimas dėl ekonominių priežasčių ir dėl to, kad tai pirkimo vykdytojui sukeltų didelių nepatogumų ir nemažą išlaidų dubliavimą. Kitaip tariant, šiuo atveju naujos pirkimo procedūros vykdymas neužtikrintų racionalaus lėšų panaudojimo principo (VPI 17 str. 2 d. 1 punktas). Todėl, darytina išvada, kad, esant minėtos situacijos aplinkybėms, sutartyje nustatyta darbų kaina galėtų būti pakeista vadovaujantis VPI 89 str. 1 d. 2 punkte įtvirtintu pagrindu.

Vertinant sutartyje nustatytos darbų kainos pakeitimą dėl aplinkybių, kurių nebuvo galima numatyti (VPI 89 str. 1 d. 3 punktas), pažymėtina, kad šis pagrindas taikomas tik esant šių papildomų sąlygų visetui: (i) pakeitimas iš esmės nepakeičia pirkimo sutarties pobūdžio; (ii) atskiro pakeitimo vertė neviršija 50 proc., o bendra atskirų pakeitimų vertė –

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000.

¹⁹⁸ 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama direktyva 2004/18/EB. OL, 2014 L 94, p. 65–242.

100 proc. pradinės pirkimo sutarties vertės¹⁹⁹. Kaip matyti, šio pakeitimo pagrindo antroji sąlyga sutampa su viena iš VPĮ 89 str. 1 d. 2 punkte įtvirtinto pagrindo sąlygų.

Direktyvos 2014/24/ES preambulėje (109) nurodyta, kad „sąvoka „nenumatytos aplinkybės“ reiškia aplinkybes, kurių nebuvo įmanoma nuspėti, nepaisant to, kad perkančioji organizacija pagrįstai apdairiai rengėsi pradiniam sutarties skyrimui, atsižvelgdama į visas jos turimas priemones, konkretaus projekto pobūdį ir charakteristikas, gerąją praktiką atitinkamoje srityje ir poreikį užtikrinti tinkamą rengiantis sutarties skyrimui panaudotų išteklių ir numatomos jos vertės santykį“²⁰⁰.

Kadangi šio pagrindo taikymą turi lemti ne tik nenumatytos aplinkybės, bet ir šiuo pagrindu negalima pakeisti sudarytos sutarties pobūdžio, nagrinėjamai situacijai, kuria siekiama pakeisti vienus darbus kitais, VPĮ 89 str. 1 d. 3 punktas negali būti taikomas. Taip yra dėl to, kad šis pagrindas įprastai taikomas tik įsigyjant papildomus darbus (pavyzdžiui, riedulių, kurie buvo rasti tik nukasus viršutinį grunto sluoksnį, pašalinimo darbus ar pamatų stiprinimo darbus, kurių poreikis paaiškėjo tik pradėjus vykdyti sutartinius įsipareigojimus²⁰¹). VPT pažymi, kad viena iš šio pagrindo taikymo sąlygų – draudimas keisti sutarties pobūdį – suprantama taip, kad *darbai, kuriuos numatoma pirkti, negali būti pakeičiami kitais darbais*, arba sutarties pakeitimu negali būti pakeičiama pirkimo rūšis / pirkimo objektas²⁰². Taigi, kaip jau minėta, sutarties pakeitimas, kuriuo siekiama fasado apdailos montavimo darbus pakeisti kitos rūšies fasado apdailos montavimo darbais, negali būti įgyvendintas VPĮ 89 str. 1 d. 3 punkte įtvirtintu pagrindu.

Viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutarties pakeitimas, kai nėra VPĮ 89 str. 1 d. 1-4 punktuose nurodytų aplinkybių, yra galimas (VPĮ 89 str. 2 d.), jei yra visos šios sąlygos kartu: (i) bendra atskirų pakeitimų vertė neviršija atitinkamų tarptautinio pirkimo vertės ribų (VPĮ 4 str. 1 d.); (ii) bendra atskirų pakeitimų vertė neviršija 15 proc. pradinės sutarties vertės; (iii) pakeitimu iš esmės nepakeičiamas pirkimo sutarties pobūdis²⁰³.

Šis sutarties keitimo pagrindas doktrinoje dar kitaip vadinamas *de minimis* taisykle, kadangi jame nustatytos *de minimis* vertės ribos, kurių neviršijus, nauja pirkimo procedūra

¹⁹⁹ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000.

²⁰⁰ 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama direktyva 2004/18/EB. OL, 2014 L 94, p. 65–242.

²⁰¹ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciau_keitimo_gaires.pdf>.

²⁰² *Ibid.*

²⁰³ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000.

nėra vykdoma²⁰⁴. Būtina atkreipti dėmesį, kad skirtingai nei kituose VPĮ įtvirtintuose sutarties keitimo pagrinduose, šiame pagrindu nėra išskaidytos darbų procentinės vertės pradinės sutarties vertės atžvilgiu. Tai reiškia, kad šiuo atveju papildomai įsigyjami darbai sumuojasi ir ši bendra visų papildomų darbų suma sutarties vykdymo laikotarpiu negali viršyti 15 proc. sutarties vertės.

Pastebėtina, kad šiuo pagrindu nustatytos mažos vertės (15 proc. pradinės sutarties vertės) modifikacijos priežastys galėtų apimti nedidelius pradinio projekto trūkumus, neatitikimus ar klaidas²⁰⁵. Pavyzdžiui, dėl projektuotojo klaidos kyla poreikis sumontuoti nežymiai didesnę vamzdynų kiekį, nei buvo nurodyta techniniame projekte. VPT taip pat šį pagrindą rekomenduoja taikyti tais atvejais, kai pirkimo vykdytojui reikalinga įsigyti papildomą kiekį darbų, numatytų sutartyje, kuomet pasiekiami sutartyje nurodyti preliminarūs / maksimalūs kiekiai, tačiau sutarties galiojimas nėra pasibaigęs, o pirkimo vykdytojui atsirado poreikis įsigyti šių darbų²⁰⁶.

Tačiau būtina pažymėti, kad siekis vienus darbus pakeisti kitais, vykdant daugiabučio gyvenamojo namo atnaujinimo (modernizavimo) projektą, šiuo pagrindu neįgyvendinamas ne tik dėl to, kad toks pakeitimas sąlygotų sutarties pobūdžio pakeitimą, bet ir dėl to, kad, kaip jau minėta, pakeitimo vertė sudarytų 18 proc. sutarties vertės, kai tuo tarpu pagal VPĮ 89 str. 2 d. galimi tik tokie pakeitimai, kurie neviršija 15 proc. sutarties vertės.

Apibendrinant aukščiau išdėstyta, darytina išvada, kad papildomi darbai (skirtumas tarp tinkuojamo fasado įrengimo ir vėdinamo fasado įrengimo kainos) galėtų būti įsigijami tik taikant VPĮ 89 str. 1 d. 2 punkte įtvirtintą pagrindą.

Papildomai vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad sutarties darbų kaina yra laikoma esmine viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutarties sąlyga. Teisingumo Teismas yra pabrėžęs, kad sutarties kaina vienareikšmiškai vertinama kaip esminė sutarties sąlyga ir, jeigu kainos keitimas nėra nustatytas pradinėje sutartyje, jos keitimas gali pažeisti lygiateisiškumo ir skaidrumo principus²⁰⁷, išskyrus VPĮ numatytus atvejus.

Pagal VPĮ 89 str. 1 d. 5 punktą draudžiama atlikti esminius viešojo pirkimo sutarties pakeitimus. Todėl būtina apibrėžti, kada pirkimo sutarties keitimas yra laikomas esminiu.

²⁰⁴ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciu_keitimo_gaires.pdf>.

²⁰⁵ HILL, K. *Contract Modifications* [interaktyvus]. SIGMA. 2016. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sigmaxweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-38-200117.pdf>>.

²⁰⁶ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciu_keitimo_gaires.pdf>.

²⁰⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. balandžio 29 d. sprendimas *Europos Bendrijų Komisija prieš CAS Succhi di Frutta SpA* C-496/99, EU:C:2004:236.

VPI 89 str. 4 d. (Direktyvos 2014/24/ES 72 str. 4 d.²⁰⁸) nurodytos sąlygos, kada pirkimo sutarties pakeitimas jos galiojimo laikotarpiu yra laikomas esminiu ir negalimu, pagrįstos Teisingumo Teismo išaiškinimais *Presstext* byloje²⁰⁹.

Minėtoje *Presstext* byloje buvo sprendžiamas klausimas, kokiomis aplinkybėmis perkančiosios organizacijos ir tiekėjo sutarties pakeitimai gali būti laikomi naujos viešojo pirkimo sutarties sudarymu.

Teisingumo Teismas <i>Presstext</i> ²¹⁰ byloje nurodė, jog galiojančios viešojo pirkimo sutarties pakeitimas gali būti laikomas esminiu, jei juo:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) nustatomos sąlygos, kurios, jei būtų nurodytos pradinės sutarties sudarymo procedūros metu, būtų suteikusios galimybę dalyvauti kitiems, nei dalyvavo, konkurso dalyviams arba konkurso nugalėtoju pripažinti kito, nei pasirinktasis, asmens pasiūlymą; 2) labai išplečiama pirkimo apimtis, įtraukiant anksčiau nenumatytą pirkimo objektą; 3) ekonominė sutarties pusiausybra pasikeičia asmens, su kuriuo sudaryta sutartis, naudai taip, kaip nebuvo nustatyta pirminės sutarties sąlygose; 4) pakeičiamas viešojo pirkimo sutarties kontrahentas. 	
<i>Presstext</i> ²¹¹ byloje Teisingumo Teismas nagrinėjo šiuos su kainos keitimu susijusius klausimus privalomumo skelbti konkursą ir sudaryti naują viešojo pirkimo sutartį kontekste:	Šioje byloje pateikti Teisingumo Teismo išaiškinimai:
1) pakeičiamas atlyginimas už tam tikras paslaugas, jei šiuos pakeitimus sąlygoja euro įvedimas (kainų konvertavimas į eurus nekeičiant jų dydžio; kainų konvertavimas į eurus pakeičiant jų dydį);	Teisingumo Teismas pripažino, visų pirma, kad esminės sutarties sąlygos nesikeičia, jeigu kainų, konvertuotų į eurus, suapvalinimas neviršija to, ką leidžia taikomos nuostatos; antra, kad jeigu viršija, <i>naujos sutarties nereikia sudaryti su sąlyga, jog padaryti pataisymai yra minimalūs ir objektyviai paaiškinti, o būtent taip yra, jeigu jais siekiama palengvinti sutarties vykdymą.</i>
2) perkančioji organizacija nustato didesnes nei iki šiol tam tikrų nuo kiekio priklausančių įkainių nuolaidas.	Teisingumo Teismas pažymėjo, kad <i>dalis paslaugų kainos sumažinimas negali iškraipyti konkurencijos potencialių konkurentų nenaudai.</i>

²⁰⁸ 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama direktyva 2004/18/EB. OL, 2014 L 94, p. 65–242.

²⁰⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. birželio 19 d. sprendimas *Presstext Nachrichtenagentur prieš Austrijos Respubliką* C-454/06, EU:C:2008:351.

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ *Ibid.*

Nors sutarties kaina vertinama kaip esminė sutarties sąlyga, tačiau ne visais atvejais toks aiškinimas užkerta kelią keisti sutartį. Pavyzdžiui, minėtoje *Pressetext* byloje buvo iškeltas klausimas, ar valiutos keitimas į eurus ir suapvalinimas yra esminis sutarties pakeitimas. Šiuo klausimu teismas pritarė Generalinės advokatės nuomonei, kad: „*Jei galiojanti sutartis dėl euro įvedimo pakeičiama taip, kad iki tol buvęs susitartas atlyginimas išreiškiamas nauja valiuta, tačiau realiai nėra padidinamas ar sumažinamas, tai kalbama ne apie esminį sutarties pakeitimą, o apie techninį galiojančios sutarties pritaikymą prie pasikeitusių išorinių aplinkybių. Dalis tokio vien techninio pritaikymo taip pat yra ir būtinas naujai apskaičiuotų euro sumų suapvalinimas, atliktas pagal galiojančias teisės nuostatas.*“²¹²

Tai reiškia, kad VPĮ 89 str. 1 d. 5 punkte įtvirtintas pagrindas keisti neesmines sutarties sąlygas nebus taikomas tais atvejais, kai siekiama pakeisti viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje nustatytą kainą, nebent toks pakeitimas yra neesminis (pavyzdžiui, valiutos pakeitimas) ir šio pagrindo atžvilgiu galimas.

3.3. Esminiai skirtumai tarp viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties ir rangos sutarties, sudarytos ūkio subjektų, kainos keitimo

Nors viešųjų pirkimų teisinis reguliavimas pasižymi griežtomis taisyklėmis ir detaliomis procedūromis, tai nereiškia, kad viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties šalims nėra palengvinamas sutartinių įsipareigojimų vykdymas. Pavyzdžiui, naujausiose VPT parengtose Statybos darbų pirkimų gairėse nurodoma, kad tais atvejais, kai sutartyje nustatytas darbų atlikimo laikotarpis kartu su numatytu sutarties pratęsimu yra ilgesnis nei dveji metai, pirkimo vykdytojas privalo (jei trumpesnė – gali) numatyti fiksuotą kainą su peržiūra arba fiksuotą įkainį su peržiūra arba kitą kainos apskaičiavimo būdą, kartu numatant ir peržiūros sąlygas²¹³. Toks reikalavimas taip pat yra įtvirtintas Kainodaros taisyklių nustatymo metodikos 54 punkte²¹⁴. Pažymėtina, kad šiuo reikalavimu siekiama išlaikyti šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą sutarties vykdymo metu, ypač, kai sutartis sudaroma ilgesniam nei dvejų metų laikotarpiui. Taigi, akivaizdu, kad viešųjų pirkimų

²¹² Generalinės advokatės Juliane Kakott nuomonė Europos Sąjungos Teisingumo Teismo nagrinėtoje byloje *Pressetext Nachrichtenagentur* C-454/06, EU:C:2008:167.

²¹³ Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2019 m. balandžio 5 d. „*Statybos darbų pirkimų gairės*“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/darbu_gaires.pdf>.

²¹⁴ Viešųjų pirkimų tarnybos direktoriaus 2017 m. birželio 28 d. įsakymas Nr. 1S-95 „Dėl kainodaros taisyklių nustatymo metodikos patvirtinimo“. *TAR*, 2017, Nr. 10886.

teisinis reguliavimas, numatantis imperatyvias taisykles, sutarties šalims tam tikrais atvejais yra palankus.

Vis dėlto, imperatyvus viešųjų pirkimų teisinis reguliavimas ne visada sąlygoja sutarties šalių pasirinkimo teisės įgyvendinimą, ypač tais atvejais, kai tenka keisti viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje nustatytą darbų kainą. Atsižvelgiant į tai, toliau analizuojami esminiai viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties ir ūkio subjektų (kai sutarties šalis nėra pirkimo vykdytojas) sudarytos rangos sutarties skirtumai, kiek tai susiję su sutartyje nustatytos kainos keitimu.

3.3.1. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas konkliudentiniais veiksmais

Rangos sutarties šalys gali pakeisti sutartyje nustatytą darbų kainą konkliudentiniais veiksmais (CK 6.183 str. 2 d.), nebent sutartyje būtų aiškiai nurodyta, jog galioja tik raštu sudaryti pakeitimai. Tačiau kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad net ir tada viena sutarties šalis dėl savo elgesio gali prarasti teisę remtis tokia sutarties išlyga, jeigu kita sutarties šalis atitinkamai veikė, remdamasi pirmosios elgesiu²¹⁵. Taigi, sprendžiant klausimą, ar sutartyje nustatyta darbų kaina buvo išties pakeista konkliudentiniais veiksmais, būtina atsižvelgti į šalių elgesį ir tikruosius jų ketinimus.

Tačiau viešųjų pirkimų teisinis reguliavimas aiškiai įtvirtina, kad viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutartys negali būti keičiamos konkliudentiniais veiksmais. LAT suformavo poziciją, kad viešojo pirkimo sutartis gali būti pakeista tik griežtai laikantis įstatymo reikalavimų, be to, rašytinės formos sutarties pakeitimas turi būti įformintas raštu (CK 6.192 str. 4 d.), todėl konkliudentiniais veiksmais negali būti pakeista sutartis, kurios pakeitimo sąlygos ir pagrindai imperatyviai reglamentuoti įstatymo²¹⁶.

Šį rangos sutarties ir viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties skirtumą galėtų puikiai iliustruoti jau anksčiau šiame darbe analizuotas atvejis dėl užsakovo, nepateikusio sutikimo atlikti papildomus darbus, tačiau pasirašiusio atliktų papildomų darbų priėmimo – perdavimo aktą, pareigos šiuos darbus apmokėti. Jei rangos sutartis sudaryta ūkio subjektų, tokio priėmimo – perdavimo akto pasirašymas iš esmės reikštų sutarties pakeitimą konkliudentiniais veiksmais ir pareigą apmokėti papildomus darbus. Tačiau, jei

²¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vakarų krova“ v. AB „Lietuvos geležinkeliai“, Nr. 3K-3-552/2012.

²¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje „Iksados“ gamybinis ir techninis centras v. Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas, Nr. 3K-3-75/2013.

sutartis sudaryta viešųjų pirkimų būdu, pirkimo vykdytojui nekiltų pareiga apmokėti atliktus papildomus darbus tol, kol tai nebūtų sutarties šalių įforminta raštu bei atitinkamai nebūtų pagrįstas poreikis šiuos darbus atlikti. Kitaip tariant, rangos sutarties šalims pakeitus sutartį konkludentiniais veiksmais, dėl tokio pakeitimo atsiradę teisiniai padariniai pastarosioms taikomi visa apimtimi, kai tuo tarpu viešųjų pirkimų sutartis gali būti pakeista tik raštu ir tik esant aiškiai įstatyme įtvirtintam sutarties keitimo pagrindui.

Vis tik praktikoje pasitaiko ir priešingų LAT išaiškinimų, iš dalies keičiančių aukščiau suformuotą taisyklę. Pavyzdžiui, kasacinis teismas vienoje byloje nurodė, kad pirkimo vykdytojui kyla pareiga atsiskaityti už darbus, kurie buvo vykdomi pasibaigus sutarties vykdymo terminui ir nesant rašytinio šalių susitarimo padidinti atliekamų darbų kiekį. LAT nurodė, kad už VPI tinkamą vykdymą atsakinga perkančioji organizacija; jei ši nevykdo ar vykdo netinkamai pareigas, išplaukiančias iš VPI, jai turi tekti neigiami padariniai; jei būtų priešingai, galėtų kilti situacijos, kai perkančioji organizacija pasinaudotų ar turėtų naudos iš savo neteisėtų veiksmų; jei perkančiajai organizacijai, pažeidusiai VPI, nekiltų pareigos sumokėti už papildomus darbus, kuriuos pati užsakė, o vėliau priėmė, tai suponuotų jos nepagrįsto praturtėjimo grėsmę²¹⁷.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, darytina išvada, kad rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti pakeista konkludentiniais veiksmais, tačiau viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutarties pakeitimas konkludentiniais veiksmais nėra galimas, nebent tai reikštų pirkimo vykdytojo nepagrįstą praturtėjimą tiekėjo sąskaita.

3.3.2. Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo pagrindų taikymo ypatumai

Rangos sutarties šalys yra laisvos pačios susitarti dėl sutartyje nustatytos darbų kainos pakeitimo sutarties vykdymo metu, tokiu būdu įgyvendindamos sutarties laisvės principą (CK 6.156 str.), arba pakeisti kainą, vadovaudamosi sutartyje ir / ar CK įtvirtintais pagrindais. Tačiau viešųjų pirkimų būdu sudaryta sutartis gali būti pakeista tik joje ir VPI įtvirtintais pagrindais (VPI 89 str.).

Kitaip tariant, esminis šių dviejų sutarčių skirtumas yra tas, kad viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties šalys nesivadovaudamos įstatyme ar sutartyje įtvirtintais pagrindais sutarties pakeisti negali. Tai pagrindžia ir įstatyme įtvirtinta imperatyvi nuostata,

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „G4S Lietuva“ v. Klaipėdos miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-564-469/2015.

kad, jeigu pirkimo sutarties pakeitimas atliekamas kitais negu apibrėžti VPĮ 89 str. 1²¹⁸ ir 2 d. atvejais, tokiam pakeitimui atlikti turi būti atliekama nauja pirkimo procedūra pagal VPĮ nustatytus reikalavimus (VPĮ 89 str. 5 d.)²¹⁹.

Svarbu pažymėti, kad viešojo pirkimo sutartyje nustatytos darbų kainos pakeitimas, nesivadovaujant sutartyje ar VPĮ įtvirtintais pagrindais, reiškia neteisėtą šios sutarties pakeitimą. Tokiais veiksmais pažeidžiami pamatiniai viešųjų pirkimų principai. Be kita ko, neteisėtas sutarties pakeitimas ne tik galėtų lemti tokio pakeitimo pripažinimą negaliojančiu, bet ir pirkimo vykdytojo pareigą susimokėti teismo paskirtą baudą ir atlyginti nukentėjusių šalių patirtus nuostolius.

Kaip minėta, viešųjų pirkimų teisinis reguliavimas yra painus. Todėl, jei viešojo pirkimo sutarties šalims kyla abejonių, ar konkrečiu atveju yra pagrindas pakeisti sutartyje nustatytą darbų kainą, pastarosios galėtų kreiptis į VPT su paklausimu, kad įsitikintų, ar imperatyvios VPĮ nuostatos atliekant sutarties pakeitimą nebus pažeistos.

Tuo tarpu ne viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties šalys tokių įstatymo nustatytų neigiamų pasekmių nesusilauktų, nebent kainos pakeitimas būtų pripažintas neteisėtu (pavyzdžiui, rangovo bankroto administratorius kainos sumažinimą siektų pripažinti negaliojančiu). Tačiau, jei rangos sutarties šalys yra sąžiningos, neatlieka priešingų teisei veiksnių bei sutartyje nustatytos darbų kainos pakeitimas nepažeidžia trečiųjų asmenų interesų, toks pakeitimas pagal *pacta sunt servanda* sutarties šalims turi įstatymo galią (CK 6.189 str. 1 d.).

Apibendrinant aukščiau išdėstyta, darytina išvada, kad, nors ir egzistuoja esminis skirtumas tarp viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje ir ūkio subjektų sudarytoje rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo, viešųjų pirkimų sutartis vis vien gali būti pakeista taikant sutartyje ar įstatyme įtvirtintus darbų kainos keitimo pagrindus.

Tačiau, būtina pažymėti, kad toks pakeitimas konkrečiu atveju priklauso nuo vienos sutarties šalies – pirkimo vykdytojo – diskrecijos teisės pirkimo dokumentuose (atitinkamai ir pirkimo sutartyje) įtvirtinti tokias sąlygas, kurios labiausiai atitinka pirkimo vykdytojo poreikius. Kai tuo tarpu, dėl darbų kainos keitimo ūkio subjektai turi teisę tarpusavio bendru susitarimu nusimatyti koks pakeitimas labiausiai atitinka abiejų šalių poreikius.

²¹⁸ Šioje dalyje yra numatytas pagrindas keisti pirkimo sutartį joje nustatytais pagrindais (VPĮ 89 str. 1 d. 1 punktas).

²¹⁹ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000.

IŠVADOS

Atsižvelgiant į šio magistro darbo dėstomojoje dalyje išdėstytus argumentus, galima daryti šias išvadas:

- 1) *Fiksuotos (konkrečios) sumos kainos nustatymo metodo pasirinkimas yra dažniausiai ginčus tarp rangos sutarties šalių keliantis kainos nustatymo būdas.* Pagal įstatyme įtvirtintą reguliavimą, pasirinkus šį metodą, nustatyta darbų kaina negali būti nei didinama, nei mažinama (CK 6.653 str. 5 d.), išskyrus LAT praktikoje suformuotas išimtis. Įvertinus galimus kainos nustatymo metodus, siekiant išvengti neigiamų darbų kainos keitimo padarinių sutarties vykdymo metu, sutarties šalims siūlytina įprastai rinktis fiksuoto įkainio (vieneto sumos) metodą. Būtent šis metodas labiausiai atitinka principą – kiek darbų atlikta, už tiek ir apmokama, su išlyga, kad darbų vykdymo metu darbų kaina gali būti peržiūreta, jei tenkinamos atitinkamos šalių nustatytos sąlygos.
- 2) *Rangos sutarties šalys turi teisę pakeisti nustatytą darbų kainą bendru šalių sutarimu, tačiau joms nepavykus susitarti, taikomos imperatyvios CK normos.* Sutarties laisvės principas sutarties šalims leidžia susitarti dėl jų sutartiniams teisiniams santykiams taikytinų taisyklių bei jų pakeitimų, įskaitant ir rangos sutartyje įtvirtintos darbų kainos ar jos nustatymo metodo modifikavimą. Tačiau tam, kad tai būtų įmanoma, būtina suderinta abiejų sutarties šalių valia. Tuo atveju, jei šalims nepavyksta susitarti, CK nuostatos numato, kad rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti pakeista tik dėl papildomų darbų poreikio arba kitų svarbių priežasčių (CK 6.653 str. 4 d.), taip pat tais atvejais, kai iš esmės padidėja rangovo sąnaudos (CK 6.653 str. 6 d.). Svarbu pažymėti, kad fiksuota (konkreči) darbų kaina taip pat gali būti pakeista, nepaisant įstatyme įtvirtinto draudimo keisti konkrečią darbų kainą (CK 6.653 str. 5 d.). Nors minėta CK nuostata yra imperatyvi, tai nereiškia absoliutaus draudimo keisti konkrečią darbų kainą, ypač, kai toks draudimas pažeistų teisingumo ir protingumo principus. LAT suformuotos išimty, kada rangos sutartyje nustatyta konkreči darbų kaina gali būti pakeista apima atvejus: kai iš esmės padidėja rangovo sąnaudos (CK 6.653 str. 6 d.), kai paaiškėja būtinybė atlikti papildomus darbus (CK 6.684 str. 4 d.), kai užsakovas keičia sutarties dokumentus (CK 6.685 str. 1 ir 2 d.). Minėtos LAT išimty didesne apimtimi taikomos statybos rangos sutartyje nustatytos konkrečios darbų kainos keitimui. Toks aiškinimas grindžiamas aplinkybe, jog statybos rangos sutartiniai teisiniai santykiai apima sudėtingesnius procesus bei dažnu atveju trunka ilgiau nei bendrosios rangos sutartiniai teisiniai santykiai. Vis dėlto tam, kad šiomis CK įtvirtintomis teisėmis būtų

galima pasinaudoti, darbų kainos pakeitimo siekianti šalis privalo įrodyti visas konkrečiau darbų kainos keitimo pagrindo taikymo sąlygas.

- 3) *Rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti mažinama šiais atvejais: kai paaiškėja atlikto darbų rezultato trūkumai (CK 6.665 str. 1 d. 2 punktas) ir kai rangovo ekonomija turi neigiamos įtakos darbų kokybei (6.654 str. 1 d.).* Nors šie pagrindai mažinti sutartyje nustatytą darbų kainą įtvirtinti atskiromis įstatymo normomis, būtina pažymėti, kad tiek vienu, tiek kitu atveju jų taikymas priklauso išimtinai nuo rangovo atliktų darbų kokybės.
- 4) *Viešųjų pirkimų būdu sudarytoje rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti pakeista tik sutartyje ar įstatyme įtvirtintais pagrindais.* Tai lemia, kad viešųjų pirkimų būdu sudaryta rangos sutartis negali būti pakeista konkludentiniais veiksmais, priešingai nei ūkio subjektų sudaryta rangos sutartis. Be to, viešųjų pirkimų būdu sudarytoje sutartyje nustatytos darbų kainos sutarties šalys neturi teisės keisti bendru šalių susitarimu, o sutartyje įtvirtinti darbų kainos pakeitimo pagrindai yra išimtinai nustatyti pirkimo vykdytojo. Tuo tarpu ūkio subjektai turi teisę keisti rangos sutartyje nustatytą darbų kainą bendru susitarimu ir kainos keitimo sąlygų nustatymas sutartyje priklauso išimtinai nuo abiejų sutarties šalių valios.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra

1.1. Europos Sąjungos teisės aktai

- 1) 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama direktyva 2004/18/EB. OL, 2014 L 94, p. 65–242.

1.2. Lietuvos Respublikos teisės aktai

- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262;
- 3) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340;
- 4) Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 32-788;
- 5) Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 84-2000;
- 6) Viešųjų pirkimų tarnybos direktoriaus 2017 m. birželio 28 d. įsakymas Nr. 1S-95 „Dėl kainodaros taisyklių nustatymo metodikos patvirtinimo“. *TAR*, 2017, Nr. 10886.

1.3. *Travaux préparatoires*

- 7) Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo Nr. I-1491 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, parengtas Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos. 2015, Nr. XIIP-3750.

II. Specialioji literatūra

2.1. Monografijos, studijos, vadovėliai, įstatymų komentarai

- 1) GALATILTYTĖ, Ž. *Rangos sutarties sudarymo ir vykdymo ypatumai*: Magistro darbas. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007;

- 2) KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011;
- 3) MITKUS, S. *Statybos teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2002;
- 4) NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; ir VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999;
- 5) STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*. Antrasis leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2005;
- 6) Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2018 m. liepos 13 d. „Sutarčių keitimo gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/sutarciu_keitimo_gaires.pdf;
- 7) Viešųjų pirkimų tarnybos parengtas informacinis pranešimas 2019 m. balandžio 5 d. „Statybos darbų pirkimų gairės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: http://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/darbu_gaires.pdf;
- 8) VITKEVIČUS, P. S. *Romėnų privatinės teisės sutartys*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002;
- 9) ARROWSMITH, S. *The Law of Public and Utilities Procurement*. 1 tomas. Londonas: Sweet and Maxwell, 2014;
- 10) BARENDRECHT, M., et al. *Principles of European Law. Study Group on European Civil Code. Service Contracts (PEL SC)*. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2007;
- 11) BEALE, H. G.; et al. *Chitty on Contracts. Volume II. Specific Contracts*. Twenty-ninth edition. London: Sweet and Maxwell, 2004;
- 12) FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC);
- 13) FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC);
- 14) JENKINS, J., and STEBBINGS, S. *International Construction Arbitration Law*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006;

- 15) *Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*. Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). United Nations, New York, 1988.

2.2. Periodiniuose moksliniuose leidiniuose publikuoti straipsniai

- 16) BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis. *Teisė*, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012;
- 17) MITKUS, S.; ir TRINKŪNIENĖ, E. Reasoned decisions in construction contracts evaluation. *Technological and economic development of economy*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2008, 14 (3);
- 18) USTINOVIČIUS, L., *et al.* Multicriteria verbal analysis for the decision of construction problems. *Technological and economic development of economy*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2009, 15 (2).

2.3. Specializuotose interneto puslapiuose publikuoti straipsniai

- 19) SEKONAITĖ, A. Teisės aktuose apibrėžta fiksuotos kainos statybos rangos sutarties vykdymo problematika. Iš *14-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ 2011 metų teminės konferencijos „Statyba“ straipsnių rinkinys* [interaktyvus]. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, ISBN 978-9955-28-929-6. 2011, p. 1. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stec.lt/docs/Sekonaite_2011_Teis%C4%97s_aktuose.pdf>;
- 20) HILL, K. *Contract Modifications* [interaktyvus]. SIGMA. 2016. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sigmaweb.org/publications/Public-Procurement-Policy-Brief-38-200117.pdf>>.

2.4. Kiti šaltiniai

- 21) Lietuvos Statistikos departamento statistikos portalas [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=194659>>;
- 22) VAINIENĖ, R. *Ekonominis terminų žodynas* [interaktyvus]. Tyto alba, 2005. [žiūrėta 2019 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://zodynas.vz.lt/Kaina>>.

III. Teismų praktika

3.1. Tarptautinių teismų praktika

- 1) Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2000 m. spalio 5 d. sprendime *Komisija prieš Prancūziją* C-337/98, EU:C:2000:543;
- 2) Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. balandžio 29 d. sprendimas *Europos Bendrijų Komisija prieš CAS Succhi di Frutta SpA* C-496/99, EU:C:2004:236;
- 3) Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. birželio 19 d. sprendimas *Presstext Nachrichtenagentur prieš Austrijos Respubliką* C-454/06, EU:C:2008:351;
- 4) Generalinės advokatės Juliane Kokott nuomonė Europos Sąjungos Teisingumo Teismo nagrinėtoje byloje *Presstext Nachrichtenagentur* C-454/06, EU:C:2008:167.

3.2. Lietuvos teismų praktika

- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje *S. N. įmonė v. 595-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija ir VĮ „Registru centras“ Vilniaus filialas*, Nr. 3K-3-545/2004;
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Colibri“ v. UAB „Arvio sodas“*, Nr. 3K-3-63/2005;
- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. IĮ v. UAB „Abuva“*, Nr. 3K-3-505/2005;
- 8) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *J. U. v. UAB „IJO“*, Nr. 3K-3-453/2006;
- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“*, Nr. 3K-3-543/2006;
- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Autokaustos statyba“ v. UAB „Aviacijos paslaugų centras“*, Nr. 3K-3-361/2007;

- 11) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Glijas“ v. UAB „Serneta“, Nr. 3K-3-484/2007;
- 12) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje R. J. firma v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-62/2008;
- 13) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Alrosta“ v. UAB „Immobilitas“, Nr. 3K-3-19/2009;
- 14) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Luidas“ v. UAB „Baltijos laikas“, Nr. 3K-3-219/2009;
- 15) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB „Vakarų laivų gamykla“ v. „Fonship AS“, Nr. 3K-3-281/2009;
- 16) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos futbolo federacija v. UAB „Atolas“, Nr. 3K-3-561/2009;
- 17) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Kleta“, Nr. 3K-3-265/2011;
- 18) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Metalmeta“ v. Nemėžio totorių bendruomenė, Nr. 3K-3-321/2011;
- 19) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Panevėžio miesto savivaldybės administracija v. AB „Panevėžio statybos trestas“, Nr. 3K-3-163/2012;
- 20) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „LTC“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-432/2012;
- 21) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vakarų krova“ v. AB „Lietuvos geležinkeliai“, Nr. 3K-3-552/2012;

- 22) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje „Iksados“ gamybinis ir techninis centras v. Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas, Nr. 3K-3-75/2013;
- 23) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Salgesta“ v. UAB „Big Stone“, Nr. 3K-3-29/2013;
- 24) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Dekoras“ v. UAB „Vilniaus vystymo kompanija“ ir Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-240/2013;
- 25) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Etnomedijos intercentras“ v. Sveikatos apsaugos ministerija, Nr. 3K-3-535/2013;
- 26) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Minduvos statyba“ v. A. P. ir N. P., Nr. 3K-3-679/2013;
- 27) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Klaipėdos hidrotechnika“ v. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija, Nr. 3K-3-3/2014;
- 28) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje BAB „Iglus“ v. UAB „AIDO TURTAS“, Nr. 3K-3-294/2014;
- 29) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Akordas 1“ v. Zarasų rajono savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-202-248/2015;
- 30) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Hidras“ v. UAB „Projestos projektai“, Nr. 3K-3-311-415/2015;
- 31) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „G4S Lietuva“ v. Klaipėdos miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-564-469/2015;
- 32) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Žemės ūkio kooperatyvas „DOBILAS“ v. Radviliškio rajono savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-609-690/2015;

- 33) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mano turtas“ v. AB „Eurovia Lietuva“, Nr. 3K-3-160-687/2016;
- 34) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lengvesnė buhalterija“ v. UADBB „Ban Vita“, Nr. 3K-3-521-611/2016;
- 35) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Gembės“ statyba v. R. Ž., Nr. e3K-3-289-1075/2018;
- 36) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Free Energy Baltic“ v. UAB „Abovo wood“, Nr. e2-186-330/2018;
- 37) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Avona“ v. Kėdainių rajono savivaldybės administracija, Nr. e2A-164-516/2018.

3.3. Užsienio valstybių teismų praktika

- 38) *R. (on the application of Law Society) v Legal Services Commission; Dexter Montague & Partners (A Firm) v Legal Services Commission* [2007] England and Wales Court of Appeal (UK) Civ 1264.

SANTRAUKA

Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas (didinimas arba mažinimas)

Rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimas laikomas vienu iš daugiausia diskusijų keliančių rangos sutarties vykdymo klausimų. Taip yra dėl to, kad rangos sutarties šalims nepavykus pasiekti konsensuso dėl darbų kainos keitimo ir netinkamai taikant CK įtvirtintus darbų kainos keitimo pagrindus kyla ginčas dėl darbų kainos keitimo, dažnu atveju lemiantis ir nuostolių atsiradimą. Todėl, siekiant to išvengti, būtina identifikuoti ne tik darbų kainos nustatymo klaidas, bet ir įvertinti darbų kainos keitimo pagrindus, kuriuos taikant, sutartyje nustatyta darbų kaina išties pagrįstai gali būti pakeista.

Pirmoje magistro darbo dalyje detalai analizuojamas darbų kainos nustatymas ir jo reikšmė keičiant rangos sutartyje nustatytą darbų kainą. Pažymėtina, kad rangos sutarties šalys, atsižvelgdamos į konkrečias sutarties objekto apimtį ir sudėtingumą, privalo pasirinkti tinkamą darbų kainos nustatymo metodą. Tokiu būdu išvengiama ne tik rizikos, susijusios su darbų kainos keitimu sutarties vykdymo metu, bet ir galinčių dėl to kilti nuostolių. Šioje dalyje taip pat išskiriama, kokių aplinkybių kontekste, vadovaujantis atitinkamu darbų kainos nustatymo metodu, tinkamiausia nustatyti darbų kainą. Vis dėlto, rizika, jog, net ir pasirinkus tinkamą darbų kainos nustatymo metodą, sutartinių įsipareigojimų vykdymo metu kils poreikis keisti darbų kainą, išlieka.

Antroje magistro darbo dalyje pateikiama rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimo analizė. Autorė išskiria tarptautinėje praktikoje pripažįstamus darbų kainos keitimo būdus, kurie plačiai taikomi ir Lietuvoje, nors ir lingvistiškai neskaidant jų į atskirus būdus. Šioje dalyje keliamos problemos, susijusios ne tik su rangos sutartyje, bet ir statybos rangos sutartyje nustatytos darbų kainos keitimu. Taip pat analizuojama, kokias išimtis taikant, gali būti pakeista konkreti darbų kaina, nepaisant įstatyme įtvirtinto draudimo tokią kainą keisti. Pažymėtina, kad šioje dalyje taip pat išskiriama dėl kokių priežasčių ir kaip rangos sutartyje nustatyta darbų kaina gali būti sumažinta.

Trečioje magistro darbo dalyje analizuojama problematika, susijusi su viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties darbų kainos keitimu. Imperatyvus viešųjų pirkimų teisinis reguliavimas lemia tai, kad pirmiausia reikia įsivertinti, ar konkrečiu atveju sudaryta sutartis gali būti pakeista, t. y. šalys neturi teisės daryti sutarties pakeitimų, nesant sutartyje ar įstatyme įtvirtinto pagrindo. Be to, šioje dalyje išskiriami ir esminiai viešųjų pirkimų būdu sudarytos rangos sutarties ir ūkio subjektų (ne pirkimo vykdytojų) sudarytos rangos sutarties darbų kainos keitimo skirtumai.

SUMMARY

Change of the Price of the Work Contract (Increase or Decrease)

The change of the price of the work contract is considered to be one of the most controversial issues in the performance of the work contract. This is because failure by the contractors to reach a consensus on the change of the price of work contract and the misapplication of the base for the work contract raises the dispute of changing the price of the work contract, which often leads to losses. Therefore, in order to avoid this, it is necessary to identify not only the mistakes made in the pricing of works, but also to evaluate the bases of change of the price of work contract, according to which the price of work contract may be reasonably changed.

The first part of this Master's thesis is a detailed analysis, which consists of the pricing of works and its importance in changing the price of works specified in the contract. It should be noted that the parties, depending on the specific scope and complexity of the subject of the contract, must choose the appropriate method of the pricing of works. In this way, not only the risks associated with changing the price of work contract during the execution of the contract, but also the risks associated with losses are avoided. This part also identifies the context in which the most appropriate pricing method is the most suitable to determine the price of the works. However, the risk of changing the price of the work contract, even if the appropriate method for determining the price of the work is chosen, remains.

The second part of this Master's thesis presents the analysis of the change in the price of the works set out in the contract. The author distinguishes the ways of changing the price of works that are recognized in international practice, which are widely applied in Lithuania, though not linguistically dividing them into separate ways. This part raises problems related not only to the work contract but also to the change of the price of the works specified in the construction contract. It also analyses what exceptions can be applied to change a fixed price, despite the statutory prohibition on changing this price. It should be noted that this part also distinguishes for what reasons and how the price of works specified in the contract can be reduced.

The third part of this Master's thesis analyzes the issues related to the change of the price of the works awarded by the public procurement contract. The imperative legal regulation of public procurement means that it is first necessary to assess whether a contract concluded in a particular case can be changed, i. y. the parties do not have the right to make

changes to the contract in the absence of a contractual or statutory basis. In addition, this part also distinguishes between substantial differences in the price of the works awarded by a public procurement contract and the price of works contracted by economic operators (other than contracting authorities or contracting entities).